

ਰਤਨ ਮਾਲਾ
(ਜੀਵਨੀਆਂ)

<https://archive.org/details/namdhari>

ਕਿੱਥੇ ਕੀ?

1. ਸੰਤ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੀ	13
2. ਸੰਤ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ	22
3. ਸੰਤ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜੀ	43
4. ਸੰਤ ਰਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ	51
5. ਸੰਤ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ	62
6. ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ	68
7. ਸੰਤ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ	76
8. ਸੰਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ	85
9. ਸੰਤ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭੂਰੇ ਗਿਲ	93
10. ਭਾਈ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ	99
11. ਸੰਤ ਮੁਹਕਮ ਸਿੰਘ ਜੀ	103
12. ਸ.: ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ	105

ੴ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਹਾਇ॥

ਸੰਤ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਰਤਨ! ਰਤਨਾਂ ਦਾ ਰਤਨ, ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਖਾਣ।
 ਹੀਰਿਆਂ 'ਚੋਂ ਹੀਰਾ, ਲਾਲਾਂ 'ਚੋਂ ਲਾਲ,
 ਜ਼ਮੁਰੱਦ, ਮੋਤੀ, ਯਾਕੂਤ, ਨਹੀਂ ਤੁਲ ਇਸ ਰਤਨ ਦੇ।
 ਰਤਨ ਦਾ ਮੁਲ ਦਸ, ਸੌ, ਹਜ਼ਾਰ, ਲੱਖ,
 ਇਹਦਾ ਤੋਲ ਨਹੀਂ ਤੁਲਦਾ ਕਿਸੇ ਤਕੜੀ।
 ਇਹਦਾ ਮੁਲ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ ਕਿਸੇ ਹੱਟ ਬਾਜ਼ਾਰ।
 ਜੌਹਰੀ ਲਾਲਾਂ ਦੇ ਪਾਰਖੂ ਹੱਕੇ ਬੱਕੇ।
 ਇਹਦੀਆਂ ਨੂਰਾਨੀ ਰਿਸ਼ਮਾਂ ਚਿੱਟੀਆਂ ਪੀਲੀਆਂ ਸਾਵੀਆਂ,
 ਮਗਰ ਸੁਖਾਵੀਆਂ, ਸੜਿਆਂ ਭੁਜਿਆਂ ਲਈ ਸੀਤਲ।
 ਕੱਕਰ ਮਾਰਿਆਂ ਹਿੱਤ ਸੁਖਾਵਾਂ ਨਿੱਘ,
 ਬ੍ਰਿਹਾ ਕੁਠਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਪਰੇਮ ਦਾ ਸੋਮਾਂ,
 ਇਹ ਸੀ ਕਮਲ ਫੁਲ।
 ਦੁੱਧ ਚਿੱਟੀਆਂ ਪੰਖੜੀਆਂ, ਡਲ੍ਹਕਾ ਦਿਤਾ ਸਾਰਾ ਸਰੋਵਰ।
 ਕਮਲ ਖਿੜਨ, ਖੇੜਾ ਖਿੰਡਾਉਣ।
 ਇਹ ਕਮਲ ਖਿੜਦਾ, ਖਿਡਾਂਦਾ, ਮੁਸਕਰਾਂਦਾ, ਆਲਾ ਦੁਆਲਾ।
 ਚੰਬਾ, ਮਰੂਆ, ਗੁਲਾਬ, ਗੋਂਦਾ, ਸਭ ਇਸਦੇ ਪਾਣੀ ਹਾਰ।
 ਛੱਲਾਂ ਉਭਰ ਉਭਰ ਆਈਆਂ, ਭੰਨ ਸੁਟੇ ਕਈ ਕਿਨਾਰੇ
 ਪਰ ਇਹ ਅਛੋਲ, ਅਭਿਜ, ਇਹਦੀ ਟਹਿਕ 'ਚ ਫਰਕ ਨ ਪਿਆ,
 ਸਭ ਤੁਫਾਨੀ ਲਹਿਰਾਂ ਹਫ ਹੁਫ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈਆਂ।
 ਇਸ ਕਰਮਾਂ ਵਾਲੇ, ਥਪੇੜੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ, ਸੁਰੰਧੀ ਵੰਡੀ।
 ਇਹ ਸੀ ਅਲੌਕਿਕ ਫਲ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਭ ਰਸ, ਲਬਾ ਲਬ,
 ਸਿਓ, ਸੰਤਰ, ਮਿੱਠੇ, ਮਾਲਟੇ, ਅੰਬ, ਅੰਗੂਰ, ਚੋ ਚੋ ਪੈਂਦੇ
 ਇਹ ਸੀ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਹੰਸਲਾ!
 ਰਾਜ ਹੰਸਾਂ 'ਚੋਂ ਰਾਜ ਹੰਸ, ਸ਼ਰੋਮਣੀਆਂ 'ਚੋਂ ਸ਼ਰੋਮਣੀ।
 ਚਿੱਟੇ ਮੋਤੀ ਚੁਗਦਾ, ਚਿੱਟੇ ਮੋਤੀ ਚੁਗਾਂਦਾ,

ਹੀਸਾਂ ਵੱਡਿਆਂ ਛੋਟਿਆਂ ਨੂੰ, ਤਰੁਠ ਪੈਂਦਾ ਕਾਲਿਆਂ ਤੇ ਪੀਲਿਆਂ ਤੇ
 ਕਰਦਾ ਜਤਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੋਤੀ ਚੁਗਣ ਦੇ।
 ਇਹ ਸੀ ਨਿਰਮਲ ਧਾਰਾ, ਸੀਤਲ ਸਵੱਛ ਪਵਿੱਤਰ
 ਇਸ ਵਿਚ ਹੜ ਨਾ ਸੋਕਾ, ਹੁਨਾਲ ਸਿਆਲ, ਇਕੋ ਮਸਤ ਚਾਲ
 ਸੈਂਕੜੇ ਆਏ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਗਏ, ਡੋਲ ਗਾਗਰਾਂ ਗੜਵੇ, ਭਰ ਭਰ ਲੈ ਗਏ
 ਨਾਲੇ ਰੱਜ ਰੱਜ ਟੁਭੇ ਲਾਏ, ਮੈਲ ਲਾਹੀ, ਹੌਲੇ ਫੁਲ ਹੋ ਮੁੜੇ
 ਇਹ ਨਿਰਮਲ ਧਾਰਾ, ਬੇ ਲਾਗ ਬੇ ਦਾਗ,
 ਇਹਦੇ ਯਾਤਰੂ ਸਭ ਤ੍ਰਿਪਤ, ਸਭ ਪ੍ਰਸੰਨ, ਸਭ ਆਨੰਦ।

* * *

ਇਹਦਾ ਸੀ ਮਾਲਕ ਅਨੂਪਮ, ਸੁਲਤਾਨਾਂ ਸੁਲਤਾਨ
 ਸੁਹਣਿਆਂ 'ਚ ਸੁਹਣਾ, ਰਿਸ਼ੀਆਂ 'ਚ ਰਿਸ਼ੀ
 ਪੀਰਾਂ ਦਾ ਪੀਰ, ਮੀਰਾਂ ਦਾ ਮੀਰ, ਧੀਰਾਂ ਦੇ ਧੀਰ
 ਉਹਦੇ ਨੇਤਰਾਂ 'ਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਰਸਨਾ ਤੇ ਸੁਰਸਤੀ,
 ਵਡ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਜਿਸ ਉਤੇ ਤਰੁਠ ਪਿਆ।
 ਉਸਦਾ ਬੇੜਾ ਪਾਰ ਭਰ ਸਾਗਰੋ।

* * *

ਰਤਨ ਗਿਆ ਉਸ ਰਸੈਣੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰੇ,
 ਜਿਸਦੀ ਚਰਨ ਛੁਹ ਕਰੇ ਪੱਥਰਾਂ ਨੂੰ ਮਮੀਰੇ।
 ਰਸੈਣੀ ਜਾਨਣ, ਲੋਹੇ ਤੋਂ ਸੋਨਾ ਬਨਾਉਣ,
 ਮਗਰ ਇਹ ਰਸੈਣੀ, ਮਿੱਟੀ ਸੋਨਾ ਬਣਾਵੇ, ਪੱਥਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਲਾ ਕਰੇ।
 ਹਰ ਸਰੈਣੀਏ ਦਾ ਬਾਰਾਂ ਕੋਹਾਂ ਦਾ ਵਗਲਣ,
 ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਭੁਖਾ ਨਾ ਤ੍ਰਿਹਾਇਆ,
 ਮਗਰ ਇਹਦੇ ਘੇਰੇ ਦਾ ਕੋਈ ਪਾਰ ਨ ਉਰਾਰ,
 ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਰਜ਼ਾ, ਬਾਰਾਂ ਕੋਹ! ਬਾਰਾਂ ਜੋਜਨ!!
 ਆਕਾਸ਼ ਪਤਾਲਾਂ ਦੇ ਵਲਗਣੇ।

* * *

ਕਰਮਾਂ ਵਾਲੀ ਜਵਾਲੀ ਦਾ ਲਡਿਕਾ, ਸੇਰ ਠਾਕਰ ਦੀ ਅੱਖ ਦਾ ਤਾਰਾ,
 ਛੜੀਆਂ ਮਾਰਦਾ, ਹਊਂ ਹਊਂ ਕਰਦਾ, ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਹਸਾਉਂਦਾ,
 ਹਮਸਾਇਆਂ ਨੂੰ ਖਿੜਾਉਂਦਾ।
 ਹੰਬੜੀਆਂ ਮਾਰਦਾ, ਰਿੜਿਆ ਉੱਠਿਆ
 ਕਦਮ ਚੁਕੇ, ਪੈਰ ਧਰੇ ਬਾਲ ਕਾਲ ਵਿਚ, ਹਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਖੇਡਦਾ,
 ਪੂਰਾ ਮੋਨੀ, ਬੋਲਣਾ ਘੱਟ, ਪਰ ਗੱਲ ਟਿਕਾਣੇ ਦੀ
 “ਹੋਣਹਾਰ ਬਿਰਵਾ ਕੇ, ਚਿਕਨੇ ਚਿਕਨੇ ਪਾਤ॥”

ਘੁੰਗਰਾਲੇ ਕੇਸ, ਚੌਡਾ ਮੱਥਾ,
 ਖਿੜਿਆ ਖਿੜਿਆ, ਮੋਹ ਲੈਂਦਾ ਹਰੇਕ ਨੂੰ।
 ਨੌ ਸਾਲ ਬੀਤੇ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਤੇ ਰਤਨ,
 ਤੁਰ ਪਏ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ, ਭੈ-ਹੀਣ ਨਗਰੀ।
 ਬੇ-ਗਮ ਪੁਰਾ ਸ਼ਹਿਰ ਕਾ ਨਾਉ, ਦੂਖ ਅੰਦੋਹ ਨਹੀਂ ਤਹਿ ਠਾਉਂ॥
 ਨ ਤਸਵੀਸ ਖਿਰਾਜ ਨਾ ਮਾਲ,
 ਧੂੜੀ ਮੱਥੇ ਲਾਉਣ ਹਿੱਤ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨਾਲ ਗਾਉਂਦੇ,
 ਮਾਹੀ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸੱਚੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ,
 ਜਿੱਥੋਂ ਭੈ ਕੋਹਾਂ ਦੂਰ, ਸੜੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ,
 ਗੋਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ, ਕਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ
 ਸਗੋਂ
 ਜਮਦੂਤ ਵੀ ਡੰਡੋਤ ਕਰਨ, ਇਸ ਨਗਰੀ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ।
 ਵੇਖਕੇ ਕਹਿਆ ਅਟੱਲ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਨੇ, ਆਈ ਏ ਲਾਲਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ,
 ਬਸ ਹਰੇ ਹੋ ਗਏ, ਸਭ ਥਕੇਵੇਂ ਲਹਿ ਗਏ
 ਖੇੜੇ ਦਾ ਪੁੰਗਾਰਾ ਹੋਇਆ, ਤਨ ਮਨ ਮੋਲਿਆ,
 ਮੰਦਰਾਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਬਰਾਜੇ,
 ਤੜਕੇ ਸਾਰ, ਸੋਚ ਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ।
 ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਦਰਬਾਰ, ਰਤਨ ਲੰਗਰੇ,
 ਸੁੰਦਰ ਮੁਖੜੇ, ਸਭ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲਿਆ, ਸਾਧਾਂ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ,
 ਲੰਗਿਆ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਨ ਦੀ ਨਜ਼ਰੇ,
 ਤਰੁਠ ਪਿਆ, ਧੋ ਦਿਤਾ ਗੰਦ ਮੰਦ, ਜਨਮ ਜਨਮ ਦੀ ਕਾਲਖ,
 ਇਸ ਮਨ ਕਉ ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੀ ਮਲ ਲਾਗੀ ਕਾਲਾ ਹੋਇਆ ਸਿਆਹੁ॥
 ਖੰਨਲੀ ਧੋਤੀ ਉਜਲੀ ਨ ਹੋਵਈ ਜੇ ਸਉ ਧੋਵਨ ਪਾਹ॥
 ਪਰ ਜਪੀਆਂ ਦੇ ਜਪੀ, ਤਪੀਆਂ ਦੇ ਤਪੀ,
 ਛਿੜਕ ਦਿਤਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬੁਕ ਭਰ ਭਰ,
 “ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਰਿਦੈ ਮਹਿ ਦੀਨਾ ਜਨਮ ਜਨਮ ਦੀ ਮੈਲ ਗਈ॥”
 ਇਕ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ, ਇਕੋ ਪਲਕ ਅੰਦਰ,
 “ਯਕ ਨਿਗਾਹ ਜਾਂ ਫਿਜ਼ਾਇਸ਼ ਬਸ ਬਵਦ ਦਰਕਾਰ ਮਾ॥”
 ਇਕੋ ਨਜ਼ਰ ਸਵੱਲੀ ਨੇ ਕਰ ਦਿਤਾ ਭਰਪੂਰ।
 ਰਤਨ! ਲਿਸ਼ਕਿਆ ਪੁਸ਼ਕਿਆ, ਲਟ ਲਟ ਰੁਸ਼ਨਾਏ।
 ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰੇ ਖੁਲੇ, ਸਰੋਤੇ ਵਿਸਵਾਦ।
 ਪ੍ਰੀਤਮ ਮੁੜਿਆ ਘਰਾਂ ਨੂੰ, ਰਤਨ ਰਲ ਗਿਆ ਲਾਲਾਂ ਨਾਲ,
 ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਨ ਚੁਕ ਖੀਸੇ ਪਾਇਆ। ਰਤਨ ਨੂੰ ਮਾਪੇ ਭੁਲ ਗਏ।

ਅੱਜ ਇਹੋ ਰਤਨ ਦੇ ਮਾਤਾ, ਇਹੋ ਰਤਨ ਦੇ ਪਿਤਾ,
 ਇਹੋ ਰਤਨ ਦੇ ਚਾਚਾ ਤਾਇਆ।
 ਰਤਨ ਇਕੋ ਛਾਲ ਨਾਲ “ਟੱਪ ਲੱਥਾ ਪਾਪ ਪਹਾੜ” ਸਭ ਵਲਗਣਾ॥
 ਜੀਵਨ ਮਾਤਾ, ਸਭ ਜਾਚਾਂ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤੀਆਂ
 ਰਤਨ ਸਾਂਭ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ,
 ਸੇਵਕ ਦਰਗਹ ਸੁਰਖਰੂ, ਬੇਮੁਖ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ,
 ਸੇਵਾ ਦਾ ਪੁਤਲਾ, ਲੱਗਾ ਰਹੇ, ਦਿਨ ਰਾਤ ਚੈਨ ਨਹੀਂ, ਘੜੀ ਪਲ,
 ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਤੋਂ, ਖੋ ਪੀਏ ਸੋਤੇ ਤਕ, ਇਕ ਰਸ, ਇਕੋ ਚਾਲ,
 ਇਸ਼ਾਰਾ ਸਮਝੇ, ਹੁਕਮ ਪਿਛੋਂ, ਪਾਲਣ ਪਹਿਲਾਂ,
 ਲੰਗਰੋਂ ਵਿਹਲਾ ਹੋ, ਪਲ ਭਰ ਢਾਸਣਾ ਲਾ, ਲੱਕ ਸਿੱਧਾ ਕਰ,
 ਮੁੜ ਉਹੋ ਸੁਰਾਂ, ਉਹੋ ਵਾਜਾ, ਉਹੋ ਜੋੜੀ, ਇਹ ਗਿਆਨਵਾਨ ਪੂਰਾ
 “ਵਿਚ ਦੁਨੀਆਂ ਸੇਵ ਕਮਾਈਐ ਤਾ ਦਰਗਹ ਬੈਸਣ ਪਾਈਐ॥”
 ਇਹ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ, ਦੜੀਆਂ ਦਰਗਾਹਾਂ ਤੋਂ,
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬੇ-ਨਿਆਜ਼, ਉੱਚਾ! ਉੱਚਾ!! ਉੱਚਾ
 ਇਸਦੀ ਇਕੋ ਚਾਹ, ਮੇਰਾ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹੇ
 ਫੇਰ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ, ਖੜੇ ਖੁਦਾ ਦੀ।
 ਇਸਦਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ, ਗੁਰੂਆਨ ਗੁਰੂ,
 ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ,
 ਉਸਦੇ ਮੱਥੇ ਵੱਟ ਨਾ ਪਵੇ, ਉਸਦੀ ਨਜ਼ਰ ਸਵੱਲੀ ਰਹੇ
 ਫੇਰ
 ਸਵਰਗਾਂ, ਬਹਿਸ਼ਤਾਂ, ਜਨਤਾਂ ਦੇ ਬੂਹੇ ਖੁਲੇ
 ਕੋਈ ਅਰਦਲੀਆ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ।
 ਬਦਾਮ ਰੋਗਨ ਕੱਢ, ਸਰਬਤ ਤਿਆਰ ਕਰ,
 ਹੋਰ ਕੁਝ ਨ ਮਿਲੇ, ਤਾ ਚੋਰੀ ਦੇ ਵਾਲ ਸੋਧਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਵੇ।
 ਰਤਨ! ਸਿਖ ਵਿਚੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਜਾਣੇ,
 ਸਿਖ ਦੀ ਸੇਵਾ, ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਸੇਵਾ
 ਸਿਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ, ਸਤਿਗੁਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ,
 ਸਿਖ ਨੂੰ ਜਲ, ਸਤਿਗੁਰ ਨੂੰ ਜਲ
 ਵੇਖਿਆ! ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਚਰਨ ਭੋਰਾ
 ਦੂਰ ਦੁਰਾਡਿਓ, ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਮਾਰਦਾ, ਪੈਡੇ ਚੀਰਦਾ,
 ਇਕੋ ਮੁਸਕਾਣ ਨਾਲ, ਸਭ ਥਕੇਵੇਂ ਦੂਰ,
 ਕਰ ਦੇਵ ਹੋਲਾ ਫੁਲ!
 ਲਓ ਸੰਤ ਜੀ! ਪਹਿਲਾਂ ਜਲ ਪਾਣੀ, ਫਿਰ ਹੋਰ ਜਾਣੀ।

ਮੁੜ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੁਲਾਰਾ,
 ਭਰ ਦੇਣੀ ਝੋਲੀ, ਜੋ ਹਾਜ਼ਰ, ਲਭੂ, ਜਲੇਬ, ਬਰਫੀ,
 ਜਿਵੇਂ ਤੋਰਦੀ ਸੀ, ਮਾਤਾ ਜੀਵਨ ਕੋਰ।
 ਰਤਨ, ਉਸ ਮਾਂ ਦੇ ਪੂਰਨਿਆਂ ਤੇ ਸਦਾ ਉਂਗਲਾਂ ਫੇਰਦਾ,
 ਸੰਸਾਰ ਵੇਲ ਨਾਲ, ਸਦਾ ਕੋਢੇ ਮਿੱਠੇ ਫਲ,
 ਪਰਬਤਾਂ ਦੀਆਂ ਟੀਸੀਆਂ ਤੇ, ਬਿਛੂ ਬੂਟੀ ਦੇ ਲਾਗੇ
 ਬ੍ਰਹਮੀ, ਠੰਡ ਵਰਤਾਣ ਵਾਲੀ।
 ਰਤਨ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਵੀ, ਕੰਡਿਆਲੀਆਂ ਝਾੜੀਆਂ
 ਇਸਦੇ ਲੀੜੇ ਪਾੜਨ, ਚੋਭਾਂ ਚੋਭਣ ਪਰ ਰਤਨ ਅਥਾਹ ਦਾ ਗੰਭੀਰ
 ਧੀਰਜ ਦੀ ਬਖਸੀਸ, ਲੈ ਲਈ ਠੰਢੀ ਮੂਰਤੀ,
 ਸਿਖੀ ਫੁਲਵਾੜੀ ਨੂੰ, ਝਖੜ ਝਾਂਜਿਆਂ ਤੋਂ
 ਮੋਲਦਿਆਂ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਭੰਡਾਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਣ ਮਾਤਰ
 ਬਸ ਗੱਡੇ ਲੰਘ ਗਏ, ਪਰਵਾਹ ਨ ਕੀਤੀ
 ਕੋਢੇ ਬੋਲ ਮਿਸਰੀ, ਮੰਦੇ ਬਚਨ ਸੁਖਾਵੇਂ
 ਗਾਲਾਂ ਤੇ ਪਰਸੰਸ, ਸੁਣੇ ਅਣ ਸੁਣੇ, ਕੋੜੀਆਂ ਫਿਕੀਆਂ
 ਇਉਂ ਪਾਸਿਓਂ ਲੰਘ ਗਈਆਂ ਜਿਵੇਂ ਥਿਧੇ ਭਾਂਡੇ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਤਿਲਕ ਜਾਵੇ
 ਇਸਦੇ ਹਿੱਸੇ ਸਦਾ ਬਸੰਤੀ ਖੇੜਾ, ਮਿੱਠੇ ਸ਼ਰਬਤ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਂ
 ਹਰ ਰਮਜ਼ ਪਛਾਣੇਂ, ਹਰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਸਮਝੇ,
 ਫੁਰਨੇ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਫੌਰਨ ਹੱਥ ਬੰਨੀ ਖਲੋਵੇ।
 ਲੰਗਰ ਦਾ ਮਹੰਤ।
 ਹਰ ਭੋਜਨ ਅਨੰਦ, ਪ੍ਰਸਾਦ ਵਿਚ ਰਸ, ਭਾਜੇ ਵਿਚੋਂ ਸਵਾਦ,
 ਖੀਰ, ਤ੍ਰਿਭੋਲੇ ਪ੍ਰਾਨਿਆਂ 'ਚੋਂ ਰਸ ਛਲਕ ਛਲਕ ਪਵੇ।
 ਰਸੋਈਆ ਪੂਰਾ, ਕਾਰੀਗਰ ਕਮਾਲ ਦਾ।
 ਮੁਰੱਬੇ, ਅਚਾਰ, ਰਬੜੀ, ਬਰਫੀ, ਬੂੰਦੀ, ਜਲੇਬ ਲੱਭੂ, ਮਿਸਰੀ,
 ਪਤਾਸ, ਮੇਸੂ, ਸ਼ਕਰਪਾਰੇ ਇਕ ਨੰਬਰ, ਭੁਰ ਭੁਰ ਪੈਣ, ਖੁਰ ਖੁਰ ਜਾਣ,
 ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬਖਸ਼ਿਆ ਇਕ ਝੋਲਾ, ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਵੈਦਾਂ ਦਾ ਵੈਦ
 ਧਨੰਤਰ ਅਫਲਾਤੂ।
 ਕਬਜ਼, ਕੁਹੜ, ਬੁਖਾਰ, ਨਜਲਾ, ਹੈਜਾ, ਮਾਤਾ, ਦਮਾ, ਵੱਡਾ ਰੋਗ,
 ਕਰਮ ਰੋਗ, ਜਨਮ ਰੋਗ, ਇਕੋ ਪੁੜੀ ਨਾਲ। ਪੂਰਤ ਮਸੀਹਾਈ,
 ਰੋਂਦੇ ਆਏ, ਹਸਦੇ ਗਏ।
 ਸੜੇ, ਭੁਜੇ, ਖਿੜੇ, ਖਿੜੇ ਮੁੜੇ।
 ਰਤਨ ਛੈਲ ਛਬੀਲਾ, ਸਡੌਲ, ਸੁਨੱਖਾ, ਚੌੜਾ ਮੁਖੜਾ,
 ਤਿੱਖੇ ਨੇਤਰ, ਗੋਲ ਬਾਹੀਂ, ਬ੍ਰਹਮਚਰੀਆ ਮਸਤਕ ਵਿਚ ਡਲਕੇ,

ਬਲਵਾਨ ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਲਵਾਨ ਸਿਖ,
 ਪਰ
 ਇਹ ਹੱਥ ਦਾ ਸੁਚਾ, ਅੱਖ ਦਾ ਸੁਚਾ,
 ਤਨ ਦਾ ਸੁਚਾ, ਮਨ ਦਾ ਸੁਚਾ
 ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਭਾਗ ਲਾਉਣ
 ਅਮੀਰ ਘਰੀ, ਸੇਠ ਪਰਵਾਰੀ, ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਮਹਿਲੀਂ,
 ਕਾਮਿਆਂ ਘਰੀਂ, ਮਜ਼ੂਰਾਂ ਘਰੀਂ,
 ਲਾਲੇਆਂ ਘਰੀਂ, ਬਿਦਰਾਂ ਘਰੀਂ, ਭੀਲਣੀਆਂ ਘਰੀਂ,
 ਜੜ ਮਾਇਆ, ਚੇਤਨ ਮਾਇਆ, ਅਗੇ ਪਿਛੇ, ਮਾਈ ਮਾਇਆ ਛਲ
 ਤ੍ਰਿਣ ਕੀ ਅਗਨ ਮੇਘ ਕੀ ਛਾਇਆ, ਹਰ ਸਿਮਰਤ ਬਿਨ ਹੜਕਾ ਜਲ
 ਇਸੇ ਮਾਇਆ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਕੀਤਾ, ਦੇਵ ਸਭਾ ਵਿਚ ਨਾਰਦ ਦਾ,
 ਇਸ ਲੀਕ ਲਾਈ ਚਾਰ ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਵਕਤਾ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੂੰ,
 ਇਸ ਲੱਕ ਤੋੜਿਆ, ਰਿਖੀਆਂ ਦੇ ਰਿਖੀ ਸਿੰਝੀ ਦਾ
 ਇਸ ਹੇਠੀ ਦਿਵਾਈ ਭਾਈ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ।
 ਉਹ ਮਾਇਆ, ਜੜ ਮਾਇਆ, ਚੇਤਨ ਮਾਇਆ
 ਰਤਨ ਦੇ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ, ਅਨੇਕ ਹਾਵ ਭਾਵ ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ,
 ਛਣਨ ਛਣਨ ਕਰੇ, ਡੋਰੇ ਘੱਤੇ, ਪਰ ਵਾਹ ਗੁਰੂ ਕਾ ਲਾਲਾ!
 ਤੇਰੇ ਤੇ ਪਾਣੀ ਨ ਚੜ੍ਹਿਆ, ਕੋਈ ਪੇਸ਼ ਨ ਗਈ।
 ਹਫ ਹੁਟ ਬਹਿ ਗਈ, ਛਿੱਤੀ ਪੈ ਮੁੜੀ,
 ਜਿਵੇਂ ਟੂਣੇ ਹਾਰੀ ਲੂਣਾ ਹਾਰੀ ਪੂਰਨ ਤੋਂ।
 ਸਰੂਪਨਖਾ ਲਛਮਣ ਜਤੀ ਪਾਸੋਂ।
 ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਪੂਰਾ ਸਿਖ,
 ਤੂੰ ਧੰਨ! ਤੂੰ ਧੰਨ!! ਤੈਨੂੰ ਸ਼ਾਬਾਸ਼!!!
 ਤੂੰ ਕਬੀਰ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਟੱਪ ਗਿਆ।
 ਕਬੀਰ ਦੇ ਇਸ ਭਗਤਣੀ ਦੇ ਨੱਕਾ, ਕੰਨ ਵੱਢ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਕੀਤਾ।
 ਤੂੰ ਉਸਦੇ ਮਨ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪਾਈ,
 ਉਸਦੇ ਭਾਂਬੜਾਂ ਤੇ ਬਰਫ ਦੀ ਟਕੋਰ ਕੀਤੀ,
 ਤੂੰ ਵਿਜਈ! ਤੂੰ ਜੇਤੂ!! ਤੂੰ ਫਾਤਹਿ!!!
 ਇਹ ਸੀ ਪੂਰਾ ਤਪੱਸਵੀ, ਇਹ ਜਪੀਆਂ 'ਚੋਂ ਜਪੀ
 ਇਹ ਮਜਨੂੰ, ਉਹ ਲੈਲਾ, ਉਹ ਲੈਲਾ, ਇਹ ਮਜਨੂੰ,
 ਇਹ ਫਰਿਹਾਦ, ਉਹ ਸ਼ੀਰੀ, ਇਹ ਸ਼ੀਰੀ ਉਹ ਫਰਿਹਾਦ,
 ਚਾਲ੍ਹੀ ਸਾਲ ਮੰਜੇ ਤੇ ਲੱਕ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ।
 ਇਸ਼ਕ ਦੀਆਂ ਟੀਸੀਆਂ ਤੇ ਝੁਟੇ ਲਏ।

ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੋਰ ਗੁੜ੍ਹਨਾ ਹੋਰ
 ”ਪੜ੍ਹਿਆ ਮੂਰਖ ਆਖੀਐ ਜਿਸ ਲਬ ਲੋਭ ਅਹੰਕਾਰ।”
 ਇਹ ਪੂਰਾ ਪੜ੍ਹਿਆ, ਵਖਿਆਨੀ, ਕੱਥਕ, ਅਧਿਆਪਕ।
 ਉਪਦੇਸ਼ ਮਿੱਠੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ।
 ਇਹ ਆਮਿਲ, ਕਰਨੀ ਦਾ ਸੂਰਾ, ਪੂਰਾ ਸੇਵਕ।
 ਮਾਈ ਦੇ ਲਾਲ ਚਰਨ ਝੋਲੇ ਵੱਡ ਪਰਤਾਪੀ ਦੇ,
 ਮਾਣੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਰਾਜੇ ਦਲੀਪ ਦੀਆਂ,
 ਅਰਦਲ ਕਮਾਈ ਸੁਲਤਾਨਾਂ ਦੇ ਸੁਲਤਾਨ ਜਗਜੀਤ ਮਾਹੀ ਦੀ।
 ਮਾਤਾ ਜੀਵਨ ਕੌਰ ਤੋਂ ਜੱਸ ਦਾ ਜਾਮ ਪੀਤਾ,
 ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਚੰਦ ਮਾਤਾ ਤੋਂ,
 ਬੇਬੇ ਦਲੀਪ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੋਈ ਸਹਾਈ।
 ਸੰਤ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਆਲ੍ਹਾ, ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ ਮੁਹਕਮ ਮਾਲਾ,
 ਗੁਰਦੇਵ ਮੰਤਰੀ, ਪੂਰਾ ਵਜ਼ੀਰੀ, ਆਲਿਮ, ਚਕ੍ਰਵਰਤੀ, ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਅਰਸੀ
 ਸਭ ਨਾਲ ਖੰਡ-ਖੀਰ, ਘਿਓ-ਖਿਚੜੀ।
 ਸਭ ਦਾ ਪਿਆਰਾ, ਸਭ ਦਾ ਮੇਲੀ, ਮਿਤਰ, ਸੰਗੀ,
 ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਦੇਵੇ, ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਲਵੇ।
 ਭਾਵੇਂ ਆਵੇ ਆਤਮ-ਬਲੀ, ਜਾਂ ਬੀਰ ਦਇਆ, ਜਾਂ ਨਿਰਧਨ ਨਿਹਾਲ,
 ਜੀਅ ਆਇਆਂ ਨੂੰ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ।
 ਪੂਰਨ ਜੋਗੀ, ਪੂਰਨ ਤਪੱਸਵੀ, ਪੂਰਨ ਜਤੀ, ਪੂਰਨ ਸੇਵਾਦਾਰ,
 ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਲੈਂਦਾ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵੰਡਦਾ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਹੰਢਾਂਦਾ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਪੀਂਦਾ
 ਮਾਰ ਗਿਆ ਉਡਾਰੀ ਅਰਸ਼ਾਂ ਵਲ, ਚੰਨ ਤਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪਰੇ,
 ਅਰਸ਼-ਕੁਰਸ਼ ਸਭ ਨੀਵੇਂ, ਹੇਠਾਂ
 ਵਿਛੜੇ ਮਾਹੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਲਿਪਟ ਗਿਆ।
 ਘੁਲ ਮਿਆ ਗਿਆ,
 ਅਥਾਹ ਸਾਗਰ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ 'ਚ ਜਿਸਦਾ ਪਾਰ ਨ ਉਰਾਰ,
 ਅੰਤ ਨ ਅੰਤ
 ਬੇਅੰਤ! ਬੇਅੰਤ!! ਬੇਅੰਤ!!!

ਸੰਤ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ ਸੰਤ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ ਮਾਤਾ ਜਵਾਲੀ ਦੇ ਗ੍ਰਿਹ ਸੰਨ ਈ: 1932, ਪਿੰਡ ਪੱਦੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜਲੰਧਰ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਨੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਗੁਜ਼ਾਰੀ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਠਾਕੁਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਦੇਹ ਦਾ ਓਲਾ 10 ਚੇਤਰ ਸੰਮਤ 2028, ਸੰਨ 1971 ਈਸਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਕੀਤਾ। ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸ਼ਾਹਾਨਾ ਜਲੂਸ ਨਿਕਲਿਆ।

ਇਹਨਾਂ ਨਮਿਤ ਭੋਗ 25 ਚੇਤਰ 2028 ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕੋਠੀ ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਗਿਆ। ਸਵੇਰੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਹੋਇਆ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਹੱਲੇ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਲੱਗੇ ਰਹੇ। ਜਥੇਦਾਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ, ਜਥੇਦਾਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ, ਜਥੇਦਾਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਨਗਰ, ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਬਾਲਮ, ਜਥੇਦਾਰ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਨੇ ਮਨੋਹਰ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ। ਸੰਤ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ, ਖਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਮਨੋਹਰ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੰਤਾਂ ਨਮਿਤ ਦੇ ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਭੋਗ ਪਾਏ ਗਏ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੰਗਰ ਵਰਤਦਾ ਰਿਹਾ।

ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸੰਤ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭੀ ਪੂਰੇ ਸਾਧੂ ਸਨ। ਘਰ ਦਾ ਧੰਦਾ ਤਾਂ ਹਰੇਕ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਮਗਰ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦਾ ਸਦਕਾ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ ਸਰਪੰਚ ਚੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਲਿਹਾਜ਼ ਮੁਲਾਹਜ਼ੇ ਤੇ ਉਠਕੇ ਸਦਾ ਨਿਆਂ ਵਾਲਾ ਪਾਸਾ ਫੜਦੇ। ਝੂਠੇ ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਤੇ ਸੱਚੇ ਨੂੰ ਸੱਚਾ ਕਹਿਣਾ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਲ ਸੀ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਰੁਸਿਆਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜੱਫੀਆਂ ਪੁਆਕੇ ਤੋਰਦੇ। ਇਹਨਾਂ ਸਰਪੰਚੀ ਵਾਸਤੇ ਕਦੇ ਲਾਲਸਾ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਬਿਨਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਸਰਪੰਚ ਚੁਣੇ ਜਾਂਦੇ। ਇਹਨਾਂ ਪੰਦਰ੍ਹਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਸਰਪੰਚੀ ਨਿਭਾਈ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਮਾਣ ਸਤਿਕਾਰ ਸੀ ਤੇ ਸਰਕਾਰੇ ਦਰਬਾਰੇ ਵੀ ਇੱਜ਼ਤ।

ਮਾਤਾ ਜਵਾਲੀ ਨੇਕ ਮਾਂ ਦੀ ਜਾਈ ਸੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ, ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਮਲੀ ਪਿਆਰ। ਹਰ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖਾਂ ਸਾਧਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਾਸਤੇ ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦੀ, ਘਰ ਵਿਚ ਲੱਭੂ ਤਿਆਰ ਰੱਖਦੀ, ਜਦ ਕੋਈ ਬਾਹਰੋਂ ਆਪਣਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਬੇਗ਼ਾਨਾ, ਭੁਰਭੁਰੇ ਲੱਭੂ ਤੇ ਗਰਮ ਗਰਮ ਦੁੱਧ ਨਾਲ ਸੁਆਗਤ। ਸਭ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ।

ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਭਾਈ ਸੰਤ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੂਰੀ ਹੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ। ਇਹਨਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਨਾਲ ਰੀਝਾਇਆ। ਵਾਰਾ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੀ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਂਦੇ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸਵਾਦ ਸੀ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੀ ਪੈਸਿਆਂ ਖਾਤਰ ਕੀਰਤਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਇਹ ਗੱਲ ਇਹਨਾਂ ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲਈ ਤੇ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ।

ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਜਥੇ ਦੇ ਸੰਤ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਲੋਹਾਰ

ਸੰਤ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਲੋਹਾਰ,	ਸੰਤ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਲੋਹਾਰ
ਸੰਤ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਲੋਹਾਰ,	ਸੰਤ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੱਦੀ ਖਾਲਸ
ਸੰਤ ਮੀਤ ਸਿੰਘ ਪੱਦੀ ਖਾਲਸ,	ਸੰਤ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਭਧਾਣਾ
ਸੰਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਭਧਾਣਾ,	ਸੰਤ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਭਧਾਣਾ
ਸੰਤ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਭਧਾਣਾ	

ਜਿਹੜੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਤੇ ਆਦਰ ਸਤਿਕਾਰ ਵੰਡਦੇ ਸਨ।

(ਇਸ ਵਾਰਤਾ ਵਿਚ ਸੰਤ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵਧੇਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ)

ਕਰਮ ਯੋਗੀ

ਸੰਤ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਕਰਮ ਯੋਗੀ, ਰਾਜ-ਰਿਸ਼ੀ, ਮਹਾਨ ਤਪੱਸਵੀ, ਪਰ-ਉਪਕਾਰੀ, ਕੀੜੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹਾਥੀ ਤਕ ਉਸ ਰੱਬੀ ਜੋਤ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ, ਸੱਚ ਦੇ ਮੁਤਲਾਸ਼ੀ, ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਮਸਤ, ਸਦਾ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੇ, ਉੱਚਾ ਕੱਦ, ਦਮਕਦਾ ਮੱਥਾ, ਹਸ਼ੀ ਹਸ਼ੀ ਕਰਦਾ ਚਿਹਰਾ, ਮੋਟੇ ਨੇਤਰ, ਤੋਤੇ ਦੀ ਚੁੰਝ ਵਰਗਾ ਨੱਕ, ਸਡੌਲ ਸਰੀਰ, ਚਿੱਟੇ ਬਸਤਰਾਂ ਨਾਲ ਘਿਰੇ ਸਾਧ ਮੰਡਲੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਸ਼ੋਭਦੇ ਜਿਵੇਂ ਰਾਜ ਹੰਸ ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਤੇ। ਇਹ ਸਨ ਕਰਮਾਂ ਵਾਲੀ ਦੇ ਲਾਡਿਕੇ ਅਤੇ ਕਰਮਾਂ ਵਾਲੇ ਦੇ ਅੱਖ ਦੇ ਤਾਰੇ, ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਦੇ ਭੋਰੇ, ਬਿਨਾ ਵਿਤਕਰਾ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਦੇ ਮਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਸੰਤ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ।

ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਮਾਤਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕੌਰ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਪਿਤਾ ਸੰਤ ਉਦਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰ, ਪਿੰਡ ਹਿੰਮਤ ਪੁਰਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਸੰਮਤ 1950 ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਬਾਲ ਕਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਮਨ ਨੂੰ ਬੜੇ ਪਿਆਰੇ ਲੱਗਦੇ ਸਨ। ਜਦ ਮਾਤਾ ਮੰਜੇ ਤੇ ਲਿਟਾ ਕੇ ਆਪ ਕੰਮ ਧੰਦਾ ਕਰਦੀ ਤਾਂ ਇਹ ਛੜੀਆਂ ਮਾਰਦੇ, ਇਕ ਅਜਬ ਲੈ ਨਾਲ ਹੂੰ, ਹੂੰ ਕਰਦੇ ਕਿ ਸੋਰਤਿਆਂ ਦਾ ਮਨ ਮੋਹਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਕੌਣ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਹਲ ਵਾਹਕਾਂ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਇੰਡਾ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਬਣੇਗਾ, ਕਿ ਇਸਦੀ ਰਸਨਾ ਤੇ ਸੁਰੱਸਤੀ ਆ ਬੈਠੇਗੀ ਅਤੇ ਜੋ ਇਸਦੇ ਬੱਤੀ ਦੰਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲੇਗਾ, ਤੁਰਤ ਫੁਰਤ ਹੋ ਜਾਏਗਾ।

ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿਦਿਆ ਪਿੰਡ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਤੋਂ ਹੀ ਪੜ੍ਹੀ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਪੜ੍ਹੀ ਪੰਜ ਗ੍ਰੰਥੀ ਤੀਕ, ਫੇਰ ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ ਵਾਂਗੂੰ: “ਤੈਨੂੰ ਇਕੋ ਅਲਫ ਦਰਕਾਰ” ਦੀ ਰੱਟ ਲਗਾਉਂਦੇ ਘਰ ਨੂੰ ਆ ਗਏ।

ਜਦ ਆਵੇ ਪੰਦਰ੍ਹਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਅਨੰਦ ਰੋੜੇ, ਭੈਣੀ ਵਿਚ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਜੀਵ ਰੂਪੀ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਆਪ ਰਾਮ ਭਤਾਰ ਨੂੰ ਵਰਨ ਦੀਆਂ ਲਾਲਸਾ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਨੰਦ ਭਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ। ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਗੁਜ਼ਰੇ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਗਈ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਗਿ੍ਹਸਤ ਵੀ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਘਰ ਤੋਂ ਵੀ ਛੁੱਟੀ ਲੈ ਲਈ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਤ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੁਰਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਹੋ ਗਈ। ਭਜਨ ਪੁੱਛ ਲਿਆ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛੱਕ ਲਿਆ। ਬੱਸ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ, ਐਸੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋਈ ਕਿ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਦੂਣ ਸਵਾਇਆ। ਹੋ ਹੋ ਨਿਖਰਿਆ:-

**ਗੁੰਗ ਹੂਆ ਬਾਵਰਾ ਬਹਿਰਾ ਹੂਆ ਕਾਨ॥
ਪਾਉਂ ਤੇ ਪਿੰਗਲ ਭਇਆ, ਮਾਰਿਆ ਸਤਿਗੁਰ ਬਾਨ॥**

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਐਸੀ ਮਿਹਰ ਹੋਈ ਕਿ ਘਰ ਬਾਹਰ ਭੁੱਲ ਗਿਆ, ਬਾਹਰ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਡੇਰਾ ਲਾ ਲਿਆ। ਮੱਝਾਂ ਰੱਖ ਲਈਆਂ, ਮਰਯਾਦਾ ਰੱਖ ਲਈ। ਸੋਧ ਦੇ ਪੂਰੇ। ਬਸ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ। ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਭਜਨ ਬਾਣ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣਾ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦਾ ਜਾਗਣਾ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ ਫੇਰ ਚੌਕੜਾ ਮਾਰਕੇ ਭਜਨ ਕਰਨਾ, ਆਏ ਗਏ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਾਉਣਾ, ਹਰ ਵੇਲੇ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਿਆ ਰਹੇ। ਇਕ ਯੁਵਾ ਅਵਸਥਾ ਦੂਜਾ ਬ੍ਰਹਮਚਰਯ ਦਾ ਪਾਲਣ ਤੀਜਾ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ, ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਜਲਾਲ ਝਲਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਇਸ ਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹੋਰ ਕਈ ਸੱਜਣ ਮਿਲ ਗਏ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਜਪਾਉਣਾ ਤੇ ਆਪ ਵੀ ਜਪਣਾ।

ਇਕ ਵੇਰ ਸੰਤ ਆਪਣੇ ਜਥੇ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਗਏ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਪਾਸੋਂ ਸਭ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਮੀ ਕੱਪੜੇ ਸਿਲਵਾ ਦਿੱਤੇ। ਕੱਪੜੇ ਲੈ ਕੇ ਸੰਤ ਮੁੜ ਗਏ। ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਹੀਆ ਨਾ ਪਿਆ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਪੁੱਛੇ। ਵੈਸੇ ਆਪਣੀ ਵਹੀ ਵਿਚ ਨਾਉਂ ਲਿਖ ਲਿਆ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਗਿਆ ਤੇ ਪੈਸਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ। ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ, “ਸ਼ਾਹ! ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਮੱਝਾਂ ਹਨ, ਤੈਨੂੰ ਪੈਸਿਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ ਤੇ ਮੱਝ ਦਾ ਮੁੱਲ ਤੂੰ ਹੀ ਪਾ ਲੈ।” ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਹਿ ਭਖਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੋਦੇ ਲੈਂਦੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਮਗਰ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਉਸਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਹੱਦ ਨਾ ਰਹੀ। ਉਸ ਕੁਝ ਰੁਪਏ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਮੱਝ ਲੈ ਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਮੁੜਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਰ ਮਰਯਾਦਾ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਸੀ ਤੇ ਹਰ ਕਾਰਜ ਸਿੱਧੀ ਵਾਸਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ। ਜੇ ਵਰਨੀ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਸਭ ਕੱਪੜਿਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਧੁਆ ਲੈਣਾ, ਭਾਵੇਂ ਰੋਸ਼ਮੀ ਹੋਣ ਜਾਂ ਕਪਾਹੇ। ਸਵੱਛ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਫੇਰ ਸਮਾਪਤੀ ਸਮੇਂ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧਣਾ। ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਣੇ, ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਵਧਦੀ ਗਈ।

ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੇਗਾਂ ਦੇ ਸੰਤ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਨ, ਪਰ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਰਗੜਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਸੀ ਕਿ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨੀ:-

ਬਿਦਿਹ ਸਾਕੀਯਾ ਸਾਗਰੇ ਸਬਜ਼ ਰੰਗ।

ਕਿ ਮਾ ਰਾ ਬਕਾਰ ਅਸਤ ਦਰ ਕਵਤੇ ਜੰਗ।

ਬਿਦਿਹ ਸਾਕਯਾ ਸਾਗਰੇ ਸਬਜ਼ ਰੰਗੇ ਫਿਰੰਗ

ਕਿ ਵਕਤੇ ਬਕਾਰ ਅਸਤ ਅਜ ਰੋਜ਼ ਜੰਗ। ੧੭੯। ੧੦।

ਬਿਦਿਹ ਸਾਕੀਯਾ ਸਾਗਰੇ ਕੋਕਨਾਰ।
ਦਰ ਵਕਤੇ ਜੰਗਲ ਬਿਯਾਮਦ ਬਕਾਰ।੬੦।੧੦।

ਬਿਦਿਹ ਸਾਕੀਯਾ ਸਾਗਰੇ ਸਬਜ਼ ਗ੍ਰੀ।
ਕਿ ਮਾਰਾ ਬਕਾਰ ਅਸਤ ਜੰਗ ਅੰਦਰੂ।੨੦।

ਲਬਾ ਲਬ ਬਕੁਨ ਦਮ ਦਮ ਨੋਸ਼ ਰੂੰਨ।
ਗਮੇ ਹਰ ਦੇ ਆਲਮ ਫਰਾਮੋਸ਼ ਰੂੰਨ।੨੧।੧੨।

ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਤਾਂ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਦੌਰਾ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਥੇ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਇਹ ਹਦਾਇਤ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਨਾ ਟੁਰਣ। ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਕਰਦੇ ਜਾਣ ਤੇ ਇਕੱਲੇ ਇਕੱਲੇ ਫਾਸਲੇ ਤੇ ਟੁਰਨ। ਕੇਵਲ ਇਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੋਂਦੀ ਜਿਹੜਾ ਰਾਹ ਖਹਿੜਾ ਪੁੱਛਦਾ। ਪਰ ਜਦ ਪੜ੍ਹਾ ਤੇ ਪੁੱਜਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਿੰਘ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ, ਫੇਰ ਉਸਨੂੰ ਨਾਲ ਰਲਣ ਦੇਂਦੇ।

ਆਪ ਸਦਾ ਨਰ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਕਰਦੇ। ਘੋੜੀ ਜਾਂ ਉਠਣੀ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਨੂੰ ਉੱਕਾ ਹੀ ਪਸੰਦ ਨਾ ਕਰਦੇ। ਮਗਰ ਜਦ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਪੈਦਲ ਜਾਂਦੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸਨ ਕਿ ਗੁਰਧਾਮ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਪੈਰੀਂ ਟੁਰਕੇ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਓਥੇ ਜਾ ਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਵੀ ਨਾ ਛੱਕਦੇ, ਕੇਵਲ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਰਹਿੰਦੇ। ਓਥੇ ਜਾਕੇ ਸੇਵਾ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਖੜੋਕੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਂਦੇ ਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਸੇਵਾ ਕਰਵਾਉਂਦੇ।

ਸੰਤ ਹਲੀਮ ਸਨ, ਸੰਤ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਸਨ, ਸੰ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦੇ ਪੁੰਜ ਸਨ, ਮਗਰ ਸੰਤ ਬੀਰ ਸਨ, ਜ਼ੁਲਮੀ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਹਿੰਮਤ ਪੂਰੇ ਡੋਗਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਬੜੇ ਹੰਕਾਰੀ, ਘੁਮੰਡੀ, ਹੈਂਕੜ ਖਾਂ ਤੇ ਕੱਬੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਅੜਿਆ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਢਾਇਆ ਨਹੀਂ। ਇਕ ਦਿਨ ਉਹ ਇਕ ਸਾਹਨ ਦੇ ਮਗਰ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਚਿਰ ਤੋਂ ਮਾਰ ਮਾਰ ਭਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਦੇਵਨੇਤ ਉਹ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਲਾਗੇ ਆ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਮਗਰ ਉਹ ਡਾਂਗਾਂ ਵਰ੍ਹਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੰਤਾਂ ਬੜੀ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, “ਭਾਈ! ਹੁਣ ਇਹ ਬੇ-ਜ਼ਬਾਨ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਹੈ, ਇਸਤੇ ਰਹਿਮ ਕਰੋ।” ਰਹਿਮ ਦਾ ਨਾਉਂ ਸੁਣਕੇ, ਰਹਿਮ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਿਹਾ ਡੋਗਰਿਆਂ ਦਾ ਪਾਰਾ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੰਤਾਂ ਫੇਰ ਕਿਹਾ, “ਭਲੇ ਲੋਕੋ! ਗਰੀਬਾਂ ਤੇ ਡਿੱਗਿਆਂ ਤੇ ਵਾਰ ਕਰਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ, ਫੇਰ ਪਸ਼ੂ ਵਿਚਾਰੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੀ ਕੀ ਏ, ਛੱਡ ਦਿਓ, ਪਿੱਛੇ ਹੱਟ ਜਾਓ।” ਮਗਰ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗਰਮੀ ਵਧਦੀ ਗਈ। ਪਰ ਜਦ ਉਹਨਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਤੀਜੀ ਬੇਨਤੀ ਵੀ ਅਣਸੁਣੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਬੀਰ ਰਸ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਤੇ ਆਖਿਆ:

“ਲਓ ਭਾਈ! ਖਬਰਦਾਰ ਹੋ ਜਾਓ!! ਮੈਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਸਦੀ ਮੱਦ ਵਾਸਤੇ ਹੁਕਮ ਲਾਇਆ ਹੈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਓ।” ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਨੇਤਰ ਲਾਲ ਹੋ ਗਏ, ਮੁਛਹਿਰੇ ਠੂਹਿਆਂ ਦੇ ਡੰਗਾਂ ਨਿਆਈਂ ਉਠ ਖਲੋਤੇ ਤੇ ਸੋਟਾ ਪਕੜ ਕੇ ਪੈਂਤੜਾ ਬੰਨ੍ਹਿਆ। ਪੈਂਤੜੇ ਤੇ ਆਉਣਾ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਡੋਗਰਿਆਂ ਦੇ ਪੈਰੋਂ ਹੇਠੋਂ ਧਰਤੀ ਨਿਕਲ ਗਈ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਭੈ ਆਇਆ ਕਿ ਬਿਨਾ ਸੋਟਾ ਖਾਧਿਆਂ ਹੀ ਉੱਠ ਦੌੜੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨੱਠਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਢੱਠੇ ਦੀ ਕੰਡ ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਗਰਮ ਗਰਮ ਦੁੱਧ ਪਿਲਾਇਆ ਤੇ ਸਾਹਨ ਸਿੱਧਾ ਹੋ ਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਾਕਿਆ ਕਾਰਨ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਦੀਆਂ ਧੁੰਮਾਂ ਪੈ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਲੁਚਿਆਂ ਲਫੰਗਿਆਂ ਤੇ ਚੰਗਾ ਧਮਾਂ ਬਹਿ ਗਿਆ।

ਇਕ ਵੇਰ ਸੰਤ ਜੀ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਜਪਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਤਾਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਭੈਣੀ ਮਰੂਜ਼ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਦੌਰਾ ਸੀ। ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀਆਂ ਘਨਘੋਰਾਂ ਉੱਠ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਮਸਤਾਨੇ ਨਿਰਤ ਕਾਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿੰਘਾਸਣ ਤੇ ਬੈਠੇ ਪਾਪੀਆਂ ਦਾ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਉਧਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਬੜਾ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਸੇਠ ਫੁਮਣ ਮਲ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਆਇਆ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਅੱਗੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਕੇ ਖੜੇ ਗਿਆ।

“ਕਿਉਂ ਭਾਈ ਕੀ ਗੱਲ ਏ?”

“ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਔਤਰਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਤੇਰੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਇੱਥੇ ਉਠੇ ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਗਰੀਬ ਦੀ ਝੋਲੀ ਦੀ ਖੈਰ ਪਾਓ ਤੇ ਦੁਨੀਆ ਨਾਲ ਰਲਾਓ।”

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤਰੁਠ ਪਏ ਤੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ: “ਐਹ ਸੰਤ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਅਸਾਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਪਾਸ ਜਾਓ।”

ਸੇਠ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਲਾਲੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਆਈਆਂ ਤੇ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਖਲੋਤਾ, ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ: “ਸੇਠਾ ਪੁੱਤਰ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਬਖਸ਼ਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਤੂੰ ਫਿਰ ਨਾ ਜਾਈਂ। ਪੁੱਤਰ ਹੋਣ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਕਰਵਾਈਂ।”

ਫੁਮਣ ਮਲ ਨੇ ਸੱਤ ਬਚਨ ਕਹਿ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਦਿੱਤਾ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਮਿਹਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਫੁਮਣ ਮਲ ਦੇ ਘਰ ਵਧਾਈਆਂ ਮਿਲਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ ਅਤੇ ਢੋਲ ਢਮੱਕੇ ਵਜਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਓਸ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਬਚਨ ਮੰਨਕੇ ਇਕ ਬੜਾ ਮੇਲਾ ਕੀਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਾਤਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ। ਸੇਠ ਨੇ ਇੱਕ ਘੋੜੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਕੀਤੀ। ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਥਾਂ ਮਹਿਮਾ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ।

ਹੁਣ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਹੀ ਖੋਲ੍ਹ ਲਈ। ਉਹਨਾਂ ਪਾਸ ਜੇਹੜਾ ਵੀ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਆਸ ਕਰਕੇ ਗਿਆ, ਝੋਲੀਆਂ ਭਰ ਭਰ ਮੁੜਿਆ, ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਹਰ ਗੱਲ ਵਿਚ ਰਾਜ਼ ਸੀ। ਉਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਤੇ ਅੱਖਰ ਅੱਖਰ ਤੇ ਅਮਲ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮਾਈਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ ਤਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ: ਟੂਮਾਂ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣੀਆਂ, ਸਾਦਾ ਰਹਿਣਾ। ਪਰ ਦੁਨੀਆਦਾਰ ਕਰਮਾਂ ਵਾਲੇ ਵੀ ਦੁਨੀਆਵੀ ਜਿਲ੍ਹਣ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ। ਮਗਰ ਸੰਤਾਂ ਸੰਸਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਿੱਜ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਹਿੱਤ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਗਹਿਣੇ ਲਾਹ ਦਿਓ। ਲੰਗਰ ਕਰਾਓ। ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਵਾਓ, ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਵਰਤਾਓ। ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੀ “ਟੂਮਾਂ ਦੇ ਲੋਭੀ” ਪੈ ਗਿਆ।

ਧਿੰਗੜਾ ਦੇ ਨਾਈ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਤਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਸੰਤਾਂ ਪਾਸ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਜੀ “ਪੁੱਤਰ ਬਖਸ਼ੋ!” ਸੰਤਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ: “ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਆਈਏ ਤੇ ਤੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਦਰਗਾਹੋਂ ਪੁੱਤਰ ਲੈ ਆਈਏ।” ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲਾਲੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਗਈਆਂ। ਸੰਤ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਮੁੜੇ ਤੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ: ਸਿੰਘਾ! ਲੈ ਸੋਦਾ ਕਰ ਲੈ।” ਜਿੰਨੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਉਤਨੇ ਪੁੱਤਰ! ਅਤੇ ਮਾਈ ਜਿੰਨੀਆਂ ਟੂਮਾਂ ਉਤਨੇ ਪੁੱਤਰ! ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਇਕ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਤੇ ਮਾਈ ਨੇ ਤਿੰਨ ਟੂਮਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ।” ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ: “ਲੈ ਭਾਈ, ਤੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਦਰਗਾਹੋਂ ਪੰਜ ਪੁੱਤਰ ਲੈ ਆਏ ਹਾਂ, ਪਰ ਟੂਮਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਇਕੱਠੇ ਬੱਚੇ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ।” ਬਚਨ ਨਾਲ ਦੋ ਦੋ ਜੋੜੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਇਕ ਇਕੱਲਾ ਹੋਇਆ। ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲਾਲੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਗਈਆਂ, ਪਰ ਇਕ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਨਾ ਕਰਾਇਆ। ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ, ਫੇਰ ਬੜਾ ਪਛੁਤਾਇਆ। ਫੇਰ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਜੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ, ਘਿਓ ਦਾ ਪੀਪਾ ਹੈ। ਸੰਤਾਂ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਉਤਨੀ ਖੰਡ ਲੈ ਆ। ਦਰਗਾਹੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਹੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।” ਖੰਡ ਘਿਓ ਆ ਗਿਆ ਸੰਤਾਂ ਰਲਾ ਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਵਰਤਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਭਰ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਲਈਆਂ।

ਧਿੰਗੜੀ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲੜਕੀ ਨਿਹਾਲ ਕੋ ਰਾਮੇ ਭਾਈ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਪਰ ਬੱਚਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਵਿਚ ਵਕਾਲਤ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਸੀ। ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੁਆਈ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲਿਆਕੇ ਸੰਤਾਂ ਪਾਸ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ। ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ: “ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦਾ ਹੁਕਮ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।” ਉਹਨਾਂ ਪਾਠ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਮਿਹਰ ਹੋ ਗਈ। ਬੱਚਾ ਜਨਮ ਪਿਆ। ਇਕ ਪਾਠ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਇਕ ਬੱਚੇ ਬਦਲੇ ਬੀਬੀ ਨੇ ਟੂਮ ਲਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਸੰਤਾਂ ਸ਼ਹੀਦੀ ਕਰਕੇ ਵਰਤਾ ਦਿੱਤੀ। ਵਕੀਲ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਅਜੇ ਤਕ ਵਸ ਰਸ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਭਾਈ ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਕੋਈ ਪੁੱਤਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਭਰਜਾਈ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਆਈ ਤਾਂ ਭਾਈ ਖਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਖੋਟੇ ਨੇ ਬੀਬੀ ਦੀਆਂ ਟੂਮਾਂ ਲਾਹ ਲਈਆਂ। ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ ਖਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ! ਭਾਈ ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁੱਛ ਲੈ ਕਿ ਟੂਮਾਂ ਲੈਣੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਪੁੱਤਰ। ਅੱਗੋਂ ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਕਿਹਾ ਜੀ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ੋ। ਸੰਤਾਂ ਟੂਮਾਂ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤੇ ਬੀਬੀ ਦੀ ਗੋਦ ਹਰੀ ਹੋ ਗਈ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਤਿੰਨ ਬੱਚੇ ਹੋਏ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੱਥੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਜੱਟ ਦੇ ਘਰ ਲੰਗਰ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪੁੱਤਰ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤਾ।

ਧਨੌਲੇ ਨਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਸੀ। ਉਸਦੀਆਂ ਦੋ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਬੱਚਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪੁੱਤਰ ਵਾਸਤੇ ਅਰਜ਼ ਹੋਈ। ਸੰਤਾਂ ਟੂਮਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਛੋਟੀ ਸਿੰਘਣੀ ਨੇ ਕਿਹਾ: “ਜੀ! ਟੂਮਾਂ ਮੈਂ ਦੇਂਦੀ ਹਾਂ।” ਪਰ ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ: ਵੱਡੀ ਸਿੰਘਣੀ ਤੋਂ ਟੂਮਾਂ ਲਵਾਂਗੇ। ਓਸ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਦਾਨੀ ਨੇ ਕਿਹਾ: “ਜੀ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਪੰਜਾਹ ਸਾਲ ਦੀ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਕਿੱਥੇ?” ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ: “ਬੀਬੀ, ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਘਰ ਉਮਰ ਦਾ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ। ਓਥੇ ਮਿਹਰ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ।” ਬੀਬੀ ਨੇ ਟੂਮਾਂ ਲਾਹ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਪੁੱਤਰ ਹੋ ਗਿਆ।

ਇਕ ਵੇਰ ਸੰਤ ਵੱਡੀ ਮਹੌਲੀ ਖੂਹ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਨੇੜੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਘੁਮਿਆਰ ਤੇ ਘੁਮਿਆਰੀ ਆਏ ਤੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ: “ਪੁੱਤਰਾਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਹਾਂ, ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ, ਗ਼ਰੀਬ ਹਾਂ।” ਸੰਤਾਂ ਘੁਮਿਆਰੀ ਦੇ ਨੱਕ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ: “ਉਹ ਕੋਕਾ ਲਾਹ ਦੇਹ। ਇਸ ਖਾਤਰ ਪੁੱਤਰ ਹੋ ਜਾਏਗਾ।” ਕੋਕਾ ਸਵਾ ਰੁਪਏ ਦਾ ਵਿਕਿਆ, ਉਹ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਪੁੱਤਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਫਿਰ ਉਹ ਸਵਾ ਸੌ ਰੁਪਿਆ ਲੈ ਕੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ: “ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਇਹ 125 ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ। ਓਸੇ ਸਵਾ ਰੁਪਏ ਵਿਚ ਪੁੱਤਰ ਹੈ।” ਪਰ ਉਹ ਘੁਮਿਆਰ ਸਵਾ ਸੌ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਪਾਕੇ ਹੀ ਮੁੜੇ।

ਪੰਡਿਤ ਸੰਤ ਰਾਮ ਵੈਦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਵਾਈਆਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਔਤਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਆਪ ਖਾਲਸ-ਖਾਲੀ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਕਿਹਾ: “ਵੈਦ ਜੀ! ਪੁੱਤਰ ਲਵੋ। ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਵਰਤਾਵੇ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ।” ਵੈਦ ਜੀ ਪੁੱਤਰ ਵਾਸਤੇ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ। ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ: “ਨਤੀਆਂ ਲਾਹ ਦਿਓ।” ਨਾਲ ਦਾ ਸਿੰਘ ਨਤੀਆਂ ਲਾਉਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ: “ਜੀ ਨਤੀਆਂ ਦੂਹਰੀਆਂ ਹਨ।” ਤਾਂ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ: “ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਦੂਹਰੇ ਹੋਣਗੇ।” ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ: “ਸਿੰਘਾ ਜਿਵੇਂ ਤੂੰ ਆਖਦਾ ਹੈਂ ਤਿਵੇਂ ਹੋਵੇਗਾ:-

ਸਾਧੂ ਬੋਲੇ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾ, ਸਾਧੂ ਦੀ ਬੋਲਿਆ ਥ੍ਰਿਥਾ ਨ ਜਾ।

ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਵਧਾਈਆਂ ਮਿਲਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ।

ਭਗਤੇ ਵਿਚ ਚੈਚਲ ਸਿੰਘ ਨਾਈ ਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਖੁਲੇ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਤਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ: “ਇਸਨਾਨ ਕਰਕੇ ਭਜਨ ਪੁੱਛ ਲਵੇ।” ਉਹਨਾਂ ਬਚਨ ਮੰਨ ਲਿਆ। ਭਜਨ ਪੁੱਛ ਲਿਆ, ਬਸ ਦੁਹਾਂ ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਹੋ ਗਈ।

ਭਗਤੇ ਵਿਚ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਸੀ, ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ 25 ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਮਗਰ ਦੁਨੀਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਨਾ ਪਈ, ਆਖਰ ਉਹਨਾਂ ਵੀ ਸੰਤਾਂ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਤੇ ਸੋਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਾਲ ਅੰਦਰ ਪੁੱਤਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਮੋਕਾ ਨਾ ਮਿਲਿਆ, ਪਰ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਪੁੱਤਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਲਾਲਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ ਖੇਡਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਤ ਆਏ ਤੇ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ: “ਜੀ ਇਕ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦਾ ਬਚਨ ਸੀ।” “ਮੇਰਾ ਸੋਦਾ ਸੀ, ਜਿੰਨੇ ਪੁੱਤਰ ਉਤਨੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।” ਹੁਣ ਦੋ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਨਾ ਮੰਨਿਆ, ਆਖਰ ਦੂਜਾ ਬੱਚਾ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਕੇ ਗੁਜ਼ਰ ਗਿਆ। ਤੇ ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪਾਸ ਚੱਲਿਆ ਗਿਆ, ਹੁਣ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਪਛਤਾਇਆ। ਮਾਈ ਬਿਸ਼ਨ ਕੌਰ ਨੂੰ ਸੰਤਾਂ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਸੀ। ਮਾਈ ਕਿਹਾ: “ਪੁੱਤ ਸੁੱਚਿਆ! ਸੰਤਾਂ ਕੋਲੋਂ ਬਖਸ਼ਵਾ ਲੈ।” ਮਾਈ ਦਾ ਬਚਨ ਮੰਨ ਮੁੜ ਸੰਤਾਂ ਪਾਸ ਜਾ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ। ਸੰਤ ਸਦਾ ਦਿਆਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ: “ਹੁਣ ਉਧਾਰ ਨਹੀਂ, ਪਹਿਲਾਂ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਫੇਰ ਪੁੱਤਰ।” ਓਸੇ ਵੇਲੇ ਰਸਦ ਆ ਗਈ, ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਤੌਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਬੱਚੇ ਦਾ ਭਰਾ ਹੱਸਦਾ ਖੇਡਦਾ ਮੁੜ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਘਰ ਆ ਗਿਆ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਜਥਾ ਬੁਰਜ ਨਗਰ ਗਿਆ। ਓਥੇ ਇਕ ਸਿੰਘ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਨਾਉਂ ਦਾ ਸੀ, ਕਾਰੀਗਰ ਨੇ ਮਖੌਲ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਭਜਨ ਮਸਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਵੇਖੀਏ ਮੈਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦਾ ਹੈ?” ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ, “ਭਾਈ ਸਿਖਾ ਵੇਖ ਲੈ, ਜੇ ਮਸਤ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਮਰਜ਼ੀ, ਜੇ ਦਾਨਾਂ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵੀ ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ। ਮਗਰ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਕਿਹਾ: “ਮੈਨੂੰ ਬੇ-ਸੁਧੀ ਵਾਲਾ ਭਜਨ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।” ਸ਼ਹੀਦੀ ਤਿਆਰ ਸੀ, ਇਕੋ ਚੁਲਾ ਬਖਸ਼ਿਆ, ਬਸ:

ਸੁਧ ਕੀ ਨਾ ਸੁਧ ਰਹੀ, ਬੁਧ ਕੀ ਨਾ ਬੁਧ ਰਹੀ, ਮੱਤ ਮਹਿ ਨਾ ਮਤ ਹੈ।
ਲੱਗਾ ਮਸਤਾਨਿਆਂ ਵਾਂਗ ਚੱਕਰ ਲਾਉਣ:-

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤਮਾਚੇ, ਘਰ ਦੇ ਕੰਮੋਂ ਗਈਆਂ।

ਸੋ ਹਾਲ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸੀ। ਘਰ ਵਿਚ ਉਹ ਕਮਾਊ ਸੀ, ਲੱਗੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਅਰਜ਼ਾਂ ਕਰਨ। ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ: “ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਾਓ” ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ, ‘ਜੀ ਗੁੰਜੈਸ ਨਹੀਂ’ ‘ਚੰਗਾ ਵਰਨੀ ਕਰਾਓ’ ਉਹ ਵਰਨੀਉਂ ਵੀ ਰਹਿ

ਗਏ। ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ: “ਇਸਦੇ ਬਦਲੇ ਇਕ ਹੋਰ ਆਦਮੀ ਦੇ ਦਿਓ।” ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਗਏ, ਤੀਰ ਵਗਿਆ ਘਾਉ ਕਰ ਗਿਆ। ਬਸ ਭਾਈ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਮਸਤ ਹੀ ਰਹੇ।

ਭਦੋੜ ਭਾਈ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਭਾਣੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸਦਾ ਟੱਬਰ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਕਿਸੇ ਮਸਖਰੇ ਕਿਹਾ: “ਸੰਤ ਬਣੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵਿਆਹੁਣ।” ਸੰਤਾਂ ਸਰਬਣ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਕੁਛ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਇਹਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦੇਈਏ। ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਕਿਹਾ: “ਮੈਂ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਦਸਾਂ ਵੀਹਾਂ ਦਾ ਕੀ ਦੇਵਾਂ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਮੱਝ ਤੇ ਵੱਗਾ ਹੈ ਜੋ ਮੁਰਜ਼ੀ ਹੈ ਲੈ ਲੈਣਾ।” ਸੰਤਾਂ ਮੱਝ ਲੈ ਲਈ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੱਝ ਵਿਕਾਊ ਹੈ ਤਾਂ ਇਕ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ: “ਮੈਂ 90 ਦੌਦਾ ਹਾਂ।” ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਕਿਹਾ: “90 ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੌਦਾ ਹਾਂ।” ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ ਭਾਈ ਦਾਨ ਕਰਕੇ ਮੁੜ ਨਹੀਂ ਵਸਤ ਲਈਦੀ, ਤੂੰ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ, ਤੇਰਾ ਮੰਗਣਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸੰਤਾਂ 100 ਰੁਪਏ ਦਾ ਸੀਧਾ ਮੰਗਵਾਇਆ ਤੇ ਲੱਗੇ ਲੰਗਰ ਛਕਾਉਣ। ਉਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀਂ ਘਿਉ 17 ਛਟਾਂਕ ਇਕ ਰੁਪਏ ਦਾ, ਖੰਡ ਪੰਜ ਸੇਰ, ਚੌਲ ਤਿੰਨ ਰੁਪਏ ਮਣ। ਚੰਗੀ ਰਸਦ ਹੋ ਗਈ। ਬੜਾ ਲੰਗਰ ਲੱਗਾ, ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ: “ਲਓ ਭਾਈ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮੰਗਣਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।” ਇਕ ਮਖੌਲੀਏ ਨੇ ਕਿਹਾ: “ਲਾਲ ਸਿੰਘ! ਮੰਗਣਾ ਕਿੱਥੇ ਹੋਇਆ ਹੈ।” ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਅੱਗੋਂ ਉੱਤਰ ਦੇਵੇ ਸੰਤ ਜਾਨਣ।

ਸੰਤ ਤਾਂ ਲੰਗਰ ਕਰਕੇ ਚਲੇ ਗਏ, ਮਗਰੋਂ ਲੱਗੀਆਂ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਟਿਚਕਰਾਂ ਹੋਣ: ‘ਭਾਈ ਤੇਰਾ ਮੰਗਣਾ ਕਿੱਥੇ ਹੋਇਆ ਹੈ?’ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇੱਕੋ ਉੱਤਰ ਸੀ, ਸੰਤ ਜਾਨਣ। ਇਕ ਦਿਨ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ਗੁਪਤ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਕਿ ‘ਲਾਲ ਸਿੰਘ! ਰੂਪੇ ਜਾ।’ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਸਵੇਰੇ ਉੱਠਿਆ ਤੇ ਜਲ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛੱਕ ਕੇ ਰੂਪੇ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਰਾਹ ਵਿਚ ਦੂਲੇ ਵਾਲੇ ਦਾ ਨਿੱਕਾ ਸਿੰਘ ਮਿਲ ਪਿਆ, ਉਸ ਬੜਾ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਤਾ। ਰਾਤ ਦੂਲੇ ਵਾਲੇ ਰਹਿ ਪਿਆ। ਮਨ ਵਿਚ ਆਇਆ ਕਿ ਰੂਪੇ ਕੀ ਜਾਣਾ ਏ, ਮਗਰ ਰਾਤੀਂ ਫਿਰ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ: ਭਾਈ! ਰੂਪੇ ਜਾ।’

ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਰੂਪੇ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਿਆ ਅੱਗੇ ਮਾਈ ਜੈ ਕੌਰ ਦੇ ਘਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੁੜੀ ਪਈ ਸੀ। ਨੰਦੀ ਮਿਰਾਸੀ ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ: ‘ਦਾਦਾ! ਜਾ ਭਦੋੜ ਵਾਲੇ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ।’ ਅਜੇ ਗੱਲਾਂ ਹੀ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਜਾ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਬੁਲਾਈ। ਨੰਦੀ ਕਿਹਾ: ‘ਲਾਲ ਸਿੰਘ! ਜੈ ਕੌਰ ਦੀ ਬੀਬੀ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੈ। ਪੰਜਾਂ ਦਿਨਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਆਨੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਸਿੱਖਣੀ ਭਾਨ ਕੌਰ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਭਦੋੜ ਨੂੰ ਮੁੜਿਆ। ਕਿਸੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਜਾ ਦੱਸੀ ਤੇ ਕਿਆ ਜੀ ‘ਲਾਲ

ਸਿੰਘ ਦਾ ਅਨੰਦ ਤਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਮਗਰ ਸਿੱਖਣੀ ਛੋਟੀ ਹੈ। ਸੰਤਾਂ ਹੱਸਦਿਆਂ ਕਿਹਾ: ‘ਭਾਈ! ਜਿੱਡੀ ਮੱਝ ਉਡੀ ਸਿਖਣੀ, ਜੇ ਮੱਝ ਵੱਡੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਸਿੱਖਣੀ ਵੱਡੀ ਹੁੰਦੀ।’

ਇਕ ਵੇਰ ਦੌਰਾ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਭਦੌੜ ਆਏ। ਸੂਬਾ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਗਏ ਅੱਗੇ ਜੰਦਰਾ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸੰਤਾਂ ਜੰਦਰਾ ਖੋਲ੍ਹ ਲਿਆ ਤੇ ਲੰਗਰ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਲੰਗਰ ਛੱਕ ਸਿੰਘ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਲੱਗੇ। ਇਕ ਸਿੱਖ ਨੇ ਕਿਹਾ ਜੀ ‘ਜੰਦਰਾ ਲਾ ਦਈਏ’ ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ: ਭਾਈ! ਅਸੀਂ ਜੰਦਰਾ ਖੋਲ੍ਹਣ ਆਏ ਹਾਂ, ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਜੰਦਰਾ ਲਾਉਣ ਨਹੀਂ ਆਏ।’ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਮੁਕਤਸਰ ਦੇ ਮੇਲੇ ਤੇ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਓਥੇ ਮਾਤਾ ਜੀਉਣ ਕੌਰ ਜੀ ਵੀ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ: ‘ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘਾਂ ਤੇਰੇ ਘਰ ਦਾ ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਈਏ?’ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਮੁਸਕਰਾਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ: ‘ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ।’ ਮਾਤਾ ਜੀ ਓਸੇ ਵੇਲੇ ਸੰਤ ਬਖਤੌਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬੀਬੀ ਜੈ ਕੌਰ ਨਾਲ ਅਰਦਾਸਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹਦਾ ਭਇਆ।

ਸਾਧਾ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਤਾਰਦਿਆਂ ਇਕ ਵੇਰ ਸੰਤ ਬਰਨਾਲੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਇਕ ਚੰਗੀ ਤਕੜੀ ਦੁਕਾਨ ਕੱਪੜੇ ਦੀ ਵੇਖੀ ਤੇ ਰਵਾਂ ਰਵੀਂ ਜਥੇ ਸਮੇਤ ਦੁਕਾਨ ਅੰਦਰ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ: ‘ਸੇਠ ਜੀ, ਸਭ ਸਾਧਾਂ ਨੂੰ ਰੇਸ਼ਮ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾੜ ਪਾੜ ਦਈ ਜਾਓ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਮੰਗਿਆ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਦਈ ਗਿਆ। ਜਦ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਕੱਪੜਾ ਲੈ ਲਿਆ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ: ‘ਲੈ ਭਾਈ ਸੇਠਾ ਪੈਸੇ ਫੇਰ ਦਿਆਂਗੇ।’ ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਸੰਤ ਚੱਲਦੇ ਬਣੇ ਤੇ ਬਜਾਜ਼ ਵੀ ਮੂੰਹ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਹਿੰਮਤ ਪੁਰੇ ਗਿਆ ਤੇ ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ: ਭਾਈ ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ, ‘ਭਾਈ ਤੂੰ ਜਾਣ ਤੇ ਤੇਰੇ ਸੰਤ, ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਖਬਰ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਬਜਾਜ਼ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਗਿਆ। ਮੁੜ ਜਦ ਸੰਤ ਪਿੰਡ ਆਏ ਅਤੇ ਬਜਾਜ਼ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸੰਤ ਪਿੰਡ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਸੰਤਾਂ ਪਾਸ ਆਇਆ। ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ: ਲੈ ਭਾਈ ਸੇਠਾ! ਔਹ ਮੱਝਾ ਖੜੀਆਂ ਹਨ। ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਲ ਕਿੰਨੇ ਦਾ ਸੀ ਤੇ ਮੱਝ ਦਾ ਮੁੱਲ ਵੀ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਪਾ ਲੈ।’ ਹੁਣ ਸੇਠ ਕੀ ਆਖੇ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਜਣਾਇਆ ਉਸ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤੇ ਮੱਝ ਘਰ ਲੈ ਆਇਆ।

ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਬੜਾ ਔਖਾ ਸੀ, ‘ਆਖੇ ਐਵੇਂ ਵਿਹਲੜਾ ਨੂੰ ਰੇਸ਼ਮਾਂ ਪੁਆਂਦੇ ਹਨ, ਪੈਸੇ ਲੋਕ ਸਾਨੂੰ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ।’ ਸੰਤਾਂ ਬੜੀ ਹਲੀਮੀ ਨਾਲ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ: ‘ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ! ਤੂੰ ਘਾਬਰਿਆ ਨਾ ਕਰ ਇਹ ਲੋਕ ਬੜੇ ਸ਼ੂਮ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਜੱਫੀਆਂ ਪਾ ਪਾ ਮਿਲਣਗੇ।’

ਇਕ ਸਾਲ ਬੜੀ ਔੜ ਲੱਗੀ। ਛੱਪੜਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵੀ ਸੁਕ ਗਏ। ਸੰਤ ਰੋਡੇ ਪਿੰਡ ਚਰਨ ਪਾਣ ਗਏ। ਦੁਕਾਨਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿੰਨਾਂ ਗੁੜ ਮਿਲਿਆ ਲੈ ਕੇ

ਕੜਾਹਿਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਰਬਤ ਬਣਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਜੇਹੜਾ ਹਾਲੀ ਆਇਆ, ਉਹਨਾਂ ਹਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਢੱਗਿਆਂ ਨੂੰ ਛਕਾ ਸਭ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਲਈਆਂ, ਮਗਰ ਦੁਕਾਨਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਸੰਤ ਰਮਤੇ ਬਣੇ। ਪੈਸੇ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਜੋ ਮੂੰਹ ਆਇਆ ਕਿਹਾ। ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਗੁਜ਼ਰ ਕੇ ਫੇਰ ਰੋਡੀ ਚਰਨ ਪਾਏ ਅਤੇ ਜਗਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਹਾ: ‘ਭਾਈ ਅਸਾਂ ਇੱਥੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਅੱਗੋਂ ਜਗਾ ਸਿੰਘ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ: ‘ਮਹਾਰਾਜ! ਅਵਲ ਤਾਂ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਇੱਥੇ ਕਰੋ ਨਾ, ਜੇ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਪੈਸੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿਓ।’ ਸੰਤਾਂ ਉੱਚੀ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ: “ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹੋਕਾ ਦੁਆਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਸਾਨੂੰ ਰਸਦ ਨਾ ਦੇਵੇ। ਅਸੀਂ ਅੱਠਾਂ ਦਿਨਾਂ ਤਕ ਇੱਥੇ ਹੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਾਂਗੇ।” ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਪ ਘਿਓ ਪੁੱਛਦੇ ਪੁਛਦੇ ਓਸੇ ਘਰ ਚਲੇ ਗਏ, ਜਿਹੜੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਗਾਲਾਂ ਕੱਢਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਪਾਉਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ, ਉਹ ਕੁਝ ਬੋਲ ਨਾ ਸਕਿਆ, ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਣੀਆਂ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਹਿਆਂ, ਮੂੰਹ ਤੇ ਮੋਹਰ ਲੱਗ ਗਈ। ਸੰਤਾਂ ਜਿੰਨਾਂ ਘਿਓ ਮੰਗਿਆ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਸੰਤਾਂ ਪਾਠ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਤੁਰ ਪਏ। ਜਦ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਜਗਾ ਸਿੰਘ ਮਗਰ ਦੌੜਿਆ ਪਰ ਜਦ ਕੋਲ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੁੜ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਜੰਦਰਾ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਮੁੜਨ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ: ‘ਭਾਈ ਜੇ ਤੇਰੇ ਪੈਸੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਣਗੇ।’ ਵਿਚਾਰਾ ਚੁੱਪ ਚੁਪੀਤਾ ਮੁੜ ਆਇਆ।

ਇਕ ਦਿਨ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਲੰਗਰ ਵੱਡੀ ਖੁਡੀ ਸੀ। ਕੋਲਾ ਸਿੰਘ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਆਗਿਆ ਦਿਓ ਮੈਂ ਪਿੰਡੋਂ ਹੋ ਆਵਾਂ। ਸੰਤਾਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ: “ਕੋਲਾ ਸਿੰਘ ਤੂੰ ਕਿਦਾਂ ਕਰਜ਼ਾਈ ਹੈਂ? ਜਾ ਭਜਨ ਕਰ ਤੇ ਸੇਵਾ ਸਾਂਭ।” ਬਸ ਓਸੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਕੋਲਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਨਿਬੜ ਗਿਆ। ਮੁੜ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ।

ਇਕ ਵੇਰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਧੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਭਾਗ ਲਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਲੰਗਰ ਸੀ। ਓਥੇ ਧੂੜ ਕੋਟ ਦਾ ਹਕੀਮ ਆ ਗਿਆ। ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਬੜਾ ਲਾਚਾਰ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਇੰਦਰੀ ਪੱਕੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਡਾਕਟਰਾਂ ਕਿਹਾ: ‘ਇੰਦਰੀ ਕਟਵਾ ਦਿਓ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਚੜ੍ਹ ਜਾਵੇਗਾ।’ ਸੰਤਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ: ‘ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਤੇਰੇ ਮੁੰਡਾ ਰਾਜ਼ੀ ਬਾਜ਼ੀ ਹੈ, ਤੂੰ ਐਵੇਂ ਡਾਕਟਰਾਂ ਕੋਲ ਭੱਜਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ?’

ਸਾਧੂ ਬੋਲੇ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾ, ਸਾਧੂ ਕਾ ਬੋਲਿਆ ਬ੍ਰਿਥਾ ਨਾ ਜਾ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਵਰਨੀ ਹੋ ਗਈ। ਕਾਦਰ ਦੀ ਕੁਦਰਤ, ਮੁੰਡਾ ਵਰਨੀ ਵਿਚ ਹੀ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਗਿਆ, ਚੀਸਾਂ ਪੈਣੀਆਂ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਮੁੰਡਾ ਨੌਂ ਬਰ ਨੌਂ ਸੀ।

ਦੁਆਬੇ ਵਿਚ ਗੁੜੀ ਪਿੰਡ ਹੈ, ਇਕ ਮਾਈ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, “ਸੰਤ

ਜੀ! ਮੇਰੀ ਭਤੀਜੀ ਬਿਮਾਰ ਹੈ” ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ, ‘ਸੰਤ ਕੌਰੇ ਤੇਰੀ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਹੀ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ।’ ਮਗਰ ਮਾਈ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਗਈ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸੰਤ ਕੋਲਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ‘ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਦੇਗ ਛਕਾਓ, ਮਗਰ ਉਹ ਦੇਗ ਨਾਲ ਰਾਜ਼ੀ ਨਾ ਹੋਈ। ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ, ‘ਬੀਬੀ ਦੀ ਟੂਮ ਵੇਚ ਕੇ ਲੰਗਰ ਕਰੋ, ਫੇਰ ਫਾਇਦਾ ਹੋਵੇਗਾ।’ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਟੂਮ ਵੇਚਕੇ ਲੰਗਰ ਕੀਤਾ, ਬੀਬੀ ਦਾਨੀ ਬਨੀ ਬੈਠੀ ਸੀ।

ਇਕ ਵੇਰ ਪਰਮ ਹੰਸ ਸਾਧੂਆਂ ਵਿਚ ਗੱਲ ਚੱਲੀ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰੇ ਵਿਚ ਤੋਟ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਇਕ ਪਰਮ ਹੰਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਜਾ ਕੇ ਪਰਤਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਭਾਈ ਕੇ ਭਗਤੇ ਡੇਰਾ ਸੀ। ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਪਿੱਛੋਂ, ਪਰਮ ਹੰਸ ਨੇ ਢਿੱਡ ਦੀ ਗੱਲ ਦੱਸੀ। ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ, ਇਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੈ, ਮੈਂ ਕੌਣ ਵਿਚਾਰਾ ਹਾਂ। ਪਰਮ ਹੰਸ ਕਿਹਾ, ‘ਜੀ, ਲੰਗਰ ਤੁਸੀਂ ਕਰੋ, ਵਰਤਾਵਾਂਗਾ ਮੈਂ।’ ਸੰਤਾਂ ਮੁੜ ਕਿਹਾ, ‘ਭੰਡਾਰਾ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੈ, ਵਰਤਾਵੇ ਚਾਹੇ ਕੋਈ।’

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਬਾਹਰ ਢਾਬ ਤੇ ਤਖਤਪੋਸ਼ ਤੇ ਕੜਾਹ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਖੰਡ ਘਿਓ ਰਲਾ ਕੇ ਪਾ ਦਿੱਤੀ। ਪਰਮ ਹੰਸ ਨੂੰ ਭੰਡਾਰੀ ਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਕੜਾਹੇ ਨੂੰ ਕੱਜ ਕੇ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧ ਵਰਤਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ, ‘ਸੰਤ ਜੀ ਪਰਦੇ ਹੇਠੋਂ ਕੱਢ ਕੱਢ ਵਰਤਾਈ ਜਾਓ। ਇੱਕੋ ਜੇਹਾ ਵਰਤਾਰਾ ਦਿਓ। ਪਰ ਇਕ ਸ਼ਰਤ ਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਲੰਗਰ ਵਰਤ ਨਾ ਜਏ, ਉਠਣਾ ਨਹੀਂ।’ ਪਰਮ ਹੰਸ ਮੰਨ ਗਿਆ। ਪਰਮ ਹੰਸ ਲੱਗਾ ਵਰਤਾਉਣ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਵਜੇ ਤਕ ਵਰਤਾਉਂਦਾ ਗਿਆ। ਪਰਮ ਹੰਸ ਜੀ ਲੱਗੇ ਉਬਾਸੀਆਂ ਲੈਣ। ਜਰਾ ਪੜਦਾ ਚੱਕ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਗੋਹੜੇ ਵਿੱਚੋਂ ਪੂਣੀ ਸਮਾਨ ਸੀ। ਘਬਰਾ ਗਿਆ ਕਿ ਨਾ ਭੰਡਾਰਾ ਮੁੱਕੇ ਨਾ ਜਾਨ ਛੁੱਟੇ। ਚਾਰ ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਪਰਮ ਹੰਸ ਘਬਰਾ ਗਿਆ। ਜਦ ਘਿਓ ਖੰਡ ਮੁੱਕਦਾ ਨਾ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਕੰਢਿਆਂ ਤੋਂ ਫੜਕੇ ਟੋਭੇ ਵਿਚ ਉਲਟਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢਹਿ ਪਿਆ ਤੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ: ‘ਆਪ ਧੰਨ ਹੋ। ਆਪ ਦਾ ਗੁਰੂ ਵੀ ਧੰਨ ਹੈ।’ ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ: ‘ਪਰਮ ਹੰਸ! ਤੂੰ ਬਚਨ ਤੋਂ ਹਾਰ ਗਿਆ ਹੈਂ।’ ਪਰਮ ਹੰਸ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ: ‘ਜੀ ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਭੰਡਾਰੇ ਤੋਂ ਜਲ ਦੇ ਜੀਵ ਵੀ ਵਾਂਜੇ ਨਾ ਰਹਿਣ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਢਾਬ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।’ ਸੰਤ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਪਰਮ ਹੰਸ ਵੀ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕਰਦਾ ਚਲਦਾ ਬਣਿਆ।

ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਦੇ ਸੰਤ ਮਹੌਲੀ ਆ ਗਏ। ਅੱਗੇ ਭਾਈ ਦਾਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਧੰਨ ਕੌਰ ਆ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ: ‘ਜੀ ਲੰਗਰ ਕਰੋ।’ ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ: ‘ਤੁਸੀਂ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਛੱਟੀ ਕਰੋ, ਜਿਹੜਾ ਚੜ੍ਹਾਵਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਸਦਾ ਲੰਗਰ ਕਰਾਂਗੇ।’ ਫੇਰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ, ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਖੂਬ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦੇ ਗੱਢੇ ਵਰਤਾਏ।

ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਖੰਡ ਘਿਓਂ ਰਲਾ ਰਲਾ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਛਕਾਇਆ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਵਰਤਦਾ ਰਿਹਾ। ਕੜਾਹੇ ਮੁੱਕਣ ਵਿਚ ਨਾ ਆਏ। ਇਕ ਦਿਨ ਸੰਤਾਂ ਖੂਹ ਵਿਚ ਖੰਡ ਦੀਆਂ ਬੋਰੀਆਂ ਸਿਟਵਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤੇ ਖੇਲਾਂ ਸ਼ਰਬਤਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿੱਤੀਆਂ? ਬਸ ਪਸ਼ੂਆਂ ਰੱਜ ਰੱਜ ਲੇੜ ਮਾਰਿਆ। ਦੋ ਬਲਦ ਆਫਰ ਗਏ, ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ: ‘ਬੰਦ ਕਰੋ, ਕਿਤੇ ਪੁੰਨ ਦੇ ਥਾਏਂ ਪਾਪ ਨਾ ਲੱਗੇ।’

ਇਕ ਵੇਰ ਸੰਤ ਜੀ ਵਡ-ਤੀਰਥ ਗਏ ਤੇ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਕਿ ਸੇਵਾ ਕਰੀਏ। ਓਥੇ ਦੂਜੇ ਭੇਖਾਂ ਵਾਲੇ ਵੀ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੰਤਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ: ‘ਇਕ ਪਾਸਾ ਸਾਨੂੰ ਦੇ ਦਿਓ।’ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਪੱਛਮ ਪਹਾੜ ਦਾ ਪਾਸਾ ਮਲ ਲਿਆ। ਪੂਰਬ ਦੱਖਣ ਦਾ ਦੂਜੇ ਭੇਖਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਬਣਵਾਇਆ, ਇਸੇ ਸਰੋਵਰ ਵਾਸਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:-

ਰਾਮ ਸਰ ਕਾ ਕਰ ਇਸ਼ਨਾਨ। ਬਡ-ਤੀਰਥ ਦਾ ਧਰੋ ਧਿਆਨ।

ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਵੀ ਸੇਵਾ ਕਰਵਾਈ, ਓਥੋਂ ਆ ਕੇ ਸੰਤਾਂ ਪੰਜ-ਕੋਸੀ ਦੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਟੂਲੀ ਮਲ ਦੇ ਘਰ ਲੰਗਰ ਕੀਤਾ। ਓਸ ਮਹਾਜਨ ਨੇ ਸੰਤ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਸਤਾਨੇ ਬਸਤਰ ਵੇਖਕੇ ਸੁੱਚੇ ਪੁਸ਼ਾਕੇ ਭੇਟਾ ਕੀਤੇ।

ਦੇਸ਼ ਦੇਸ਼ਾਂਤਰਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਦੇ ਸੰਤ ਜੀ ਹਿੰਮਤ ਪੁਰ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਲਾਂਗਰੀ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਖੰਡ ਘਿਓਂ ਦਾ ਲੰਗਰ ਕਰੋ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਅਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਤੱਪ ਕਰਕੇ ਇਕ ਸਾਲ ਭਰ ਘਿਓਂ ਖੰਡ ਦਾ ਲੰਗਰ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਲੰਗਰ ਤੇ 32 ਹਜ਼ਾਰ ਖਰਚ ਆਇਆ। ਸੰਤ ਲੰਗਰ ਕਰਕੇ ਚਲਦੇ ਬਣੇ ਤੇ ਲੈਣੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕਰਾਰ ਕਰ ਆਏ। ਜਦ ਦੇਣ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸੰਤ ਰਟਨ ਕਰਦੇ ਮੁੜ ਹਿੰਮਤ ਪੁਰੇ ਆ ਗਏ। ਪਰ:-

ਪਲੇ ਮੂਲ ਨਾ ਬੰਨਣੇ, ਪੰਛੀ ਤੇ ਦਰਵੇਸ਼।

ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਪੱਲੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਹੈ ਵੀ ਸਭ ਕੁਝ ਸੀ। ਇਕਰਾਰ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਇਕ ਮਸਤਾਨਾ ਆ ਗਿਆ। ਓਸ ਚਾਦਰ ਦੀ ਮਗਰੋਲੀ ਮਾਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਮਗਰੀ ਸੰਤਾਂ ਅੱਗੇ ਰਖਕੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ: ‘ਲਓ ਸੰਤ ਜੀ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੈਸਾ ਦੇਣਾ ਏ, ਉਹ ਦੇ ਦਿਓ।’ ਮੈਨੂੰ ਦਰਗਾਹੀ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਾਇਆ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿਓ, ਕੱਲ੍ਹ ਵਾਇਦਾ ਹੈ। ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਸਤੀ ਆ ਗਈ। ਬਚਨ ਕੀਤਾ: ‘ਮਸਤਾਨਿਆਂ (ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ) ਇਸ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਬੀਜ ਦੇ।’ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਚਨ ਮੰਨ ਕੇ ਮਿੱਟੀ ‘ਚ ਰਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਲੈਣੇਦਾਰ ਆ ਬੂਹੇ ਖਲੋਤੇ। ਤਮਾਸ਼ਬੀਨ ਵੀ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ: ‘ਵੇਖੀਏ ਵੱਡਾ ਸੰਤ! ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਘਿਓਂ ਖੰਡ ਰਲਾ ਰਲਾ ਖਵਾਂਦਾ ਸੀ।’

ਸੰਤਾਂ ਉੱਚੀ ਬਾਂਹ ਕਰਕੇ ਹੋਕਾ ਦਿੱਤਾ: ‘ਆਓ ਭਾਈ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਲੈਣਾ ਏ।’ ਲੈਣੇ ਵਾਲੇ ਅੱਗੇ ਹੀ ਉਡੀਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੰਤਾਂ ਮਸਤਾਨੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ: ‘ਮਸਤਾਨਿਆ! ਜਿਹੜਾ ਰੁਪਿਆ ਬੀਜਿਆ ਸੀ ਲਿਆ ਉਹ ਵੱਢ ਵੱਢਕੇ ਦੇਈਏ।’ ਸਭ ਹੈਰਾਨ ਸਨ ਕਿ ਰੁਪਿਆ ਕਿੱਥੋਂ ਆਵੇਗਾ। ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਕਹੀ

ਫੜ ਲਈ ਤੇ ਰਦੇ ਭਰ ਭਰ ਲੈਣੇਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਝੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਪਾਈ ਜਾਵੇ। ‘ਰੱਬ ਦੀ ਮਿਹਰ ਜਦੋਂ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕਹੀ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਹੀ ਰੁਪਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।’ ਲੈਣੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈਣੇ ਦਾ ਖਿਆਲ ਨਾ ਰਿਹਾ ਜੋ ਮਿਲਦਾ ਸੀ, ਲੈ ਲੈ ਨਿਮਸ਼ਕਾਰਾਂ ਕਰਦੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜਦੇ ਗਏ। ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਾਮ ਤਕ ਇਹ ਕਾਰ ਵਰਤਦੀ ਰਹੀ। ਲਾਂਗਰੀ ਸਿੰਘ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦੇ ਗੱਫੇ ਤੇ ਹੋਰ ਪਦਾਰਥ ਨਾਲ ਵੀ ਆਇਆਂ ਦੀਆਂ ਝੋਲੀਆਂ ਭਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਭ ਪਾਸੇ ਜੈ ਜੈਕਾਰ ਹੋਈ।

ਗੁਰੂ ਕੇ ਕੋਠੇ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨਾਮੀਂ ਸਿੱਖ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਗਹਿਣੇ ਪਾ ਰੱਖੀ ਸੀ। ਇਹ ਵਿਚਾਰਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਕ ਭਰਾ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਚੰਗਾ ਰੁਪਿਆ ਕਮਾਇਆ ਤੇ ਪਿੰਡ ਆ ਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਛੁਡਾ ਲਈ। ਸੰਤਾਂ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਹਾ: ‘ਭਾਈ! ਤੂੰ ਅੱਧੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇ, ਇਹ ਤੇਰਾ ਭਰਾ ਹੈ।’ ਓਸ ਕਿਹਾ: ‘ਜੀ ਮੈਂ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ, ਕਰਜ਼ਾ ਮੈਂ ਲਾਹਿਆ, ਰੁਪਿਆ ਮੈਂ ਕਮਾਇਆ, ਇਹ ਵਿਹਲਾ ਰਿਹਾ, ਹੁਣ ਇਸ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਕਾਹਦੀ?’ ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਫੇਰ ਸੰਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਬਦ ਦੁਹਰਾਏ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਸਤੇ ਕਿਹਾ, ਮਗਰ ‘ਜੱਟ ਵਿਗਾੜੇ ਮੁਰਸ਼ਦ ਨਾਲ, ਜਦ ਬੋਲੇ ਤਾਂ...’ ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ: ‘ਲੈ ਭਾਈ! ਹੁਣ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅੱਧੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਦਵਾਉਣੀ, ਸਾਰੀ ਦਿਵਾਵਾਂਗੇ।’

ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਨਾਮੀਂ ਸਿੱਖ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਖੂਹ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਓਧਰੋਂ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਆ ਗਈ। ਨਾ ਬੋਲੀ ਨਾ ਚਾਲੀ ਬਾਲਟੀ ਖੂਹ ਵਿਚ ਵਗਾ ਦਿੱਤੀ। ਸੰਤ ਸੋਧ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਕਿਹਾ: ‘ਮਾਈ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸੋਧ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ, ਤੂੰ ਠਹਿਰ ਜਾ।’ ਮਗਰ ਉਹ ਨਾ ਬੋਲੀ, ਗੂੰਨ ਵੱਟਾ ਬਣੀ ਰਹੀ। ਜਦ ਇਕ ਦੋ ਵਾਰੀ ਨਾ ਬੋਲੀ, ਨਾ ਮਨ੍ਹਾ ਹੋਈ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ, ‘ਲਾਲ ਸਿੰਘ! ਇਸ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦੇ।’ ਘਰ ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੀ ਬੁਖਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਈ। ਅੱਠਵੇਂ ਦਿਨ ਚੁੱਪ ਨਗਰ ਡੇਰਾ ਜਾ ਲਾਇਆ। ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਾਲ ਭਰ ਅੱਡੀਆਂ ਰਗੜਦਾ ਰਿਹਾ। ਅੰਤ ਉਹ ਵੀ ਆਪਦੀ ਸਿੱਖਣੀ ਕੋਲ ਚੁੱਪ ਨਗਰ ਜਾ ਵਸਿਆ। ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਿਲ ਗਈ।

ਇਕ ਦਿਨ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਜਥੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਆਇਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਬਚਨ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੇ ਉਸਨੂੰ ਸਵਾ ਮਣ ਮੋਤੀਆਂ ਦਾ ਦਾਨ, ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸਵਾ ਮਣ ਸੋਨੇ ਦਾ ਦਾਨ, ਫਿਰ ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਦਾਨ, ਦੁੱਧ ਦਾ ਦਾਨ, ਫਿਰ ਪਾਣੀ ਦਾ ਦਾਨ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਨਹੀਂ, ਪਿੰਡਾਂ ਧੋਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਸੰਤਾਂ

ਕਿਹਾ, 'ਸਿੰਘਾ ਕੱਲ੍ਹ ਜਿਵੇਂ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ, ਦੱਸਾਂਗਾ।' ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ, ਚੌਕੜਾ ਮਾਰ, ਇਕ ਸਾਰ ਭਜਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਸਮਾਧੀ ਖੋਲ੍ਹੀ। ਸਮਾਧੀ ਖੋਲ੍ਹਦਿਆਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ 'ਗੋਬਿੰਦ ਦਾ ਹੁਕਮ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਖੰਡ ਘਿਓ ਦਾ ਲੰਗਰ ਕਰੀਏ, ਜੇਹੜਾ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਟੂਮਾਂ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਪਾਏ ਉਸ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ।' ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸਰਨਾ ਤੋਂ ਬਚਨ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਸੌਦਾ ਹੋਵੇ, ਫੇਰ ਕਿਹੜਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਜਾਵੇ। ਮਾਈਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਟੂਮਾਂ ਲਾਹ ਲਾਹ ਸੁੱਟਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਪਲਾਂ ਵਿਚ ਸੋਨੇ ਦਾ ਢੇਰ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਸੰਤਾਂ ਉਸ ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਤੇ ਕਿਹਾ, 'ਲੈ ਭਈ ਵੇਖ ਲੈ, ਹੁਣ ਕਿਤਨਾ ਸੋਨੇ ਦਾ ਦਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਸਵਾ ਮਣ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੀ ਕੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਨਿਰਾਰਥ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।' ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਗਿਣਤੀ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਸਭ ਭਜਨ ਕਰਿਆ ਕਰਨ।

ਇਕ ਵੇਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਦੌਰਾ ਸੂਬਾ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਗਰ ਗਿਆ ਤੇ ਸਰਦੀ ਦੀ ਰੁਤ ਸੀ। ਸੰਤ ਵੀ ਗਏ, ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੀ ਨਵੀਂ ਬੈਠਕ ਬਣੀ ਸੀ, ਪਰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖਿੜਕੀਆਂ ਨਹੀਂ ਲੱਗੇ ਸਨ। ਦੇਵਨੇਤ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਡੇਰਾ ਓਸੇ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਲੱਗਾ। ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਪੈਦਾ ਕਰਦਿਆਂ ਯਾਦ ਹੀ ਨਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਬਿਸਤਰੇ ਜਾਂ ਰਜਾਈਆਂ, ਤਲਾਈਆਂ ਦੇਣੀਆਂ ਹਨ, ਜਦ ਸਵੇਰ ਹੋਈ ਤਾਂ ਸੂਬਾ ਜੀ ਯਾਦ ਆਇਆ। ਵਾਹੋ ਦਾਹੀ ਭੱਜੇ ਗਏ। ਸੰਤਾਂ ਅੱਗੇ ਚੌਕੜੇ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਭਜਨ ਵਿਚ ਲੀਣ ਸਨ। ਜਦ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਖੁਲ੍ਹੀ ਤਾਂ ਸੂਬਾ ਜੀ ਸਜਲ ਨੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਖਿਮਾ ਮੰਗੀ। ਸੰਤਾਂ ਹੱਸਦਿਆਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ: 'ਸੂਬਾ ਜੀ! ਇਹ ਕੀ ਗੱਲ! ਕਿਉਂ ਫ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋ? ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ਼ ਨਹੀਂ। ਰਾਤ ਬੜੇ ਅਨੰਦ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਰੀ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪਾਲੇ ਸਾਲੇ ਨਹੀਂ ਸਤਾਇਆ।' ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣ ਸਭ ਪੰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਵੀ ਮੌਜ ਨਾਲ ਮਾਲਾ ਫੇਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਇਕ ਵੇਰ ਸੰਤ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਗਏ। ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਹੈ ਹੀ ਮੱਕਾ ਸੀ। ਜਦ ਚਿਤ ਕਰੇ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਮੇਲਾ ਕਰ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਵੇਰ ਮੇਲਾ ਭਰਪੂਰ ਸੀ। ਸੰਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, 'ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ਜੀ! ਤੁਹਾਡੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਵਿਤਕਰਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।' ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੇਠ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ: 'ਸੇਠਾ! ਕੁੰਜੀਆਂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਹ, ਜਦ ਫੜਾਉਣ, ਤਦ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਲਈਂ।' ਸੰਤ ਤੁਰ ਪਏ। ਨਾਲੇ ਜਥੇਦਾਰ, ਨਾਲੇ ਹੋਰ ਤਮਾਸ਼ਬੀਨ। ਖਾਸਾ ਜਲੂਸ ਬਣ ਗਿਆ। ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਹੱਟੀ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ।

ਸੰਤਾਂ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਕ ਬੋਰੀ ਖੰਡ ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਬਾਦਾਮ, ਸ਼ਰਦਾਈ ਲੈ ਲਵੋ।’ ਬਸ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ, ਉਨ੍ਹੀ ਰਸਦ ਕੱਢ ਲਈ ਤੇ ਬਾਹਰ ਖੂਹ ਤੇ ਲੈ ਗਏ ਰਗੜੇ ਲੱਗ ਗਏ। ਜੋ ਆਇਆ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨ ਮੇਲਾ ਰਿਹਾ, ਉੱਥੇ ਦੇਗਾਂ ਬਣਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਆਖਰੀ ਦਿਨ ਗਊਆਂ ਬਲਦਾਂ ਨੂੰ ਬਾਲਟੀਆਂ ਭਰ ਭਰ ਛਕਾਇਆ ਤੇ ਸਭ ਪਾਸੇ ਜੈ ਜੈਕਾਰ ਹੋਈ।

ਇਕ ਦਿਨ ਨੀਲਿਆਂ ਦਾ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਆਇਆ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਮੈਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਅਰੰਭਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਕਿ 40 ਦਿਨ ਜਪ ਕਰਾਂ ਤਾਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਸਕਾਂ। ਸੰਤ ਮੌਜ ’ਚ ਸਨ, ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਓਏ ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ! ਤੂੰ 40 ਦਿਨ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਰਹੋ। ਸਾਰੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਂ ਦਿਆਂਗੇ।” ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਚਾਅ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਤੇ ਜਥੇ ਨਾਲ ਰਲ ਗਿਆ। ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਵੀ ਕਰਦਾ ਤੇ ਸੇਵਾ ਦੇ ਲਹਿਰੇ ਵੀ ਲੈਂਦਾ। ਜਦ 40 ਦਿਨ ਬੀਤੇ ਤਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਬਚਨ ਯਾਦ ਕਰਾਇਆ। ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ! ਤਗੜਾ ਹੋ ਜਾ, ਚਲ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੇਗ ਰਗੜ, ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਇਸ਼ਨਾਨ ਪਾਨ ਕਰ ਸ਼ਹੀਦੀ ਰਗੜਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਸੰਤ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗ ਪਏ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਲੱਗੇ ਗੋੜ ਕੱਢਣ। ਦੇਗ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਈ, ਸੰਤ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਅਰਦਾਸਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਵੇ ਆਕਾਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਉੱਤਰਦਿਆਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਪਹਿਲਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ, ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ, ਤਕ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ। ਸਵਾਏ ਇਕ ਦੇ ਸਭ ਗੁਰੂਆਂ ਸ਼ਹੀਦੀ ਛੱਕੀ। ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਰੰਗ ਵਿਚ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਆਖਿਆ, “ਸੰਤ ਜੀ! ਕੋਈ ਬਚਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ, ‘ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ! ਪਹਿਲਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਤਾਂ ਬਚਨ ਵੀ ਕਰਾ ਦੇਂਦੇ।’ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਖੀਵਾ ਖੀਵਾ ਫਿਰੇ। ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਸੁਰਤ ਅਰਸ਼ਾਂ ਕੁਰਸ਼ਾਂ ਤੇ।

ਇਕ ਵੇਰ ਘਰ ਵਿਚ ਸੰਤ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਆ ਗਏ। ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਪੰਦਰ੍ਹਾਂ ਹੋਣਗੇ। ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਚਾਈਨਾਂ ਸਿਲਕ ਦੇ ਕੁਰਤੇ। ਸਿਰ ਤੇ ਰੇਸ਼ਮੀ ਦਸਤਾਰੇ। ਤੇੜ ਵੀ ਸੁੱਚੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੇ ਕਛਹਿਰੇ, ਪੈਰੀਂ ਤਿੱਲੇ ਮੜੇ ਨੌਕਦਾਰ ਜੋੜੇ, ਹੱਥੀਂ ਲਿਸ਼ਲਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਰਬ ਲੋਹ ਦੇ ਗੜਵੇ, ਗਲੀਂ ਉੱਨ ਦੀਆਂ ਸਫੈਦ ਮਾਲਾਂ ਤੇ ਸਾਫ਼ ਸੁਥਰੀਆਂ ਪਤਲੀਆਂ ਖੂਹ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਣੀ ਕੱਢਣ ਲਈ ਡੋਰੀਆਂ, ਮੋਢਿਆਂ ਤੇ ਰੇਸ਼ਮੀ ਅੰਡੀ ਦੀਆਂ ਚਾਦਰਾਂ, ਲੱਕਾਂ ਨਾਲ ਸੁੱਚੇ ਰੁਮਾਲੀ ਵਿਚ ਵਲੰਟੇ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੇ ਕੱਪੜੇ। ਕਿਸੇ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਮੁਤਹਿਰ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਹੱਥ ਚਮਕਦਾ ਸਫਾ ਜੰਗ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸੰਮਾਂ ਵਾਲੀ ਡਾਂਗ ਤੇ ਕੋਈ ਕੁੰਡਾ

ਡੰਡਾ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦਾ ਹੈ।

ਏਨੇ ਅਮੀਰ ਗਰੁਪ ਦਾ ਸੰਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਘਰ ਆ ਵੜਨਾ, ਉਜਾੜੇ ਤੋਂ ਉਠ੍ਹਾਂ ਕਿਵੇਂ ਮਿਥਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਸੰਤ ਮੰਡਲੀ ਨੂੰ ਹਰ ਕੋਈ ਜੀਉਂਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਗਿਣਦਾ ਹੈ। ਨਾਮਾਦੀਆਂ ਤਾਂ ਲੰਗਰਾਂ, ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਹੀ ਸੀ। ਗ਼ੈਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਵੀ ਪਰਭਾਵ ਕਬੂਲਣ ਨਹੀਂ ਬਚਦੇ, ਹਰ ਸ਼ਰਤ ਉੱਤੇ ਉਹ ਅਜੇਹੇ ਖਰਚ ਖਾਹ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ-ਆਂਗਣ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਣਾ ਫ਼ਖ਼ਰ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸਮਝਦੇ ਸਨ।

ਜਿਸ ਘਰ ਵਿਚ ਇਸ ਸ਼ਾਹੀ-ਸੰਤ ਮੰਡਲ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਇਸਦੇ ਸਵਾਮੀ ਤੇ ਗ੍ਰਹਿ-ਲਛਮੀ ਨੇ ਵੀ ਬੜੀ ਵਾਰ ਤਰਲਾ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਦੇ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਸੰਤ ਜਨ ਘਰ ਆਉਣ।

ਸਿਦਕੀ ਤੇ ਸੇਵਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਸਧਰਾਂ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਫਲ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਚਾਉ ਡੁਲ੍ਹਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਮੱਥਿਆਂ ਤੇ ਹੁਸਨ ਤੇ ਜ਼ਬਾਨ ਵਿਚ ਸ਼ਹਿਦ ਆ ਗਿਆ। ਵਾਹ! ਵਾਹ! ਧੰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਧੰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ, ਕਹਿੰਦਾ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਝੁੱਕ ਝੁੱਕ ਸਦਕੇ ਗਿਆ। ਨਿੱਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵੀ ਬੜੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਾਲ ਸੰਤ-ਮੰਡਲੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਕੱਲਿਆਂ ਕੱਲਿਆਂ ਸਿਰ ਝੁਕਾਇਆ।

‘ਦੀਨ ਦਿਆਲ, ਬੜੀ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ। ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਜੇ ਤੁਠੇ ਹੋ। ਖੋਲ੍ਹੋ ਕਮਰ ਕਸੇ। ਲਾਓ ਰਗੜੇ ਤੇ ਕਰੋ ਲੰਗਰ। ਧੰਨ ਭਾਗ ਮੇਰੇ, ਅੱਜ ਵਾਲੀ ਸੁਲੱਖਣੀ ਘੜੀ ਏਦੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਆਈ।’ ਕਹਿਕੇ ਗ਼ਰੀਬ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖ ਨੇ ਸਭ ਰੋਸ਼ਮੀ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਕੱਲਿਆਂ ਕੱਲਿਆਂ ਚਰਨੀਂ ਹੱਥ ਲਾਇਆ। ਪਤਨੀ ਵੀ ਮਗਰੇ ਮਗਰ ਚਰਨ ਛੂੰਹਦੀ ਚਲੀ ਗਈ। ਇਕ ਦੋ ਨਿੱਕੇ ਨਿਆਣੇ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੀ ਰੀਸ ਕਰਦੇ ਗਏ।

ਮੰਜੀਆਂ ਮੰਜੇ ਆ ਗਏ। ਲੋਕੀਂ ਵੀ ਗ਼ਰੀਬ ਘਰ ਸੰਤ-ਟੋਲਾ ਵੜਦਿਆਂ ਵੇਖ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਵਡੇਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਜੁੜ ਗਏ। ਹਰ ਕੋਈ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਸੇਪ ਜਾਂ ਦਿਹਾੜੀ ਦਾ ਕਰਕੇ ਝਟ ਟਪਾਣ ਵਾਲੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦੇ ਘਰ, ਿੰਏਹ ਜਿਹੜਾ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਵੱਗ ਆ ਵੜਿਆ ਹੈ ਇਹ ਤਕੜਾ ਉਜਾੜਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਜਾਵੇਗਾ।

ਪਰ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਅਤੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਨੇ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਮੋਹ ਲਿਆ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੋਲੋਂ ਹਿੱਲਣ ਨੂੰ ਜੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਗ਼ਰਮੀਆਂ ਦੇ ਦਿਨ, ਸਵੇਰ ਦੇ 9 ਕੁ ਵਜੇ ਹੋਣਗੇ। ਧੁੱਪ ਆਪਣਾ ਪਤਾ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਈ ਹੈ। ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਕਰਦਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਥੱਕਦੇ ਨਹੀਂ। ਦੂਜੇ ਸੰਤ ਵੀ ਗੜਵੇ, ਡੋਰੀਆਂ, ਆਸਣ, ਪਉਏ ਖੋਲ੍ਹ ਖੋਲ੍ਹ ਮੰਜੀਆਂ ਉੱਤੇ ਟਿਕਾਂਦੇ ਜਾਕੇ

ਆਪਣਾ ਆਪਣਾ ਡੇਰਾ ਜਮਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸੰਤ ਜੀ ਨੂੰ ਫੇਰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ, ‘ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ੋ! ਦੇਗਾਂ ਲਈ ਅਤੇ ਲੰਗਰ ਵਾਸਤੇ ਕੀ ਕੀ ਸਮਗਰੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਹੁਕਮ ਕਰੋ, ਆਪ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੇ।

“ਅਜੇ ਲੰਗਰ ਦਾ ਭਾਈ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦੇਗਾਂ ਦਾ। ਹੁਕਮ ਇਹ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰੇ ਘਰ ਦੀ ਛੱਤ ਏਨੀਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ, ਘੁਣ ਖਾਧੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਵੀ ਖਤਰਾ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਲਾਹੇ ਤੇ ਛੱਤ ਨਵੀਂ ਪੁਆਓ।

ਸੰਤ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਮਸਤ ਹੋ ਕੂਕ ਉੱਠਿਆ, ‘ਇਹ ਜੇ ਸੰਤ, ਸੱਚੇ ਸੰਤ, ਜਨ ਪਰਉਪਕਾਰੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਲੰਗਰ ਪਾਣੀ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹੀਂ ਸੁਝਦਾ, ਪਹਿਲਾਂ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕਰਨੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਪੱਦੀ ਖਾਲਸਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜਲੰਧਰ, ਫਗਵਾੜੇ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਦੇ ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਰੇਸ਼ਮ ਦੇ ਬਸਤਰਧਾਰੀ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਓਸੇ ਰੇਸ਼ਮ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਹੀ ਤਿੱਲੇਦਾਰ ਜੁੱਤੀਆਂ ਦੇ ਪਹਿਨੇ ਪਹਿਨਾਇਆਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖ ਦੇ ਕੋਠੇ ਦੀ ਛੱਤ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਸੰਜਮ ਤੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਮਿੱਟੀ ਲਾਹੀ, ਫਿਰ ਬਚਾ ਬਚਾ ਕੇ ਕੜੀਆਂ ਲਾਹੀਆਂ ਤੇ ਛਤੀਰੀਆਂ ਉਤਾਰੀਆਂ। ਬੋਦੀਆਂ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਕੜੀਆਂ ਛਤੀਰੀਆਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤੇ ਹੰਢਣ ਯੋਗ ਸਮਾਨ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਸੰਤ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਵੰਗਾਰ ਆਂਦਾ। ਨਵਾਂ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸਾਮਾਨ ਵੀ ਝੱਟਪਟ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਸੂਰਜ ਦੇ ਅਸਤਾਚਲ ਵਲ ਜਾਣ ਤਕ ਕੋਠਾ ਨਵੀਂ ਛੱਤ ਨਾਲ ਨਰੋਆ-ਨਰੋਆ ਨਜ਼ਰ ਪੈਣ ਲੱਗਾ।

ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਫੇਰ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ: ‘ਮਹਾਰਾਜ! ਹੁਣ ਤਾਂ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ। ਦੇਗਾਂ ਸਜਾਓ ਤੇ ਲੰਗਰ ਕਰੋ। ਤੁਸਾਂ ਬੜੀ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੁ ਸੇਵਕ ਦਾ ਕਿੰਨੇ ਚਿਰ ਦਾ ਅੜਿਆ ਪਿਆ ਕੰਮ ਝੱਟਪਟ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਭੁੱਖ ਤ੍ਰੇਹ ਵੀ ਡਾਢੀ ਲੱਗ ਗਈ ਹੋਣੀ ਏਂ। ਕੀਹ ਪਤਾ ਕਦੋਂ ਦਾ ਲੰਗਰ ਪਾਣੀ ਛੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਏ।

“ਨਹੀਂ ਭਾਈ ਸਿੱਖਾ! ਤੂੰ ਡੱਕਾ ਭਰ ਫ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕਰ। ਅਸੀਂ ਸਭ ਰੱਜੇ ਪੁੱਜੇ ਹਾਂ। ਅਜੇ ਲੰਗਰ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦੇਗਾਂ ਦਾ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਹੁਕਮ ਬਿਰਾਜ ਜਾਣ ਦਾ ਸੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।”

ਸਿੰਘ ਸ਼ਨਾਨ ਪਾਣੀ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਬਾਣੀਆਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਕਈ ਕਈ ਉੱਚੀਆਂ ਹੇਕਾਂ ਨਾਲ ਰੰਗ ਬੰਨ੍ਹ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਬਾਰ ਬਾਰ ਇਹ ਗੱਲ ਖਟਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਘਰ ਦਾ ਅੰਨ-ਜਲ ਅਸਲੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਛੱਕਿਆ ਤੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਛੱਤ ਉਧੇੜੀ ਤੇ ਪੁਆਈ ਹੈ।

ਮੇਰਾ ਕੇਹੜੇ ਜਨਮ ਵਿਚ ਭਲਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਸੰਤ ਨੇ ਦਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਣਕੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਕੋਲ ਬੁਲਾ ਲਿਆ। ਬਚਨ ਕੀਤਾ, ‘ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘਾ! ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਲੁੱਟਣ ਖਾਣ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਸਾਜਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਉੜੇ ਧੁੜੇ ਤੇ ਗਰੀਬ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕਰਨ ਦਾ ਬਲ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਤੇਰਾ ਕੰਮ ਸਵਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਏਥੇ ਘਲਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਹੁਕਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਲੰਗਰ ਅਤੇ ਦੇਗਾਂ ਓਦੋਂ ਹੀ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਸਵੇਰੇ ਤੇਰੇ ਘਰ ਹੀ ਲੰਗਰ ਅਤੇ ਦੇਗਾਂ ਸਜਣਗੀਆਂ। ਇਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਦਸਾਂ ਨਵਾਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਕੇ ਖਾਓ। ਸਾਡੇ ਲਈ ਹੁਕਮ ਹੈ ਮਾੜਿਆਂ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕਰਕੇ ਖਾਈਏ ਤੇ ਤਕੜਿਆਂ ਹੰਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਉੱਜ ਜਾ ਲੁੱਟੀਏ।

ਇਕੋਰਾਂ ਸੰਤ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜਥਾ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦਫਰਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਡਫਰ ਕੇ ਪਿੰਡ ਸਮੁੱਚਾ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸੀ। ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਸੰਤ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸੂਬਾ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਆ ਡੇਰਾ ਲੱਗਿਆ। ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, ‘ਸੰਤ ਜੀ, ਚੰਗੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਸੀਬ ਹੋਏ ਹਨ, ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਐਤਕਾਂ ਮਾਹਲ ਪੂੜਿਆਂ ਦਾ ਲੰਗਰ ਕਰੋ।’ ਚੰਗਾ ਸੂਬਾ ਜੀ, ਫਿਰ ਜਿੰਨੇ ਦਿਨ ਏਥੇ ਰਹੀਏ, ਮਾਹਲ ਪੂੜਿਆਂ ਦਾ ਲੰਗਰ ਹੀ ਚਲੇ ਤਾਂ ਸੁਆਦ ਹੈ।’ ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ।

“ਇਹ ਕੇਹੜੀ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਏਥੇ ਕਾਫ਼ੀ ਸੰਗਤ ਹੈ। ਇਕ ਇਕ ਲੰਗਰ ਕੀਤਿਆਂ ਵੀ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਲੰਘ ਜਾਣਗੇ।” ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਘਿਓ ਨਾਲ ਪੂੜਿਆਂ ਦਾ ਲੰਗਰ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਿੱਖ, ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਲਮਾਨ, ਵੱਡੇ ਛੋਟੇ ਆਉਂਦੇ ਗਏ, ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋਕੇ ਮੁੜਦੇ ਰਹੇ। ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸਾਖੀ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਬੀਬੀਆਂ ਭਾਂਡੇ ਮਾਂਜ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਸੰਤ ਜੀ ਇਕ ਵਿਛੇ ਪਲੰਘ ਤੇ ਬੈਠੇ ਕੋਲ ਬੈਠਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਨਾਮ ਜਪਣ, ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਲੀਲਾ, ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਤੇ ਸਿਦਕ ਕਮਾਣ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਸੁਣਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਲੰਗਰ ਦੀਆਂ ਅਰਜ਼ਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਰਸਦਾਂ ਏਸੇ ਘਰ ਹੀ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਲੰਗਰ ਦੀ ਇਹ ਉਤਮਤਾ, ਸੁਆਦ ਤੇ ਪੂੜਿਆਂ ਦੇ ਪਕਵਾਨ ਦੀ ਚਰਚਾ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਦੂਜੇ ਪਿੰਡਾਂ ਤਕ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਲੋਕ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਧੰਨ ਧੰਨ ਕੂਕ ਉੱਠਦੇ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਭਜਨ ਪੁੱਛਿਆ।

ਏਸੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਸਰੀਰ ਮੰਡੀ ਕੋਟ ਰਾਧਾ ਕਿਸ਼ਨ (ਕੱਚੀ ਕੋਠੀ, ਉਸਦਾ ਪ੍ਰਚਲਤ ਨਾਮ ਸੀ) ਵਿਚ ਕੱਪੜੇ ਦਾ ਵਪਾਰੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਵੀ ਦੋ-ਚਾਰ ਵਾਰ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ-ਮਹਾਰਾਜ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਕਦੇ ਸੇਵਾ ਬਖਸ਼ੋ।

ਇਕ ਦਿਨ ਸੰਤ ਸੇਵਾ ਬਖਸ਼ਣ ਚਲੇ ਗਏ। ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ

ਦਾ ਇਹ ਸਾਹੀ-ਟੋਲੀ ਵੇਖਕੇ ਹਰ ਕੋਈ ਅੱਖਾਂ ਪਾੜ ਪਾੜ ਤਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਕ ਚਮਿਆਰ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਖਲੋ ਗਏ। ਜਿੰਨੀਆਂ ਤਿੱਲੇਦਾਰ ਜੁੱਤੀਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ, ਟੁੱਟੀਆਂ ਜੁੱਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਏਥੋਂ ਅੱਗੇ ਤੁਰੇ ਤਾਂ ਇਕ ਕਰਿਆਨਾ ਫਰੋਸ਼ ਤੋਂ ਨਿੱਕੀ ਇਲਾਚੀ, ਕੂਜਾ ਮਿਸ਼ਰੀ ਤੇ ਬਾਦਾਮਾਂ ਦੇ ਸੇਰ ਲੈਕੇ ਵੰਡ ਵੰਡਾ ਦਿੱਤੇ। ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਧੁੰਮਾਂ ਪੈ ਗਈਆਂ। ਬਜਾਜ਼ ਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰਦੇ ਰਹੇ-ਆਓ ਜੀ, ਸਾਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਓ, ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਆਓ। ਪਰ ਸੰਤ ਜੀ ਏਸ ਨਗਰ ਦੇ ਉਸ ਬਜਾਜ਼ ਪਾਸ ਗਏ ਜਿੰਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰ ਰਖੀਆਂ ਸਨ।

ਬਜਾਜ਼ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਚਮਕ ਸੀ। ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਆਦਰ ਨਾਲ ਕੋਲਵਾਰ ਕਰਕੇ ਬਹਾਇਆ। 10-15 ਸਰੀਰ ਅੰਦਰ ਹੋਰ ਬੈਠ ਗਏ। ਦੁਕਾਨ ਭਰ ਗਈ। ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਵੀ ਬਾਹਰਵਾਰ ਖੜੀ ਸੀ।

‘ਕਰੋ ਹੁਕਮ ਜੀ’ ਬਜਾਜ਼ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਲੱਖਾਂ ਮਿਲਾਕੇ ਆਖਿਆ।

‘ਬਾਹਲਾ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ, ਜੋ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਓਨਾ ਕੁਝ ਹੀ ਲਵਾਂਗੇ। ਕਿਉਂ ਭਾਈ ਰਾਮ ਰਾਮ? ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?’

‘ਬੱਸ ਜੀ, ਇਕ ਕੁਰਤਾ ਤੇ ਇਕ ਦਸਤਾਰ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਸਭ ਹੈ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ।’

‘ਲਿਆਓ ਜੀ, ਦੋ ਘੋੜੇ ਦੀ ਬੋਸਕੀ ਦਾ ਇਕ ਕੁਰਤਾ ਤੇ ਇਕ ਤਿੰਨ ਗਜਾ ਦਸਤਾਰੇ ਲਈ ਕੱਪੜਾ ਲਾਹ ਦਿਓ।’

ਤੇ ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ 10-12 ਸਰੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਹਰੇਕ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਸਿਲਕ ਸੀ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਚਾਈਨਾ ਸੀ, ਜਾਪਾਨੀ ਸੀ ਜਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ।

ਹੁਣ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਘਬਰਾਹਟ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਕਰੇ ਤੇ ਕੀ ਨਾ ਕਰੇ। ਕੱਪੜਾ ਕਾਫ਼ੀ ਮੁੱਲ ਦਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਭਾ ਹੀ ਪੁੱਛਦਾ ਸੀ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਬਜਾਜ਼ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ‘ਹੁਣ ਬੱਸ ਜੀ, ਬਾਕੀ ਫੇਰ ਕਦੇ ਲੈ ਲਵਾਂਗੇ।’

ਸਭ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਬੁਝਾਂ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਲੈ ਕੇ ਸੰਤ ਜੀ ਆਪਣੇ ਜਥੇ ਸਮੇਤ ਹੱਟੀਓਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਏ। ਸੁਆਗਤ ਵਿਚ ਖੜਾ ਹਜ਼ੂਮ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਹੋ ਤੁਰਿਆ। ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਤੇ ਸੀ-ਕਿਆ ਸ਼ਾਨਾਂ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀਆਂ, ਸੰਤ ਕਾਹਦੇ ਨੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ। ਪਾਉਣਾ ਰੇਸ਼ਮ, ਖਾਣੇ ਮਾਹਲ ਪੂੜੇ, ਪੀਣੀਆਂ ਬਦਾਮਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਦਾਈਆਂ। ਬੜੇ ਦਾਨੀ ਹਨ ਜੀ, ਬੜੇ ਉਦਾਰ ਹਨ। ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਕੋਲ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਲੋੜਵੰਦ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਇਹ

ਜੀ ਡਰਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੂੰ ਗੋਰਾ ਤੇ ਬਿੱਲਾ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਏਨੀਆਂ ਸਿੱਠਣੀਆਂ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਜੇ ਕਿ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਅਤੇ ਗਾਉਂਦਿਆਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲੋਂ ਡਰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸਦੀ ਹਕੂਮਤ ਵਿਚ ਫਿਰਦੇ ਨੇ। ਸੰਤ ਤਾਂ ਇਹ ਜੇ ਨਾ। ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਇਸ਼ਨਾਨ, ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕੱਪੜੇ ਧੋਣ, ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਲੰਗਰ ਲਾ ਰਖਣੇ। ਜਿੱਥੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਓਥੇ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਇਹੋ ਚਾਲੇ।

ਤੇ ਸੰਤ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਚਮਤਕਾਰ ਵਾਂਗੂੰ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਏ।

ਹਫ਼ਤੇ ਕੁ ਪਿੱਛੋਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਬਜਾਜ਼ ਆ ਕੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ: ‘ਸੰਤ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੰਤ ਕਿੱਥੇ ਗਏ, ਉਹ ਪਿੰਡ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਪੇ?’

‘ਆਪਣੀ ਮੌਜ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਨੇ, ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਸੂਬਾ ਜੀ, ਬੜੀ ਲੁੱਟ ਪਾ ਲਈਏ ਹੁਣ ਕੋਈ ਹੋਰ ਦੇਸ ਜਾ ਲੁੱਟੀਏ।’

‘ਬਹੁੜੀ ਓਇ ਮੈਂ ਲੁੱਟਿਆ ਗਿਆ?’ ਬਜਾਜ਼ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਬੇਨਤੀਆਂ ਚੇਤੇ ਆਈਆਂ, ਫੇਰ ਸੁਆਰਥ, ਫੇਰ ਸੰਕਾ ਤੇ ਫੇਰ ਹਕੀਕਤ।

* * * *

ਸੰਤ ਮੂਐ ਕਿਆ ਰੋਈਐ, ਜਉ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰਿਹ ਜਾਇ॥

ਰੋਵਹੁ ਸਾਕਤਿ ਬਾਂਪੁਰੇ ਜੋ ਹਟੇ ਹਾਟਿ ਵਿਕਾਇ॥

ਕਟੂ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦਾ ਦੌਰਾ ਸੀ। ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਖੂਬ ਗਹਿਮਾ ਗਹਿਮ ਸੀ, ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਘੋੜਾ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਸੰਤਾਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ: ‘ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼! ਘੋੜਾ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਭੇਜ ਦਈਏ।’ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਹਾ: ‘ਸੰਤ ਜੀ! ਘੋੜੇ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਘੋੜਾ ਆ ਜਾਵੇਗਾ।’ ਮੇਲੇ ਉਪਰੰਤ ਸੰਤ ਬਰਨਾਲੇ ਆ ਗਏ। ਬਰਨਾਲੇਉਂ ਸੈਦੇ ਪੁੱਜੇ। ਓਥੇ ਮਿਸਤਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਮੇਲਾ ਸੁਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸੰਤ ਆਪ ਹੀ ਸੈਦੇ ਪੁੱਜ ਗਏ ਤੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, ‘ਲਿਆਓ ਭਾਈ! ਤੁਹਾਡਾ ਮੇਲਾ ਕਰੀਏ।’ ਮਿਸਤਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਇਹ ਮੇਲਾ ਇਕ ਮੁਕਦਮਾ ਜਿੱਤਣ ਕਾਰਨ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲ ਸੀ ਜ਼ਰਾ ਰੁਝੇਵਾਂ ਮੁੱਕ ਲਏ ਤਾਂ ਮੇਲਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਪਣਾ ਕੰਮ, ਮਿਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਸੀ। ਮਿਸਤਰੀਆਂ ਮੁੜ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ: ‘ਜੀ ਕੁਝ ਦਿਨ ਅਟਕ ਜਾਓ, ਕੰਮ ਦਾ ਬੜਾ ਤਾੜ ਏ।’ ਪਰ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਮਨਾਏ, ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ ਅਜੇ ਹੀ ਮੇਲਾ ਕਰਨਾ ਏਂ। ਸੰਤਾਂ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ: ‘ਦੀਵਾਨ ਲੱਗੇ, ਵਰਨੀ ਕਰੋ।’ ਪਰ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਇਹ ਵੀ ਨਿਯਮ ਸੀ ਕਿ ਵਰਨੀ ਵਿਚ ਬੈਠਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਭ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਸਾਬਣ ਨਾਲ ਧੋਤੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਮਾਂ ਰਾਤ ਦੇ ਅੱਠ ਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਨਾ ਕੋਈ ਵਰਨੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਾ ਕੋਈ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਸੰਗਤ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਜੀ ‘ਈਸਰ ਦਾਸ ਨੂੰ ਸਿੰਘ ਲੈਣ ਗਏ ਹੋਏ ਨੇ, ਵਰਨੀ ਵਾਲੇ ਕੱਪੜੇ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਨੇ, ਆਉਣ

ਤੇ ਸਭ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।’ ਫੇਰ ਸੰਤਾਂ ਲਾਂਗਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ: ‘ਕਿਉਂ ਭਾਈ ਗੁਰਮੁਖੇ! ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਤਿਆਰ ਹੈ?’ ਲਾਂਗਰੀਆਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, ‘ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ! ਤਿਆਰ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ।’ ਸੰਤ ਆਪ ਹੀ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਏ ਤੇ ਆਪ ਛੱਕ ਕੇ ਕੋਠੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਏ। ਹੁਣ ਸਮਾਂ 9 ਵਜੇ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਆਖਿਆ ਚੰਗਾ ਭਾਈ ਮੇਲਾ ਆਪੇ ਹੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਤਾਂ ਜ਼ਰਾ ਦਿਲ ਵਿਚ ਦਰਦ ਪੈਣ ਲੱਗ ਪਈ ਹੈ, ਬਸ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਕਰਦਿਆਂ ਪ੍ਰਾਣ ਪੰਖੇਰੂ ਦੇਹ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸੱਚਖੰਡ ਚਲੇ ਗਏ। ਇਧਰ ਕੀਰਤਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਓਧਰ ਦੇਵਪੁਰੀ ਵਿਚ ਜੈ ਜੈਕਾਰ ਹੋਈ। ਅਪੱਛਰਾਂ ਹਾਰ ਲੈ ਲੈ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਈਆਂ। ਜੰਗਲ ਦੀ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਦੁਆਲੇ ਫੈਲ ਗਈ। ਜਿਸ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਵਿੱਚੇ ਕੰਮ ਛੱਡ ਸੈਂਦੇ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਵੀਹ ਵੀਹ ਕੋਹਾਂ ਤੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਪੁੱਜ ਗਈਆਂ। ਖੁਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ, ਜਥਿਆਂ ਦੇ ਜਥੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਮੇਲਾ ਆਪਣੀ ਮਿਸਾਲ ਆਪ ਹੀ ਸੀ। ਸੰਤਾਂ ਚੜ੍ਹਾਈ ਭਾਵੇਂ ਸੈਂਦੇ ਕੀਤੀ, ਮਗਰ ਸਸਕਾਰ ਹਿੰਮਤ ਪੁਰੇ ਹੋਇਆ। ਇਕ ਟੀਨ ਘਿਓ ਦਾ ਹਵਨ ਹੋਇਆ: ਇਕ ਟੀਨ ਘਿਓ ਦਾ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਹੋਇਆ, 5 ਵਜੇ 13 ਭਾਦਰੋਂ ਨੂੰ ਸਸਕਾਰ ਹੋਇਆ। ਜਿਧਰ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰੋ ਸੰਗਤ ਹੀ ਸੰਗਤ ਵਿਖਾਈ ਦੇਂਦੀ ਸੀ। ਸੰਗਤਾਂ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਤੇ ਸਭ ਦੀ ਰਸਨਾ ਤੇ ਸੀ, ਸੰਤ ਸਨ ਸੰਤ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਨੇਕ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਕੋਝਿਆਂ ਦਾ ਕੋਝੂ ਦੂਰ ਕੀਤਾ।

(ਇਹ ਵਾਰਤਾ ਸੰਤ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ)

ਜੋਹਲਾ ਵਡਾਲਾ ਸੰਤ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀਰੇ, ਜਵਾਹਰਾਤ, ਲਾਲ, ਮੋਤੀ, ਯਾਕੂਤ ਆਦਿ ਦੇ ਢੇਰਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਦਿੱਸਦੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭਾਗਵਾਨਾਂ ਤੇ ਮਿਹਰ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਉਸਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਵਡਮੁੱਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਝਲਕਾਰੇ ਵੱਜਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥ ਕੌਡੀਆਂ ਤੇ ਘੋਘੇ ਦਿੱਸਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਅਜੇਹੀ ਭਾਗ ਭਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਸੰਤ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਜੋਹਲਾਂ ਵਡਾਲਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਹੋਇਆ।

ਸੰਤ ਜੀ ਉਹਨਾਂ ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸ੍ਰੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:-

ਕਬੀਰ ਸਤਿਗੁਰ ਸੂਰਮੇ ਬਹਿਆ ਬਾਣ ਜੁ ਏਕ॥

ਲਾਗਤਿ ਹੀ ਭੌਇ ਗਿਰ ਪਰਾ, ਪੜਾ ਕਲੇਜੇ ਛੇਕ॥

ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਬੋਲ ਵਿਚ ਇਕ ਰਸ ਸੀ, ਸਰੋਤੇ ਬੁੱਤ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਪੰਡਿਤ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਸੇਵਕ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੁਰ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਰਦੇ ਥਕਦੇ ਨਹੀਂ। ਮਧਰਾ ਕੱਦ, ਕੋਇਲ ਵਰਗਾ ਬੋਲ, ਸਾਂਵਲਾ ਚਿਹਰਾ, ਰੰਗ ਵਿਚ ਰਤੇ ਨੇਤਰ। ਅੰਦਰਲੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਧਾਰਨ ਚੁਕਦੇ ਤਾਂ ਨਰ-ਨਾਰੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀ ਉਡਦੇ ਪੰਛੀ ਵੀ ਇਕ ਵੇਰ ਰੁੱਕ ਜਾਂਦੇ।

ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਿੱਠੇ ਬੋਲਾਂ ਨੇ ਹੀ ਬਾਲ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਨਾਚਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਲ ਖਿੱਚ ਲਿਆ ਉਹਨਾਂ ਲਾਲਚ ਦੇ ਕੇ ਨਾਚ ਵਲ ਚੇਟਕ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਮੋਹਣੇ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਘੁੰਗਰੂ ਬੰਨ ਲੈਣੇ ਤੇ ਗੀਤ ਗਾਉਣੇ। ਉਸਦੀ ਮਸਤੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਖਿੱਚ ਲੈਣੇ, ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵੱਸਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ। ਜੋਹਲਾਂ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਵਿਚ ਉਂਮਾਂ ਪੈ ਗਈਆਂ। ਇਕ ਮੋਹਣਾ ਮੁੰਡਾ ਉੱਠਿਆ ਹੈ, ਨਿਰਾ ਕਾਨ੍ਹ। ਜਿਵੇਂ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀ ਬੰਸਰੀ ਤੇ ਗੋਪੀਆਂ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਫਿਰਦੀਆਂ ਸਨ, ਤਿਵੇਂ ਇਸ ਮੋਹਣੇ ਤੇ ਨੌਜਵਾਨ ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਮੁੰਡੇ ਉੱਡ ਉੱਡ ਪੈਂਦੇ। ਇਹ ਰਾਸਧਾਰੀਏ ਜਿਸ ਇਲਾਕੇ ਵਲ ਜਾਣ, ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੜ ਵਿਚ ਤਿਲ ਮਾਰਿਆਂ ਭੁੰਜੇ ਨਾ ਪੈਂਦਾ। ਇਹਨਾਂ ਰਾਸਧਾਰੀਆਂ ਚੰਗਾ ਪੈਸਾ ਕਮਾਇਆ, ਪਰ ਜਦ ਰੇਖ ਬਦਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸੁੱਤੇ ਭਾਗ ਆਪੇ

ਹੀ ਜਾਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।

ਇਕ ਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੋਹਲੀਂ ਚਰਨ ਪਾਏ। ਇੱਥੇ ਬੰਮਾ, ਜਸਮੇਰ ਨਗਰ, ਦਸਮੇਸ਼ ਨਗਰ, ਜ਼ੀਡਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਆ ਜੁੜੀਆਂ। ਦੇਵਨੇਤ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਵੀ ਘਰ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਢਾਡੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਲਾਈਆਂ, ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਦੀਵਾਨਾਂ ਵਾਯੂ-ਮੰਡਲ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਿਛਲੇ ਪਹਿਰ ਭਾਈ ਕਾਲੂ ਕਿਆਂ ਕੀਰਤਨ ਆਰੰਭਿਆ, ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਆਪ ਤਾਊਸ ਫੜਿਆ, ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਲਾਇਆ, ਤਾਰਾਂ ਸੁਰ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਉਪਰ ਕੋਮਲ ਪੋਟਿਆਂ ਨਾਲ ਗਜ਼ ਫੇਰਿਆ। ਤਾਊਸ ਤੋਂ ਨਿਕਲੀ ਸੁਰ ਤੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਦੇ ਸੀਨਿਆਂ ਨੂੰ ਚੀਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੋਹਿਣਾ ਵੀ ਕੁਹਿਆ ਗਿਆ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਤੇ ਜਾਦੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਹੁਣ ਤਾਊਸ ਦੀ ਸੁਰ ਤੇ ਕੁਹ ਸੁੱਟਿਆ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਉਸ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਇਉਂ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ:-

**ਦਰਸਨ ਦੇਖਤ ਹੀ ਸੁਧਿ ਕੀ ਨ ਸੁਧਿ ਰਹੀ,
ਬੁਧਿ ਕੀ ਨ ਬੁਧਿ ਰਹੀ, ਮਤਿ ਮੈ ਨ ਮਤਿ ਹੈ।
ਸੁਰਤਿ ਮੈ ਨ ਸੁਰਤਿ ਅਉਰ ਧਿਆਨ ਮੈ ਨ ਧਿਆਨ ਰਹਯੋ,
ਗਿਆਨ ਮੈ ਨ ਗਿਆਨ ਰਹਿਓ, ਗਤਿ ਮੈ ਨ ਗਤਿ ਹੈ।**

ਵੱਡੀਆਂ ਪੱਗਾਂ, ਵੱਡਿਆਂ ਖਾਨਾਂ ਤੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਤੇ ਜਾਦੂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਪਲੇ ਪਲੀ ਰੂਪਿਆਂ ਨਾਲ ਝੋਲੀਆਂ ਭਰ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਮੋਹਿਣਾ, ਮੋਹਿਆ ਗਿਆ। ਕਲੇਜ਼ਾ ਛੇਕੋ ਛੇਕ ਹੋ ਗਿਆ। ਲੋਟਣੀਆਂ ਲੈਂਦਾ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਜਾ ਡਿੱਗਾ ਤੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਬਖਸ਼ਣ ਲਈ ਝੋਲੀ ਅੱਡ ਖਲੋਤਾ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਲਾਗੇ ਹੀ ਸੰਤ ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਤੰਗ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਪਤੰਗ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਭਜਨ ਦੇਣ ਵਾਸਤ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਇਕ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੂਆ ਭਜਨ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਆਸ਼ਿਕ, ਪਤੰਗ ਹੁਰਾਂ ਦੀ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਭਜਨ, ਕੰਨ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ, ਮਨ ਸਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਸਵਾਤੀ ਬੂੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪਿੱਛੋਂ ਸਿੱਖ ਸਾਗਰ ਦੀ ਤਹਿ ਵਿਚ ਚੁੱਭੀ ਮਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਮੋਹਿਣੇ ਤੋਂ ਮੋਹਿਨ ਤੇ ਮੋਹਿਨ ਤੋਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਮੋਹਨ ਬਣ ਗਿਆ। ਘਰ ਬਾਹਰ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਛੁੱਟੀ ਸੀ, ਓਸੇ ਵੇਲੇ ਹੰਸਾਂ ਨਾਲ ਰਲ ਗਏ। ਰਾਸਧਾਰੀਆਂ ਬਥੇਰੇ ਲਾਲਚ ਦਿੱਤੇ, ਸਬਜ਼ ਬਾਗ ਵਖਾਏ, ਤੈਨੂੰ ਚੰਗੇ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਇਆ ਕਰਨਗੇ, ਕਿਸੇ ਸੋਹਣੀ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਦਿਆਂਗੇ, ਇਹਨਾਂ ਮਲੰਗਾਂ ਤੋਂ ਕੀ ਹਾਸਲ ਕਰੇਂਗਾ, ਪਰ ਉਹ ਜਿਸ ਮਾਲਾ ਦਾ ਮੋਤੀ ਸੀ, ਓਸੇ ਮਾਲਾ ਵਿਚ ਪਰੁਚ ਗਿਆ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛੱਕ ਲਿਆ, ਸ਼ੇਧ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਈ, ਗੁਟਕਾ ਲੈ ਲਿਆ, ਮਾਲਾ ਮਿਲ ਗਈ। ਬਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਾਗਣਾ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਪਾਨ ਕਰ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਪੁੱਜਣਾ, ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰੀ, ਰਸਨਾਂ ਵੀ ਚਲੇ, ਸ਼ਬਦ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਗੂੰਜੇ, ਕੰਨਾਂ

ਵਿਚ ਸਰੋਂਦ, ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਮਸਤੀ ਚੜ੍ਹੀ ਰਹੇ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਵਾਸਤੇ ਬੀੜ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅੱਗੋਂ ਓਥੇ ਮਿਲ ਗਏ ਬਾਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ ਡੋਰਾਂ ਵਾਲਾ (ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ), ਬਾਬਾ ਮੋਰਾਂ ਢਾਲਾ, ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਮਨੀਮ, ਮਾਤਾ ਭੁਪਿੰਦਰ ਕੌਰ, ਮਾਤਾ ਅੰਬੋ ਜੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾਦਾਰਨ ਮਾਈ ਖੇਮੀ। ਲੱਗੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਲੈਣ। ਗੁਰਮੁਖੀ ਪੜ੍ਹ ਲਈ, ਬਾਣੀ ਯਾਦ ਕਰ ਲਈ, ਹੱਥ ਕਾਰ ਵਲ ਤੇ ਚਿਤ ਯਾਰ ਵਲ, ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲੱਗੇ। ਜਦ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤਪਤ ਰੂਹਾਂ ਨੂੰ ਠਾਰਨ ਹਿੱਤ ਦੌਰਿਆਂ ਤੇ ਜਾਂਦੇ, ਅਤੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਦੇਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਭੋਰਿਆਂ ਦਾ ਵੈਰਾਗ ਠੱਲਿਆ ਨਾ ਜਾਂਦਾ। ਹੜ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ, ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਕੂਕੀ ਜਾਣਾ:-

ਮੇਰੇ ਵਹਿਮਾਂ ਖਿਆਲਾਂ ਦਾ ਤੂੰ ਮਰਕਜ਼,
ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਪਰਕਾਰ ਦੀ ਚਾਹ ਕੋਈ।
ਤੇਰਾ ਚਿਹਰਾ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦਰਕਾਰ ਮੈਨੂੰ,
ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨ ਕਾਰ ਦੀ ਚਾਹ ਕੋਈ।

ਤੇ ਇਸ ਵਹਿਣ:-

ਮਹਿਬੂਬਾਂ ਦੇ ਵੇਖਣ ਖਾਤਰ ਕੱਖ ਗਲੀ ਦਾ ਥੀਵਾਂ।
ਵਗੇ ਵਾਉ ਪੁਰੇ ਦੀ ਜਿਉਂ, ਦਰ ਤੇ ਜਾਏ ਸੁਟੀਵਾਂ।
ਆਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਵਾਂ, ਚਰਨੀਂ ਕਦੀ ਛੁਹੀਵਾਂ।
ਚਰਨ ਧੂੜ ਬਣ ਸਤਿਗੁਰ ਵਾਲੇ ਮੁੜਕੇ ਮੈਂ ਮਰ ਜੀਵਾਂ।

ਜੇ ਇਹ ਮਸਤਾਂ ਦੀ ਟੋਲੀ ਸੀ, ਪਰ ਮਰਯਾਦਾ ਵਿਚ ਪਕੇ ਸਨ।

ਉਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀਂ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਛੱਡ ਨਵਾਂ ਨਵਾਂ ਸਿੰਘ ਸਜਿਆ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਮਸਤਾਂ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਕਿ ਵੇਖੀਏ, ਕੀ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਅੰਦਰੋਂ ਕਲਮਾਂ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਜੰਗਲ ਵਿੱਚੋਂ ਮੋਇਆ ਸੂਰ ਲੈ ਆਂਦਾ ਤੇ ਲੰਗਰੋਂ ਦੂਰ ਅੱਗ ਬਾਲ ਮਾਸ ਰਿੰਨਿਆ ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਰਲ ਕੇ ਖਾਧਾ ਤੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਖੁਆਇਆ। ਕੁੱਤੇ ਤਾਂ ਖਾਂਦੇ ਬਿਮਾਰ ਪੈ ਗਏ। ਇਹ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਯਕੀਨ ਪੱਕਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਛੱਡ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਦਾ ਸਭ ਨੂੰ ਫ਼ਿਕਰ ਪੈ ਗਿਆ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਦੇ ਵਾਪਸ ਮੁੜੇ, ਸਭ ਦੀ ਖਬਰ ਸੁਰਤ ਪੁੱਛੀ ਤੇ ਇਹ ਮੰਡਲੀ ਹੱਥ ਜੋੜ ਖਲੋਤੀ, ਨੀਵੀਂ ਪਾ ਲਈ ਤੇ ਰੋਈ ਜਾਣ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪੁੱਛਿਆ ‘ਕੀ ਗੱਲ?’ ‘ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਿੱਖੀ ਰੋੜ੍ਹ ਬੈਠੇ।’ ‘ਕਿਵੇਂ?’

ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਬਿਥਿਆ ਸੁਣਾਣੀ, ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਖਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਤਨਖਾਹ ਲਾਈ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛੱਕਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ।

ਲਖ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਜੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨਜਰ ਕਰੇ॥
ਨਿਮਖ ਏਕ ਹਰਿ ਨਾਮ ਦੇ ਤਨ ਮਨ ਸੀਤਲ ਹੋਇ॥

ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਨੇ ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਚਮਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਲਾਲ ਮਜੀਠ ਹੋ ਚਮਕੇ, ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ ਮਾਰਨ ਲੱਗਾ। ਜਦ ਤਕ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਰਸਨ ਦੇਣ, ਤਨ ਮਨ ਖਿੜਿਆ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਦੌਰਿਆਂ ਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਵੈਰਾਗੀ। ਸਾਧ ਮੰਡਲੀ ਪਿਛਲੇ ਪਹਿਰ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਵਿਹਲੇ ਹੋ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੀ ਤਾਂ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਘੁੰਗਰੂ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈਂਦਾ, ਨੱਚਦਾ ਨਾਲੇ ਗਾਉਂਦਾ:-

ਤੇਰੇ ਇਸ਼ਕ ਚਨਾਇਆ ਕਰ ਥਈਆ ਥਈਆ।

ਬਹੁੜੀ ਵੇ ਤਬੀਬਾ ਮੈਂ ਮਰ ਗਈਆ।

ਸਭਨਾਂ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ਵਾਹੁਣੀ:-

ਤੇਰੇ ਹੱਥ ਡੋਰਾਂ ਮਾਲਿਕਾ, ਵਸ ਨਾ ਅਸਾਂ ਦੇ ਕੋਈ।

ਤੇਰੇ ਹੱਥ ਡੋਰਾਂ ਮਾਲਿਕਾ, ਵਸ ਨਾ ਅਸਾਂ ਦੇ ਕੋਈ।

ਮੇਰਾਂ ਵਾਲੇ ਬਾਬੇ ਪਿੱਛੋਂ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਹੋਕ ਲਾ ਦੇਣੀ:-

ਵਡ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਪੁਨ੍ਹਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਸਸੀਆਂ ਨੂੰ ਥਲੀਂ ਨਾ ਮਾਰੀਂ।

ਕਦੇ ਕਦਾਈਂ ਸੰਤ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਸੁਰ ਛੇੜ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਨੂੰ ਮਸਤਾਨਿਆਂ ਕਰ ਦੇਣਾ:-

ਤੇਰੇ ਬਾਝ ਰੰਗੀਲਿਆ ਸੱਜਣਾਂ ਓਏ,

ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾ ਯਾਰ ਦੀ ਚਾਹ ਕੋਈ।

ਮੈਨੂੰ ਹਿਰਸ ਨਾ ਕਿਸੇ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਦੀ ਏ,

ਨਾ ਹੀ ਮਹਿਕ ਬਹਾਰ ਦੀ ਚਾਹ ਕੋਈ।

ਮਾਹੀਆ ਤੇਰੇ ਜਲਵੇ ਸਾਨੂੰ ਮਾਰ ਸੁਟਿਆ:

ਘਰ ਘਾਟ ਜੋਗਾ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛਡਿਆ।

ਪੰਡਤ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੇ ਹਾਵੀ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਮਸਤੀ ਦੇ ਕਥਿਤ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਦੇ ਸਵੱਯੇ ਯਾਦ ਹੋ ਗਏ। ਸੰਤਾਂ ਘੁੰਗਰੂ ਬੰਨ੍ਹ, ਬੰਸਰੀ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਲਾ ਕਿਸੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਣਾ ਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰੰਗ ਚਾੜ੍ਹੀ ਜਾਣਾ। ਜਿਵੇਂ:-

ਰੂਖਨ ਤੇ ਰਸ ਚੋਵਨ ਲਗਾ ਝਰੇ ਝਰਨਾ ਗਿਰ ਤੇ ਸੁਖਦਾਈ।

ਘਾਸ ਚੁਣੇ ਨਹੀਂ ਮਿਰਗ ਬਨਕੇ ਖਗ ਰੀਝ ਰਹੇ ਜਾਂ ਸੁਕਪਾਈ।

ਦੇਵ, ਗੰਧਾਰ, ਬਿਲਾਵਲ, ਸਾਰੰਗ, ਕੀਰਜ ਹਿਤ ਤਨ ਬਸਾਈ।

ਦੇਵ ਸਬੈ ਮਿਲ ਦੇਖਤ ਕੋਤਕ ਜੋ ਮੁਗਲੀ ਨੰਦ ਲਾਲ ਬਜਾਈ।

ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਮੁਰਲੀ ਤਾਂ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਸੁਣੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਪਰ ਇਸ ਸਾਂਵਲੇ ਮੋਹਨੇ ਨੇ ਕੋਈ ਘਾਟ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਬੰਨਣਾ। ਕਈ ਵੇਰ ਪੁਰਾਣੇ ਰਾਸਧਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਛੋਹ ਲੈਣਾ, ਪਰ ਰੰਗ ਨਵਾਂ ਮਸਤਾਨਿਆਂ ਵਾਲਾ। ਕਵਾਲੀ ਦਾ ਰੰਗ ਵੀ ਚੰਗਾ ਬੰਨ੍ਹਦੇ:-

ਤੇਰੀ ਚੋਖਟ ਪੇ ਆਨਾ ਮੇਰਾ ਕਾਮ ਥਾ।

ਮੇਰੀ ਬਿਗੜੀ ਬਨਾਨਾ ਤੁਮਾਰਾ ਕਾਮ ਹੈ।

ਜਿਨ ਕੇ ਦੁਨੀਆਂ ਮੇਂ ਕੋਈ ਅਦਨਾ ਕਹੇ,
ਉਨੇਂ ਅਪਨਾ ਬਨਾਨਾ ਤੇਰਾ ਕਾਮ ਹੈ।
ਛੋੜ ਦੀ ਕਿਸਤੀ ਮੈਨੇ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਪਰ,
ਅਬ ਕਨਾਰੇ ਲਗਾਨਾ ਤੇਰਾ ਕਾਮ ਹੈ।

ਕੋਇਲ ਵਰਗਾ ਬੋਲ, ਪੈਰਾਂ ਦਾ ਤਾਲ, ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਤਾੜੀ ਸਭ ਨੂੰ ਦੀਵਾਨਾ ਬਣਾ ਦੇਣਾ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਸਭ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਲ ਖਿੱਚ ਲਿਆ।

ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕੱਠ ਸਨ, ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵੈਰਾਗੀ ਦਸ਼ਾ, ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਸਮਾ ਲਿਆ ਤੇ ਦੋਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲੈ ਟੁਰੇ। ਕਾਲੂ ਕੇ ਰਾਗੀ, ਸੰਤ ਫਤਹ ਸਿੰਘ, ਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਬੂੜਾ ਡਲ, ਤੇ ਪਤੰਗ ਜੀ ਨੇ ਰੰਗ ਬੰਨੇ। ਸੰਗਤਾਂ ਵੀ ਤਿਲ ਮਾਰਿਆਂ ਭੁੰਜੇ ਨਾ ਪੈਣ ਦੇਣ। ਵਹੀਰਾਂ ਘੜੀਂ ਤੁਰਨ।

ਇਕ ਵੇਰ ਰਤੇ ਚੋਏ ਦਾ ਦੌਰਾ ਸੀ। ਓਥੇ ਸ੍ਰ: ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦਾ ਝੋਲੀ ਚੁੱਕ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਫੜ ਮਾਰੀ ਜੇ (ਮਹਾਰਾਜ) ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਇੱਥੇ ਆਵੇ ਤਾਂ ਸਿਰ ਵੱਢ ਦਿਆਂਗਾ। ਇਹ ਖਬਰ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਜੰਗਲ ਦੀ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਫੈਲ ਗਈ। ਜਿਸ ਕੂਕੇ ਸੁਣਿਆ, ਉਹ ਗੜਵਾ, ਡੇਰੀ, ਕਛਹਿਰਾ ਪਰਨਾ ਤੇ ਜੋ ਹੱਥ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ ਲੈ ਰਤੇ ਚੋਏ ਵਲ ਤੁਰਿਆ। ਸੰਗਤਾਂ ਵਹੀਰਾਂ ਘੜ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਗਿਲ ਮਹਿਮਦੂਆਲੀ, ਕੋਟਲੀ, ਸਦੋਵਾਲ ਆਦਿ ਤੋਂ ਤੇ ਮਾਨਾਂ ਵਾਲੇ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਸੈਨੀ ਤੇ ਕੰਬੇ ਸਿੰਘ ਆ ਜੁੜੇ। ਚਵੀਂ ਪਾਸੀਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਸਾਗਰ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰੇ, ਪਰ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬੜੇ ਠਰੰਮੇ ਨਾਲ ਸਭ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਕੋਈ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਕਹੇ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ, ਮੈਂ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਸਹਾਰਾਂਗਾ।' ਸਿੰਘਾਂ ਕਿਹਾ, 'ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀਓ! ਹੋਰ ਸਭ ਕੁਝ ਮੰਨਾਂਗੇ, ਪਰ ਜੇਹੜਾ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਅੱਖ ਕਰੇਗਾ, ਅੱਖ ਕੱਢ ਦਿਆਂਗੇ, ਜੇਹੜਾ ਉਂਗਲ ਕਰੇਗਾ, ਉਹ ਉਂਗਲ ਵੱਢ ਦਿਆਂਗੇ।' ਜੇਹੜਾ ਮਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਆਏਗਾ, ਸਾਡੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਲੰਘਦੇ ਆਏਗਾ।' ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਭ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦੇ ਕੇ ਇਕ ਥਾਂ ਬੰਨ ਬਠਾਇਆ। ਲੱਗਾ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਹੋਣ। ਸੰਤ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦੇ ਗਰਜਵੇਂ ਸੁਰ:-

ਕੜਕਣ ਕੜਕਣ ਸਬਜ਼ ਕਮਾਨਾ,
ਕੜਕਣ ਕੜਕਣ ਜੀ,
ਕੜਕਣ ਸਬਜ਼ ਕਮਾਨਾ, ਕੜਕਣ ਕੜਕਣ ਜੀ..

ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਉੱਠੇ, ਦਗ ਦਗ ਕਰਦਾ ਚਿਹਰਾ, ਮੋਟੇ ਨੇਤਰ, ਮੁਛਹਿਰੇ ਉੱਭਰੇ। ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੂਹੀਆਂ ਸਭ ਜਾ ਸੁਣਾਇਆ। ਜਦ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮੇਰੇ ਘਰ ਵਲ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਘਰ ਦੇ ਪਿਛਵਾੜਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਉੱਤਰ, ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਲੁੱਕਿਆ, ਕਿਤੇ ਵਖਾਈ ਨਾ ਦਿੱਤੀ। ਓਥੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਦੀਵਾਨ ਲੱਗੇ, ਪਿਛਲੇ ਪਹਿਰ ਰਾਗੀਆਂ ਕੀਰਤਨ

ਅਰੰਭਿਆ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਆਪ ਤਾਊਸ ਫੜਿਆ ਤੇ ਅਲਾਪ ਕੀਤਾ। ਸੰਤ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਘੁੰਗਰੂ ਬੰਨ੍ਹ ਲਏ ਤੇ ਨਿਰਤ ਅਰੰਭ ਦਿੱਤੀ। ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਮਸਤਾਨ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਵੇਖ ਮਸਤਾਨਿਆਂ ਨਾਲ ਦੀਵਾਨ ਭਰ ਗਿਆ। ਦੇਵਪੁਰੀ ਵਾਂਗ ਗੰਧਰਬ ਵੀ ਨਿਰਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੰਤ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲੇ ਨਿਰਤ ਕਰਨ ਨਾਲੇ ਗਾਉਣ:-

ਨਹੀਂ ਹਮ ਭੇਖ ਕੇ ਜੋਗੀ ਹਮਾਰਾ ਪੰਥ ਨਿਆਰਾ ਹੈ।

ਕਰੋਂ ਹਮ ਏਕ ਕੀ ਪੂਜਾ, ਜਿਸਕਾ ਸਾਰਾ ਪਸਾਰਾ ਹੈ।

ਬੈਰ ਇਹ ਦੌਰਾ ਬੜਾ ਸਫਲ ਰਿਹਾ, ਨਿੰਦਕਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਪਾਸਿਉਂ ਫਿਟਕਾਰਾ ਪਈਆਂ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਬਖਸ਼ਦੇ ਸਦੇਵਾਲ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ। ਸਦੇਵਾਲ ਉਹ ਨਗਰ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਸ੍ਰ: ਸਉਣ ਸਿੰਘ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਘਰ ਤੇ ਖਾਸ ਕਿਰਪਾ ਸੀ ਕਿ ਸੰਗਤਾਂ ਜੁੜਦੀਆਂ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਗੁਰੂ ਕਿਆਂ ਦੇ ਘੋੜੇ ਤੇ ਘੋੜੀਆਂ ਸਰਦਾਰ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਖੁਲੇ ਦੁੜੀਗੇ ਲਾਂਦੇ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਲਾਂਦੇ। ਇਹ ਸਰਦਾਰ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਨਮੂਨੇ ਦਾ ਸਿੱਖ ਸੀ, ਇਹ ਉਹ ਦਿਲ ਗੁਰਦੇ ਵਾਲਾ ਸਰਦਾਰ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਉਂ ਲੱਗੀ ਜ਼ਮੀਨ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੱਢਕੇ ਨਾਉਂ ਲਗਾਈ ਸੀ। ਇਹ ਮਿਸਾਲ ਵੀ ਆਪਣੇ ਥਾਂ ਆਪ ਦੀ ਹੈ।

ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਉਪਰੰਤ ਸੰਤ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਫਤਹ ਸਿੰਘ, ਆਗਿਆ ਲੈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਦੌਰਾ ਅਰੰਭ ਮਾਂਗਾਂ, ਦੀਨਪੁਰ, ਮੁਗਲ ਚੱਕ ਵਿੱਚੋਂ ਹੁੰਦੇ, ਮਾਲਵਾ ਤੇ ਦੜਪ ਦੇ ਨਗਰਾਂ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜੱਸ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਜਥੇ ਦੇ ਲਾਂਗਰੀ ਸੰਤ ਜੋਤਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਨ। ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਢੁਲਕੀਆਂ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਿੰਘ ਮਾਫੀ ਆਦਿ ਸਨ। ਸੰਤ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਸਨਾ ਵਿਚ ਉਹ ਰਸ ਸੀ ਕਿ ਪੰਛੀ ਵੀ ਕੀਲੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਪਹਿਲਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕੰਡਾਂ ਲਾਈਆਂ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ ਲੋਪੋਕੇ ਤੇ ਕੁੰਦਨ ਸਿੰਘ, ਅਜੈਬ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਬਦਮਾਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੇਵਤੇ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਪਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਦੈਤਾਂ ਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਿਚ ਲੱਗੀ ਆਈ ਏ। ਉਹ ਭਲੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿਚ ਵਿਗਣ ਪਾਉਣੋਂ ਬਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ, ਇਹ ਉਹ ਦਿਨ ਸਨ ਜਦ ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਪਿੱਠੁ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਧਰਮ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿਚ ਵਿਗਣ ਪਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸੰਤ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦਾਤੇ ਵਾਲੀਏ, ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਅਰਸੀ ਫਰਿਸ਼ਤੇ, ਸੰਤ ਨਿਧਾਨ ਸਿੰਘ 'ਆਲਿਮ', ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ 'ਚਕ੍ਰਵਰਤੀ', ਸੰਤ ਨੱਥੀ ਸਿੰਘ 'ਪਤੰਗ', ਸੰਤ ਬੀਤਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਵਰਦੀਆਂ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਉਂ ਦਾ ਡੰਕਾ ਵਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਸੰਤ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਪੁੱਜੇ, ਕੁਝ ਸਿਰ ਫਿਰੇ ਨਿਹੰਗਾਂ ਤੇ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਕਿਹਾ, 'ਇੱਥੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਦਾ।' ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਭਜਨ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਪਹਿਲਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤਾਂ ਮਾਸ, ਸਰਾਬ ਛੁੜਾ

ਦੇਵਤਾ ਬਣਾਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਡਾਂਗਾਂ ਢੁਕ ਆ ਖਲੋਤੇ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, 'ਸੰਤ ਜੀ, ਕਰੋ ਕਿਰਪਾ ਲਾਓ ਦੀਵਾਨ, ਵੇਖਨੇ ਆਂ ਕਿਹੜਾ ਭੜ੍ਹਾ ਤੁਹਾਡੀ ਵਾ ਵਲ ਵੇਖਦਾ ਏ, ਸ਼ੇਰਾਂ ਦੀ ਭਭਕਾਰ ਵੱਜਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ, ਲੰਡੀ ਬੁੱਚੀ, ਪੂਛਲਾਂ ਚੁੱਕ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ:-

ਜਿਉ ਕਰ ਸੂਰਜ ਨਿਕਲਿਆ ਤਾਰੇ ਛਿਪੇ ਅੰਧੇਰ ਪਲੇਆ।

ਸਿੰਘ ਬੁਕੇ ਮਿਰਗਾਵਲੀ ਭੰਨੀ ਜਾਏ ਨ ਧੀਰ ਧਰੇਆ।

ਪੰਡਿਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਪੁਰਾਣੇ ਵਾਕਿਆਤ ਨੂੰ ਬੜੇ ਮਨੋਹਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਕ ਸਮੇਂ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਦੀਵਾਨ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਗ ਗ਼ੈਰ ਨਾਮਧਾਰੀ, ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬੈਠੇ ਸੁਣ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਮਸਤੀ ਨਾਲ ਝੁੰਮ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਚਾਰ ਮੁਸਟੰਡੇ ਆਏ ਤੇ ਲੱਗੇ ਉਲ ਜਲੂਨ ਬੋਲਣ। ਸੰਤ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਹੇਠੀ ਉੱਠੇ, ਇਕ ਨੂੰ ਫੜ ਉਸਦੇ ਕੰਨ ਵਿਚ ਭਜਨ ਦਸ ਦਿੱਤਾ। ਭਜਨ ਮਿਲਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਉਹ ਮਸਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਡਿੱਗਦਿਆਂ ਵੇਖ ਬਾਕੀ ਤਿੰਨ ਭੱਜ ਗਏ।

ਸੰਤਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਵਾਧਾ ਸੀ ਕਿ ਲੰਗਰ ਵੱਖਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ, ਜੋ ਬਣੇ ਇੱਕੋ ਥਾਂ। ਜੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਮੱਥਾ ਟਿਕੇ ਉਹ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਬੰਨ੍ਹਣਾ। ਜਿਸਨੂੰ ਭਜਨ ਦੱਸਣਾ, ਉਸਨੂੰ ਕਹਿਣਾ, ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਕਰੋ, ਕਿਸੇ ਗ਼ਰੀਬ ਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜੋ। ਇਕ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਨਾਉਂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਕਕਾਰਨ ਫਾਂਸੀ ਹੋ ਗਈ। ਸੰਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, ਸਤਿਗੁਰ ਤਰੁਠੇ, ਕੜੀਆਂ ਬੇੜੀਆਂ ਟੁੱਟੀਆਂ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਰਿਹਾ।

ਇਕ ਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਲ ਕਾਲ ਵਿਚ ਬੇਅੰਤ ਜੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ, ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤੇ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, ਘਟਿ ਘਟਿ ਵਾਸੀ, ਹਰੇਕ ਦੀਆਂ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਿਓ, ਜ਼ਰਾ ਬਹਿ ਜਾਓ, ਬਚਨ ਮੇਰੇ ਵਲ ਕਰੋ। ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਦੁਹਾਂ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਘੁੰਗਰੂ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸੂਰਜ, ਚੰਨ, ਤਾਰਾ ਮੰਡਲਾਂ ਨੂੰ ਨਚਾਉਣ ਵਾਲਿਓ, ਜਜੇ ਉੱਠੋ ਤੇ ਨਿਰਤ ਕਰੋ।' ਬੇਅੰਤ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਮੌਜ ਨਾਲ ਉੱਠੇ, ਛਣਨ ਛਣਨ ਕਰਦਿਆਂ ਗੇੜੇ ਲਾਏ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਵੀ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੇਖ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਫੁੱਲੇ ਨਾ ਸਮਾਏ ਤੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਨਿਰਤ ਕਰਨ ਲੱਗੇ।

ਜਥੇਦਾਰ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਚੁੰਨੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਪਾ ਕੇ ਸੰਤ ਜੀਉਣ ਸਿੰਘ, ਗੁਰੇ ਦੀ ਮਾੜੀ, ਵਾਲੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਜਿਸਨੂੰ ਲੋਕ ਗੁਰੂਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਪੂਜਦੇ ਸਨ, ਹਟਾ ਗੁਰੂ ਘਰ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ। ਜਦ ਉਹ ਬਿਰਧ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਪਟਿਆਲਿਓ ਸੰਤ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਤਪੱਸਵੀ

ਆਇਆ। ਉਸ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਜਦ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਨ ਤਪੱਸਵੀ ਤੇ ਕਰਨੀ ਵਾਲੇ ਸਾਧੂ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੰਤ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭੋਗ ਸਮੇਂ ਭੇਜਿਆ। ਉਹ ਵੀ ਰੰਗੀਲੇ ਇਹ ਵੀ ਰੰਗੀਲੇ। ਸੰਤਾਂ ਲਗਾਤਾਰ 12 ਘੰਟੇ ਦੀਵਾਨ ਲਾਇਆ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਰਸ਼ਾ ਕੀਤੀ। ਸੰਗਤਾਂ ਮਸਤ, ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀ ਮਸਤਾਨੇ, ਚੰਨ ਸੂਰਜ ਸਭ ਰੰਗ ਵਿਚ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਨ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਬਖਸ਼ੀਆਂ।

ਇਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਦੇਹ ਢਿੱਲੀ ਹੋ ਗਈ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸੰਤ ਸਰਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਹਕੀਮ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਦਵਾ ਦਾਰੂ ਵਾਸਤੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ। ਸੰਤ ਸਰਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਤਨੇ ਮਨੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਦਵਾਈ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਾ ਛੱਡੀ। ਅੰਤ ਇਹ ਬੈਰਾਗੀ ਜੋਗੀ 40-45 ਸਾਲ ਭੋਗ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਲੈ ਸੱਚਖੰਡ ਜਾ ਬਰਾਜੇ। ਜਦ ਤੋਂ ਇਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਜੇ, ਸੋਧ ਰੱਖ ਲਈ, ਜਿਹੜੀ ਆਖਰੀ ਸਵਾਸਾਂ ਤਕ ਨਿੱਭੀ। ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਘਰ ਦਾ ਜੋਗੀ ਜੋਗੜਾ, ਬਾਹਰ ਦਾ ਜੋਗੀ ਸਿਧ, ਪਰ ਸੰਤ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜੋਹਲਾ ਵਡਾਲੇ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਪੂਰਨ ਸਿਧ ਸਮਝਿਆ। ਇਸਦਾ ਰਾਜ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ, ਕਿ ਉਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਖੰਡਾਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਜਾਣ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਆਪ ਅਰਪਣ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ:-

ਦਿਲਾ! ਜਿਸਕੇ ਲੀਏ ਆਇਆ ਹੈ ਤੂੰ ਉਸ ਪਰ ਫਿਦਾ ਹੋ ਜਾ।
 ਜਫਾ ਕੇ ਛੋੜ ਕਰ ਸਰ ਬਸਤਾ ਏ ਮਿਹਰੇ ਵਫਾ ਹੋ ਜਾ।
 ਜਹਾਂ ਕੇ ਕਾਮ ਕਰ ਸਾਰੇ, ਝੁਕਾ ਰਹੇ ਯਾਰ ਕੇ ਦਰ ਪਰ,
 ਯਿਹ ਕਹਿ ਨਫਸੇ ਸਿਤਮਗਰ ਕੇ ਕਿ ਬੇਜਾ ਹੋ ਬੇਜਾ ਹੋ ਜਾ।
 ਪ੍ਰਸਤਾਰੇ ਖੁਦਾ ਬਨ ਜਾ, ਖੁਦ ਪ੍ਰਸਤੀ ਸੇ ਜੁਦਾ ਹੋ ਜਾ,
 ਖੁਦਾ ਮੇਂ ਔਰ ਜੁਦਾ ਮੇਂ ਹੈ ਫਰਕ ਬਸ ਏਕ ਨੁਕਤੇ ਕਾ,
 ਯਹੀ ਨੁਕਤਾ ਉਠਾ, ਉਪਰ ਕੇ ਰਖ ਔਰ ਖੁਦ ਖੁਦਾ ਹੋ ਜਾ।

ਪੰਡਿਤ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਮੁਨੀਮ ਕਰਮ ਸਿੰਘ

ਸੰਤ ਰਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਹੰਸਲੇ, ਪਰਬਤਾਂ ਦੇ ਲਾਲ,
 ਸਾਗਰਾਂ ਦੇ ਮੋਤੀ, ਬਨਾਂ ਦੇ ਚੰਦਨ,
 ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਹੀਰੇ, ਉੱਚੇ ਸੁੱਚੇ।
 ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਰਿਸ਼ੀ, ਮੁਨੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਮੁਨੀ,
 ਸਾਧਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਾਧ, ਭਗਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਭਗਤ,
 ਹਰ ਦਿਲ ਅਜੀਜ਼, ਹਰ-ਮਨ ਪਿਆਰੇ, ਹਰਿ ਮਨ-ਮੋਹਣੇ।
 ਪਰੇਮ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ, ਪਰੇਮ ਦਾ ਢੂੰਡਾਊ,
 ਪਰੇਮ ਦੇ ਵਰਤਾਵੇ, ਸੱਚ ਦੇ ਮੁਤਲਾਸੀ,
 ਸੱਚ ਦੇ ਰੂਪ, ਸੱਚ ਦੇ ਭੰਡਾਰੀ,
 ਦਇਆ ਦੇ ਸਾਗਰ, ਰਹਿਮਤ ਦੇ ਸੋਮੇ,
 ਮਿਠਾਸ ਦੇ ਪੁੰਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਚਸ਼ਮੇ,
 ਭਰ ਭਰ ਦਿਤੇ ਬਾਟੇ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਆਇਆਂ ਨੂੰ।
 ਦੁਖੀਆਂ ਦੇ ਸਹਾਇਕ, ਨਿਰਬਲਾਂ ਦੇ ਸਹਾਰੇ,
 ਨਿਰਧਨੀਆਂ ਲਈ ਧਨੀ, ਨਿਧਰਿਆਂ ਲਈ ਧਿਰ,
 ਡਿੱਗਿਆਂ ਦੇ ਠੁਮਕੇ, ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਟੋਹਣੀ,
 ਰੋਗੀਆਂ ਦੇ ਵੈਦਯ, ਭਾਜੜ ਪਾ ਦਿੱਤੀ,
 ਦੁਖ ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜਿਧਰ ਰੁਖ ਕੀਤਾ।
 ਨਿਰਮੋਹ, ਨਿਰਕਪਟ, ਨਿਰਛਲ, ਨਿਰ-ਵਲ,
 ਨਿਰ ਭੈ, ਨਿਰ-ਡਰ, ਕਥਿਕ-ਸਰੋਤੇ,
 ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ-ਵਿਰਕਤ, ਆਲਿਮ ਆਲਿਮ,
 ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨ ਸਾਰ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਵੇਦਾਂ ਤੇ ਗਰੰਥਾਂ ਦਾ!
 ਭਜਨ ਦੀ ਮੂਰਤ, ਜਤੀ, ਸਤੀ, ਜਪੀ, ਸੋਧੀ
 ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ, ਸਾਬਰ, ਸਾਦਕ,
 ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਸ਼ਾਂਤ, ਬਰਫ ਤੋਂ ਠੰਡੇ, ਸ਼ਾਲ ਤੋਂ ਨਿੱਘੇ,
 ਦਾਨੇ ਮਸਤਾਨੇ, ਮਸਤਾਨੇ ਦਾਨੇ,
 ਸੁਰੀ ਪੁਰੀ-ਸੰਸਾਰ, ਸੰਸਾਰੀ-ਸੁਰੀ ਪੁਰੀ,
 ਅਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਉਡਾਰੂ, ਫ਼ਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਾਸੀ।
 ਅਗਮ, ਅਲੇਖ, ਅਭੇਖ ਅਲੇਖ,

ਉਹ, ਹਨ,

ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਸੰਤ ਰਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਜੋ ਰਮੇ ਹਨ ਹਰ ਥਾਂ, ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ, ਅਕਾਸ਼ ਪਾਤਾਲ,

ਸੱਤ ਦੀਪ, ਨੌ ਖੰਡ, ਤੇ ਚੌਦਾਂ ਭਵਨਾਂ ਤੇ।

ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਪਿੰਡ ਤਾਜੇ ਵਾਲ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਬਾਬੇ ਗੁਲਾਬੇ ਦੇ ਘਰ ਹੋਇਆ। ਬੱਚੇ ਦੇ ਜਨਮ ਦੀਆਂ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਅਪਾਰ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਹੋਈਆਂ। ਗੁੜ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਵਧਾਈਆਂ ਉੱਤਰ ਵੱਜੋਂ ਮਿਲੀਆਂ।

ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਵੀ ਆਪ ਦਾ ਮੇਲ ਜੋਲ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਦਾ ਚੁੱਪਚਾਪ ਰਹਿੰਦੇ। ਸਿਆਣੇ ਪੁਰਸ਼ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਚਾਲ ਢਾਲ ਤੋਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਉਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਬੱਚਾ ਧਰਮਾਤਮਾ ਅਤੇ ਸਤ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਜਵਾਨ ਹੁੰਦੇ ਗਏ, ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਵਧਦੀਆਂ, ਮਗਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋਣਹਾਰ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਅਦੁੱਤੀ ਸਰਮਾਇਆ ਇਕੱਤਰ ਕਰੇਗਾ। ਵਾਹੀ ਸਮੇਂ ਵੀ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੀ ਵਸਤੂ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਨਾ। ਮਸਤ ਰਹਿਣਾ, ਫਸਲ ਪਕੇ ਸਮੇਂ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਮੰਗਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ। ਜਵਾਨੀ ਮਸਤਾਨੀ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਤੇ ਜਾਦੂ ਨਾ ਚਲਾ ਸਕੀ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਡੰਡਾ ਸਭ ਤੇ ਹਾਵੀ ਸੀ।

ਭਜਨ ਪੁੱਛਣਾ

ਇਕ ਦਿਨ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਸੰਤ ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਤੰਗ ਦਾ ਜਥਾ ਆ ਗਿਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੱਜਣਾਂ ਸੰਤ ਪਤੰਗਾ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਕਿਵੇਂ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਸੰਨ 1929 ਵਿਚ ਲਾਹੌਰ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਸਮਾਗਮ ਤੇ ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਦਾ ਜਲੂਸ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਸੰਤ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ:-

ਨਸੇ ਜਾਣ ਫਰੰਗੀ ਵਜੇ ਘੁੰਗਰੂ।

ਉਹਨਾਂ ਸੰਤਾਂ ਪਿੰਡ ਤਾਜੇਵਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੀਵਾਨ ਲਾਇਆ, ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਸੰਤ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਆਸਾ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰਾ ਲਾਂਦੇ ਗਏ ਤੇ (ਸੰਤ) ਰਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋਰ ਹੋਰ ਹੋਂਦਾ ਜਾਵੇ। ਵਾਰ ਦੀਆਂ ਪਉੜੀਆਂ:-

ਬਿਨ ਸਤਿਗੁਰ ਕਿਨੈ ਨਾ ਪਾਇਓ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਇਆ॥

ਸਤਿਗੁਰ ਵਿਚ ਆਪ ਰਖਿਉਨ ਕਰਿ ਪ੍ਰਗਟ ਆਖਿ ਸੁਣਾਇਆ॥

ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲਿਐ ਸਦਾ ਮੁਕਤੁ ਹੈ ਜਿਨਿ ਵਿਚਹੁ ਮੋਹੁ ਚੁਕਾਇਆ॥

ਉਤਮ ਇਹੁ ਬੀਚਾਰ ਹੈ ਜਿਨਿ ਸਚੈ ਸਿਉ ਚਿਤੁ ਲਾਇਆ॥

ਜਗ ਜੀਵਨ ਦਾਤਾ ਪਾਇਆ॥
ਵਿਣੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਵਾਟ ਨ ਪਾਵੈ॥

ਮਹਲਾ ੨॥

ਜੇ ਸਉ ਚੰਦਾ ਉਗਵਹਿ ਸੂਰਜ ਚੜਹਿ ਹਜਾਰ॥
ਏਤੇ ਚਾਨਣ ਹੋਇਆ ਗੁਰੁ ਬਿਨੁ ਘੋਰ ਅੰਧਾਰ॥

ਇਕ ਚਿਤ ਸੁਣੇ। ਜਦ ਵਾਰ ਦਾ ਭੋਗ ਪਿਆ ਤਾਂ ਸੰਤ ਜੀ ਪਤੰਗ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਖੜੋਤੇ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਮਹਾਰਾਜ ਜਿਹੜੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਤੁਸੀਂ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹੋ ਤੇ ਜਿਸ ਦੀ ਬਾਰ ਬਾਬ ਬਾਣੀ ਤਾਕੀਦ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਦੱਸ ਪਾਓ। ਸੰਤ ਜੀ ਕਿਹਾ, ਸਮੇਂ ਦਾ ਸਤਿਗੁਰ ਤਾਂ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਹੈ ਉਹ ਲੈਣੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤੇ ਕੰਨ ਕਰੋ। (ਸੰਤ) ਰਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣ ਇਤਨੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਜਿਤਨੇ ਮਾਰੂਥਲ ਦੇ ਸੜਦੇ ਜੀ ਪਾਣੀ ਦੇ ਚਸ਼ਮੇ ਨੂੰ ਤਕ। ਝੱਟ ਕੰਨ ਅੱਗੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰ ਮੰਤਰ ਦਸ ਦਿੱਤਾ। ਬਸ ਫੇਰ ਕੀ ਸੀ, ਭਜਨ ਸੁਣਦਿਆਂ ਸਾਰ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਰੰਗ ਹੋਰ ਦਾ ਹੋਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਚੰਦਨ ਦੇ ਢੇਰਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਅੰਦਰ ਮੌਜੂਦ ਸਨ, ਨਾਮ ਦੀ ਚਿਣਗ ਪੈਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ, ਭਾਂਬੜ ਮੱਚ ਉੱਠਿਆ। ਵੈਰਾਗ ਦਾ ਹੜ ਆ ਗਿਆ। ਘਰ ਬਾਹਰ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਵਾਂਗ ਲੁਟਾ ਦਿੱਤਾ। ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰੀ ਭਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ। ਆਪ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਗੋਜਰੇ ਦੇ ਪਾਸ ਡੇਰਾ ਜਾ ਲਾਇਆ। ਬਿਰਧ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨਾਲ ਗਏ, ਓਥੇ ਮਾਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਭਗਤੀ ਵਲ ਜ਼ੋਰ ਲਾਇਆ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕੀ ਕਿ ਮਾਤਾ ਨੇ ਭਗਤੀ ਪਾਸੇ ਲਾਇਆ ਯਾ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਏਸ ਪਾਸੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਮਗਰ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨਣੀ ਪਵੇਗੀ ਕਿ ਇਸ ਪਾਸੇ ਲਾਣ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਹਿੱਸਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਤਾ ਹੀ ਇਕ ਐਸੀ ਵਿਅਕਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੇਹੜੀ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਚਾਹੇ ਮੋੜ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਵਿਦਵਾਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜਾ ਹੱਥ ਪੰਗੂੜੇ ਨੂੰ ਝੁਲੱਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੀ ਹੁਕਮਰਾਨੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਮਾਤਾ ਜੀ ਐਸੀ ਸੱਤਾ ਹੈ ਜੇਹੜੀ ਬੱਚੇ ਵਿਚ ਗੁਣ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ

ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਵੀ ਸਵੇਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨਾਉਂ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਧੰਨ ਸੀ ਉਹ ਮਾਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਸੰਤ ਰਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਮਾਤਾ ਕਹਿਲਾਉਣ ਦਾ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਸੰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਵੀ ਸੰਸਾਰੀ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਆਦਰ ਮਾਣ ਦਵਾਉਣ ਲਈ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਦ ਆਪਣੀ ਰਜਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਦੇਸ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ

ਜੀ ਵੈਰਾਗਮਈ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਵਰਲਾਪ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਤ ਕਹਿ ਕਹਿ ਪੁਕਾਰਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਰੰਗ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਤੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ-ਬਾਬਾ ਕਦੋਂ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਘਰ ਜਨਮ ਲਿਆ ਸੀ? ਯਾਦ ਹਈ ਉਹ ਵੇਲਾ? ਬਾਬਾ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਝੱਟ ਉਹ ਸਮਾਂ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ ਜਦ ਕਿ ਮਾਤਾ ਸਦਾ ਕੌਰ ਦੇ ਘਰ ਮਸ਼ਕ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਤੇ ਦਬਾਉਣ ਪਿੱਛੋਂ ਬਾਲਕ ਖੇਡਦਾ ਨਜ਼ਰੀ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਕੇਵਲ ਇਸ ਦੰਪਤੀ ਜੋੜੇ ਨੂੰ ਮਾਣ ਦਵਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸੀ ਵਰਨਾ:-

**ਨਹ ਕਿਛੁ ਜਨਮੈ ਨਹ ਕਿਛੁ ਮਰੈ॥
ਆਪਨ ਚਲਤ ਆਪਿ ਹੀ ਕਰੈ॥**

ਇਹ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਮਾਂ ਪੁੱਤਾਂ 297 ਚੱਕ ਲਾਇਲਪੁਰ ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਗੁਫਾ ਕੱਢ ਲਈ, ਲੱਗੇ ਭਗਤੀ ਕਰਨ, ਫੇਰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸਵਾਏ ਈਸ਼ਵਰ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਦੇ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਖਾਣ ਪੀਣ, ਸੌਣ ਬਹਿਣ ਸਭ ਵਿਸਰ ਗਿਆ। ਕੇਵਲ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਖੇਡਣ ਦੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਾ ਰਿਹਾ। ਸੁਭਾਗ ਮਾਤਾ ਨੇ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਸਾਲ ਤਪ ਕੀਤਾ।

ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਬਖਸ਼ੇ

ਜਿਹੜੇ ਸੱਜਣ ਸਾਧਾਂ, ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਕੜੀ ਵਿਚ ਤੋਲਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਕਰਾਮਾਤੀ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਸਖਤ ਭੁੱਲ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਨਾਚੀਜ਼ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਤਾਂ ਸਾਧਾਂ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਦੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਰੁਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਆਪ ਹਰਤਾ-ਕਰਤਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਨਦਰੀਂ ਨਦਰ ਨਿਹਾਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮਗਰ ਇਹਨਾਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਵੀ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮੇਹਰ ਕਰ ਉਸ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਤਿੰਨ ਪੁੱਤਰ ਬਖਸ਼ੇ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹਨਾਂ ਘਰ ਪੈਦਾ ਹੋਏ।

ਮੌਜ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹਾਈ

ਜਦ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਸਰੀਰ ਬਹੁਤ ਬਿਰਧ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਲਈ। ਆਪ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਮੈਂ ਅੱਸੂ ਬਦੀ ਏਕਮ 12 ਵਜੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗਾਂਗੀ ਆਪ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀਤਾਂ ਨੂੰ ਪਾਸ; ਬੁਲਾਕੇ ਇਹ ਸੰਥਾ ਦਿੱਤੀ।

(1) ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਜੋਸ ਉਸ ਵੇਲੇ ਬੱਚਾ ਹੀ ਸੀ) ਇਸ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ, ਜੇ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ, ਤੁਸਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ। ਇਸ ਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜ।

(2) ਮੇਰੇ ਚੜ੍ਹਨ ਪਿੱਛੋਂ ਕਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਣਾ ਤੇ ਬਹੁਤਾ ਅਡੰਬਰ ਨਹੀਂ ਰਚਣਾ।

(3) ਗੁਰੂ ਵੱਲੋਂ ਮੁੱਖ ਨਹੀਂ ਮੋੜਨਾ। ਇਹ ਕਹਿ ਸਭ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਬੁਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਸਾਧਾ ਸੰਗਤ ਨੇ ਸੁਖਮਣੀ, ਸ੍ਰੀ ਜਪਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਆਰੰਭ ਦਿੱਤੇ। ਜਦ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਦੱਸਿਆ ਸਮਾਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਬੜੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਆਤਮਾ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਗਿਆ।

ਸੰਗਤ ਨੇ ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਢੋਲਕੀ ਛੈਣਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸੰਸਾਰੀ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਐਸੀ ਅਲੌਕਿਕ ਆਤਮਾ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ ਨੈਣਾਂ ਤੋਂ ਨੀਰ ਬਹਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਮਗਰ ਸੰਤ ਜੀ ਸਭ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ-ਸੰਤ ਮੂਏ ਕਿਉਂ ਰੋਈਐ ਜੁ ਅਪਨੈ ਗ੍ਰਿਹ ਜਾਇ।-ਜਿੱਥੇ ਇਹਨਾਂ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਓਥੇ ਆਪ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਤੇ ਪੂਰੇ ਉਤਰੇ।

ਅੱਖਾਂ ਮੁੜਨੀਆਂ

ਸੰਤਾਂ ਕੁਟੀਆ ਵਿਚ ਬੈਠ 18 ਸਾਲ ਕਠਿਨ ਤਪੱਸਿਆ ਕੀਤੀ, ਦੂਈ ਦੇ ਪਰਦੇ ਫੱਟ ਗਏ। ਸਭ ਪਾਸੀਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਨੂਰ ਨਜ਼ਰੀਂ ਆਉਣ ਲੱਗਾ।

ਸੰਤ ਅਠਾਰ੍ਹਾਂ ਸਾਲ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਜਦ ਕੁਟੀਆ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ ਜਿਸਮ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਅੱਖਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਬਿਲਕੁਲ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਗੋਜਰ ਦੇ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਬੜੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਨ। ਜਦ ਸੰਤ ਜੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਦਖਾਈਆਂ ਤਾਂ ਓਸ ਸਿਰ ਫੇਰਿਆ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ-ਬਾਬੇ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ, ਇਸ ਨੇ ਕਿਤੇ ਬੜੀ ਭੁੱਖ ਤ੍ਰੇਹ ਕੱਟੀ ਹੈ, ਅੰਦਰਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਬਾਬੇ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਮਗਰ ਓਸ ਭੋਲੇ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਰੱਬ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਵਿਚ ਖੇਡਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪ ਇਹਨਾਂ ਪਾਸ ਸੋ ਸੋ ਮਿਨਤਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਮਗਰ ਇਹ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦੇ।

ਸੰਤ ਜੀ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ, ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਇਕ ਅੱਖ ਵਿਚ ਜੋਤ ਆ ਗਈ। ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਦੂਸਰੀ ਅੱਖ ਵਿਚ ਵੀ ਬੀਨਾਈ ਆ ਗਈ। ਖਲਕਤ ਵੀ ਧੰਨ ਆਖੇ ਤੇ ਡਾਕਟਰ ਵੀ। ਸਭ ਨਿਰਬਲ ਦੇਹ ਨੌਂ ਬਰ ਨੌਂ ਹੋ ਗਈ, ਸੰਤ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਲਈ ਟੁਰ ਪਏ।

ਮਾਇਆ ਨਹੀਂ ਲੈਣੀ

ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਆਮ ਤੌਰ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਜਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ। ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸ: ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ ਵਾਲੇ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਵੇਰਾਂ ਸੰਤ ਜੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਗਏ ਤਾਂ ਸ: ਜੀ ਨੇ 1000/- ਰੁਪਿਆ ਲਿਆ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ। ਸੰਤਾਂ ਬੜੀ ਅਧੀਨਗੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, ਸਾਨੂੰ ਕਬੂਲ ਹੈ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਂਭੀ ਰੱਖੋ, ਅਸੀਂ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਜਦੋਂ ਤੁਸਾਂ ਪਾਸ ਆਇਆ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਖਾਇਆ ਕਰਾਂਗੇ। ਸੰਤਾਂ ਇਸ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਾ ਲਾਇਆ।

ਆਪ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਸਦਾ ਠੰਡੀ ਥਾਂ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਵੇਰਾਂ ਮਾਸਟਰ ਸੁਹਾਵਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਰਾਹੀਂ, ਸੁਕੇਤ ਦੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ। ਸੰਤ ਜੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਮਹਿਲਾਂ ਨੂੰ ਗਏ। ਅੱਗੋਂ ਰਾਜੇ ਰਾਣੀ ਤੇ ਹੋਰ ਦਾਸ-ਦਾਸੀਆਂ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਸੰਤ ਜੀ ਇਕ ਮਖਮਲੀ ਗਦੇਲਿਆਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਪਲੰਘ ਤੇ ਬਿਠਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਰਾਜਾ ਜੀ ਸਹਿਤ ਪਰਿਵਾਰ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ। ਫਲ ਮਾਇਆ ਆਦਿ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਅਤੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ।

ਮਹਾਰਾਜ। ਮਨ ਅੰਦਰ ਬੜੀ ਭਟਕਣਾ ਹੈ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ।

ਸੰਤ ਜੀ-ਤੁਸੀਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਜਦੇ ਹੋ, ਉਹਨਾਂ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕਰੋ।

ਰਾਜਾ-ਮਹਾਰਾਜ! ਆਪ ਵੀ ਦੇਵਤੇ ਹੋ।

ਸੰਤ ਜੀ-ਇਹ ਮਨ ਰਖਣੀਆਂ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਤੁਸੀਂ ਲੱਗੇ ਹੋ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਮੰਗੋ।

ਰਾਜਾ-ਸਾਧੂ ਮਹਾਤਮਾ ਵੀ ਤਾਂ ਕਿਰਪਾ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਨ, ਆਪ ਦਇਆ ਕਰੋ।

ਸੰਤ ਜੀ-ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਤਾਂ ਇੱਕੋ ਮੰਤਰ ਹੈ, ਓਹ ਹੀ ਸ਼ਰੋਮਣ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਉਸਨੂੰ ਧੁਰ ਦਰਗਾਹੋਂ ਲਿਆਏ ਸਨ, ਉਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਭੰਡਾਰਿਓਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਓਸ ਭੰਡਾਰੇ ਨੂੰ ਵਰਤਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਆਖੋ ਤਾਂ ਕੜਛਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇ, ਰਾਜੇ ਲੋਕ ਸਦਾ ਨੀਤੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤਾ ਕੰਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਓਸ ਵੀ ਕਿਹਾ, ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਓਸ ਲਈ ਝੋਲੀ ਅੱਡ ਲਵਾਂਗਾ, ਇਸ ਵੇਲੇ ਵੈਸੇ ਦਿਆਲਤਾ ਕਰੋ। ਸੰਤ ਜੀ ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਰਾਜੇ ਦੇ ਪੂਰਬਲੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਬਲ ਵੇਖਕੇ ਜਾਣ ਗਏ ਕਿ ਅਜੇ ਬੀ ਬੀਜਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ, ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਜੇ ਤੂੰ ਇਸ ਪਉੜੀ ਚੜ੍ਹਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕਿਹੜੇ ਰੱਬ ਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜਾ ਦੇਵਾਂ। ਇਤਨਾ ਕਹਿ ਫਲ ਆਦਿ

ਦਾਸ-ਦਾਸੀਆਂ ਵਿਚ ਵਰਤਾ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਆਪ ਡੇਰੇ ਨੂੰ ਆ ਗਏ। ਡੇਰੇ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਮਾਸਟਰ ਸੁਹਾਵਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾਜੇ ਦੀ ਭੇਟ ਕੀਤੀ ਮਾਇਆ ਸੰਤਾਂ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ। ਸੰਤਾਂ ਲੈਣੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਲਈ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ। ਓਸ ਨੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਸਹਿਤ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਮਹਾਰਾਜ! ਰਾਜੇ ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਇਆ ਕਬੂਲ ਕਰੋ। ਸੰਤ ਜੀ ਕਿਹਾ, ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਗ਼ਰੀਬ ਸਿੱਖ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਸੁੱਕੀ ਰੋਟੀ ਚੰਗੀ ਹੈ, ਮਗਰ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਛੱਤੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਪਕਵਾਨ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਦੀ ਰੱਤ ਨਚੋੜੀ ਲੈਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ, ਜਾ ਮੋੜ ਆ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਫੇਰ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ ਇਕ ਰੁਪਏ ਦਾ ਬਾਜ਼ਰਾ ਲੈ ਜਨੌਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾ ਆ ਤੇ ਬਾਕੀ ਮੋੜ ਆ। ਆਖਿਰ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੂੰ ਏਵੇਂ ਹੀ ਕਰਨਾ ਪਿਆ।

ਆਪ ਸਦਾ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕਿਰਤੀ ਸਾਧਾਂ ਦੀ ਭੇਟਾ ਪਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਵਾਧਾ ਇਹ ਕਿ ਪਾਸ ਇਕ ਪਾਈ ਤਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਰਖਦੇ। ਜਿੰਨੀ ਮਾਇਆ ਆਏ ਸਾਂਭੀ ਜਾਣੀ, ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਜਾਂ ਸੰਤ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਆਉਣ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਮਾਇਆ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਰਖ ਅਧੀਨਗੀ ਸਹਿਤ ਬਚਨ ਕਰਨਾ, ਗ਼ਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ਆਹ ਲਵੇ ਆਪਣੀ ਅਮਾਨਤ।

ਪਰੇਤਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ

ਇਕ ਵੇਰਾਂ ਆਪ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਿੰਟਗੁਮਰੀ ਵਿਚ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਬਾਹਰ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕੁਟੀਆ ਵਿਚ ਜਾ ਅਸਥਾਨ ਕੀਤਾ। ਇਹਨਾਂ ਰਾਤ ਓਥੇ ਆਰਾਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਆ, ਮਗਰ ਓਸ ਡੇਰੇਦਾਰ ਦਾ ਕਾਇਦਾ ਸੀ ਕਿ ਦਿਨੇ ਓਥੇ ਰਹਿਣਾ ਤੇ ਰਾਤ ਓਥੋਂ ਚਲਿਆ ਜਾਣਾ। ਓਸ ਦਿਨ ਟੁਰਨ ਸਮੇਂ ਓਸ ਡੇਰੇਦਾਰ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਮਹਾਰਾਜ ਆਪ ਵਸਤੀ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਓ, ਏਥੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰਾਤ ਕਟਣੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਸੰਤਾਂ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, ਸਾਡਾ ਅਕਾਲ ਰਾਖਾ ਹੈ, ਫ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ। ਉਹ ਡੇਰੇਦਾਰ ਇਤਨਾ ਸੁਣ ਘਰ ਨੂੰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਸੰਤ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਸਹਿਤ ਬੈਠ ਗਏ। ਸੁਖਦੇਵ ਜੀ ਜਦ ਸੂਰਜ ਡੁੱਬਣ ਨਾਲ ਜਲ ਲੈਣ ਗਏ ਤਾਂ ਵਾਪਸੀ ਤੇ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰ ਰੋੜਾਂ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ, ਮਗਰ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕਦਮ ਕਦਮ ਤੇ ਰਹੇ। ਸੁਖਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਵੀ ਬੜਾ ਭੈ ਲੱਗਾ ਕਿ ਓਸ ਡੇਰੇਦਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਠੀਕ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਮਗਰ ਜਿਸ ਪਾਸ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦਾ ਚੌਅੱਖਰਾ ਭਜਨ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਤੇ ਕੋਈ ਜਬਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਸੁਖਦੇਵ ਭੈਭੀਤ ਡੇਰੇ ਪੁੱਜੇ। ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿਖਿਆ ਸੁਣਾਈ। ਸੰਤਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ-ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰ, ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਕੌਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਖਾ ਏ। ਸੁਖਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ

ਸਨ, ਰਾਤ ਬਿਲਕੁਲ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਰੀ ਪਰ ਇਉਂ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਸੰਤਾਂ ਪਾਸੋਂ ਖਿਆ ਮੰਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੰਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਜੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਨਿਸ਼ਚਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਸਵੇਰੇ ਉਹ ਡੇਰੇਦਾਰ ਆਇਆ, ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਬੜਾ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ। ਤੇ ਪਿੰਡ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਵਿਚ ਜਾ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਉਸਤਤੀ ਕੀਤੀ। ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਲੋਕ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਮਗਰ ਸੰਤ ਜੀ ਇਕ ਹੋਰ ਰਾਤ ਰਹਿ ਅੱਗੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਡੇਰੇਦਾਰ ਨੂੰ ਟੁਰਨ ਸਮੇਂ ਕਹਿ ਗਏ, ਹੁਣ ਬੇਸ਼ੱਕ ਏਥੇ ਰਾਤੀਂ ਰਿਹਾ ਕਰ, ਭਜਨ ਕਰਿਆ ਕਰ। ਆਏ-ਗਏ ਸਾਧ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਿਆ ਕਰ, ਤੇਰੇ ਵਲ ਕੋਈ ਅੱਖ ਉਠਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖਣ ਲੱਗਾ।

ਦੁੱਖ ਵੰਡਾਉਣਾ

ਇਕ ਸਮੇਂ ਸੰਤ ਜੀ ਸੇਵਕਾਂ ਸਹਿਤ ਇਕ ਨਗਰ ਤੋਂ ਦੂਸਰੇ ਨਗਰ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਬਿਰਧ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਉਸ ਕੋਲ ਇਕ ਗੱਠੜੀ ਸੀ ਜੇਹੜੀ ਉਸਨੂੰ ਭਾਰੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਟੁਰਨਾ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਵਿਚਾਰੇ ਦੀਆਂ ਟੰਗਾਂ ਵਿੰਝੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਸੰਤਾਂ ਉਸ ਬੁੱਢੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੇਖੀ ਤਾਂ ਦਿਲ ਦ੍ਰਵ ਉੱਠਿਆ ਤੇ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਆਖਿਆ, ‘ਬਜ਼ੁਰਗਾ! ਲਿਆ ਆਪਣੀ ਗੱਠੜੀ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਦੇਹ’ ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣਦਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਠਠਬਰ ਗਿਆ ਤੇ ਆਖਿਆ, ‘ਜੀ ਨਈਂ, ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਠੜੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ।’ ਤੂੰ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ ਅਸੀਂ ਤੇਰਾ ਭਾਰ ਵੰਡਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਹੋਰ ਲੈਣਾ ਦੇਣਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ।’ ‘ਨਹੀਂ ਮਹਾਰਾਜ! ਇਹ ਗੱਠੜੀ ਦੇ ਮੈਂ ਸਿਰ ਤੇ ਗੁਨਾਹ ਦੀ ਪੰਡ ਨਹੀਂ ਲੈਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਇਸ ਵਿਚ ਤਮਾਕੂ ਹੈ।’ ਸੰਤ ਅਗਾਂਹ ਵੱਧੇ ਤੇ ਉਸਦੀ ਗੱਠੜੀ ਫੜ ਲਈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਮੋਢੇ ਤੇ ਲਟਕਾ ਲਈ। ਜਦ ਉਹ ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣੇ ਤੇ ਪੁੱਜਾ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਉਸਦੀ ਗੰਢ ਬੁੱਢੇ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤੀ। ਬਾਬੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਛੂਏ ਤੇ ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗੀ। ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ, ‘ਬਾਬਾ ਸਾਡਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵਿਗੜਿਆ, ਅਸੀਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਸ਼ੁੱਧ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੇ, ਤੂੰ ਭਰਮ ਨਾ ਕਰ ਤੇ ਅੱਲਾ ਅੱਲਾ ਦੀ ਤਸਬੀ ਫੇਰਿਆ ਕਰ।’

ਅੰਤਰਯਾਮਤਾ

ਅੰਤਰਯਾਮਤਾ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਰੁਲਦੀ ਸੀ, ਜਾਂਦਿਆਂ ਜਾਂਦਿਆਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਾਉਂ ਲੈ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰਨੀ, ਉਸਦਾ ਥਾਂ ਟਿਕਾਣਾ ਦਸ ਉਸਨੂੰ ਅਸਲ ਠਿਕਾਣੇ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ। ਇਕ ਦਿਨ ਸੁਖਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ, ਤੂੰ

ਭਜਨ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਹਾਂ ਜੀ! ਸੁਖਦੇਵ ਜੀ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਭਜਨ ਸੁਣਾ ਤਾਂ ਸਹੀ, ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ ਜੀ! ਦੱਸਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ। ਤੂੰ ਗਲਤ ਜਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈਂ? ਹੈਂ! ਹੈਰਾਨ ਹੋਕੇ ਸੁਖਦੇਵ ਜੀ ਕਿਹਾ। ਏਸੇ ਲਈ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਦਸ। ਅਖੀਰ ਸੁਖਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਭਜਨ ਉਚਾਰਿਆ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਉਚਾਰਨ ਵਿਚ? ਸੰਤ ਸੁਖਦੇਵ ਜੀ ਕਿਹਾ, ਮੈਂ-ਹਿ' ਦੀ ਥਾਏਂ 'ਅ' ਜਾਂ 'ਇ' ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦਾ ਸਾਂ। ਉਹਨਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਗਲਤ ਜਾਪ ਕਰਨ ਨਾਲ ਫਲ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਲਟਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੰਤ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਵਕੀਲ ਨੇ ਬਿਨਾ ਫੀਸ ਜਿਰਾ ਕਰ ਜੁਰਮਾਨਾ ਕੋਲੋਂ ਭਰਿਆ

ਇਕ ਵੇਰਾਂ ਸੰਤ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸਹਿਤ ਗੁਰੂ ਕੀ ਬੀੜ ਵਿੱਚੋਂ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੰਤ ਕਦੀ ਕਦੀ ਅਫੀਮ ਛਕਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਖੰਨੇ ਆਏ ਤਾਂ ਇਕ ਪੁਲਸੀਏ ਨੇ ਅਫੀਮ ਵੇਖ ਰੋਕ ਲਿਆ। ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਸ: ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਾਨ ਆ ਨਿਕਲੇ। ਉਹਨਾਂ ਆ ਸੀਸ ਝੁਕਾਇਆ ਨਿਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਪੁੱਛਿਆ? ਸੰਤ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਕਿਵੇਂ? ਕਿਸੇ ਲੰਗਰ ਵਰਜਿਆ? ਸੰਤ ਜੀ ਚੁੱਪ ਮਾਲਾ ਫੇਰਦੇ ਰਹੇ, ਪਾਸ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕਾਰਨ ਨੇ। ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਮੁਚਲਕਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਥਾਣਿਓਂ ਆ ਗਏ।

ਜਦ ਸੰਤ ਜੀ ਲੁਧਿਆਣੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਤਾਂ ਵੀ ਚੁੱਪ ਰਹੇ। ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਇਕ ਵਕੀਲ ਨੇ ਆਪ ਕੇਸ ਹੱਥ ਲੈ ਲਿਆ ਅਤੇ ਚੰਗਾ ਲੜਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸਾਧੂ ਪਾਸ ਇਤਨੀ ਅਫੀਮ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਰਖਦੀ। ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਕਾਨੂੰਨ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਸਾਧੂ ਹੈ, ਫਕੀਰ ਹੈ, ਬਦਮਾਸ਼ ਹੈ ਜਾਂ ਕੰਗਾਲ ਹੈ। ਆਖਰ ਉਸ ਨੇ 5/- ਰੁਪਏ ਜੁਰਮਾਨਾ ਕਰ ਹੀ ਦਿੱਤਾ। ਸੁਖਦੇਵ ਜੀ ਜੁਰਮਾਨਾ ਦੇਣ ਹੀ ਲੱਗੇ ਸਨ ਕਿ ਵਕੀਲ ਨੇ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਪੰਜਾਂ ਦਾ ਨੋਟ ਮੇਜ਼ ਤੇ ਰਖ ਦਿੱਤਾ। ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਬੜੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਜੁਰਮਾਨਾ ਆਪ ਦੇਣ ਮਗਰ ਵਕੀਲ ਸਾਹਿਬ ਕਿਹਾ-ਚਲੋ ਇਹ ਮੇਰੀ ਹੀ ਸੇਵਾ ਜਾਣੋ ਅਤੇ ਤੁਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਹੱਥ ਲਾਇਆ।

ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਵਾਈ

ਸੰਤ ਪਤੰਗ ਜੀ ਉਹ ਮਾਨੀਯਵਰ ਹਸਤੀ ਸਨ, ਜੇਹੜੇ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਆ ਉੱਚੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਤੇ ਇਉਂ ਕੁੱਦ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਪੰਛੀ

ਬਿਰਛਾਂ ਤੇ ਮੋਜ਼ ਵਿਚ ਟਹਿਣੀ ਟਹਿਣੀ ਚੱਕਰ ਲਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਸਤੀ ਵੀ ਮਸਤੀ ਸੀ, ਮਗਰ ਡਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਓਸ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਸੋਂ ਜੇਹੜਾ ਸਿੱਖ ਦੀਆਂ ਕਈ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲੈਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤੇ ਓਸਦੀ ਕਿਰਪਾਲਤਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਪੂਰਾ ਉਤਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਸਾਂਗ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਾਬਤ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਸੰਤ ਪਤੰਗ ਜੀ ਜਦ ਚਲਾਣਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਤਨਖਾਹੀਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਭੁੱਲ ਨਾ ਬਖਸ਼ਵਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗ ਗਏ। ਮਗਰ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਨਾ ਮਿਲੇ, ਬਾਹਰ ਬਾਹਰ ਹੀ ਰਹਿਣ ਪਤੰਗ ਜੀ, ਸੰਤ ਰਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਰਾਤ ਸੁਪਨ ਸਮੇਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਵਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਸੰਤ ਜੀ ਹੱਥ ਜੋੜ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਖੜੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਪਤੰਗ ਜੀ ਦੀ ਬਖਸ਼ਬੰਦੀ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਗ਼ਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ਬੜੀ ਦਿਆਲਤਾ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਦਰਗਾਹ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ।

ਰੱਬ ਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜਨ ਦਾ ਢੰਗ

ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਧਰਤੀ ਤੇ ਸੰਤ ਜੀ ਕੋਠੀ ਦੇ ਲਾਗੇ ਆਪਣੀ ਕੁਟੀ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਸਨ ਤਾਂ ਇਕ ਬੂਟਡ-ਸੂਟਡ ਸੱਜਣ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਆ ਗਿਆ। ਸੰਤਾਂ ਆਉਂਦਿਆਂ ਆਦਰ ਦੇ ਕਿਹਾ, ਆਓ ਜੀ, ਬੜੀ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਜੇ ਬੈਠ ਜਾਓ! ਉਹ ਸੱਜਣ ਇਕ ਡਾਕਟਰ ਸਨ, ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪਾਸ ਉਹਨਾਂ ਮਨ ਟਿਕਾਓ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਗ਼ਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ਜੀ, ਸੰਤਾਂ ਪਾਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਤਾਂ ਡਾਕਟਰ ਜੀ ਕਿਹਾ-ਮਹਾਰਾਜ, ਮੈਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਪਾਸ ਭੇਜਿਆ ਹੈ। ਸੰਤਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, ਕਹੋ ਕੀ ਗੱਲ ਏ?

ਡਾਕਟਰ - ਜੀ ਮਨ ਨਹੀਂ ਟਿਕਦਾ।

ਸੰਤ - ਭਜਨ ਕਰਿਆ ਕਰ।

ਡਾਕਟਰ - ਜੀ ਭਜਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਸੰਤ - ਕੀ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹੋ?

ਡਾਕਟਰ - ਐਮ.ਏ।

ਸੰਤ - ਕਿੰਨੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ?

ਡਾਕਟਰ - ਜੀ ਕੋਈ ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਸਤਾਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚ।

ਸੰਤ - ਕਿਤਨੀ ਤਨਖਾਹ ਲੈਂਦੇ ਹੋ?

ਡਾਕਟਰ - ਅੱਠ ਸੌ ਰੁਪਏ ਮਹੀਨਾ।

ਸੰਤ - ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਿਮਰਨ ਕਰੋ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਮਨ ਟਿਕੇ। ਤੁਸੀਂ 16

ਸਾਲ ਪੜ੍ਹੇ, ਇਤਨੀ ਮੋਹਨਤ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਇਕ ਨੌਕਰੀ ਪਾਈ। ਤੁਸੀਂ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾ ਹੀ ਮਨ ਦਾ ਟਿਕਾਓ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ। ਦੱਸੋ! ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਝੱਟਪਟ ਰੱਬ ਦੀ ਬਾਂਹ ਕਿਵੇਂ ਫੜਾ ਦੇਵਾਂ? ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜੀ, ਇਹ ਤਾਂ ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਮਨ ਬਾਂਦਰ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ, ਹੌਲੇ ਹੌਲੇ ਵਸ ਵਿਚ ਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਕਾਹਲੀ ਕੀਤਿਆਂ ਕੁਝ ਪੱਲੇ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ।

ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾ ਹੋ ਗਈ। ਭਜਨ ਲਈ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, ਪਾਸ ਬੈਠੇ ਸਾਧੂ ਪਾਸੋਂ ਭਜਨ ਪੁਛਾਇਆ ਅਤੇ ਨਦਰੀਂ ਨਦਰ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ।

ਅੰਤਮ ਸਮਾਂ

ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਖਾਸ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਜਦ ਵੀ ਕਦੀ ਸਾਧੂ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈਣ ਲੱਗਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਆਪ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਨੇੜੇ ਰਖਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਪਹਾੜਾਂ ਤੇ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਘਿਓ, ਬਾਦਾਮ, ਦੁੱਧ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਆਪੇ ਆਪ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਨਿਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ 2006 ਦੇ ਹੋਲੇ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਤ ਜੀ ਪਹਾੜਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋਏ ਤਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਕਹਿਣ-ਲਓ ਭਾਈ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ-ਲੇਖਕ ਨੇ ਜਦ ਸਰਸਿਓ ਗੱਡੀ ਚੜ੍ਹਦੇ ਸ੍ਰੀ ਪੂਜਯ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦਿਆਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ-ਲਓ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਸਾਡਾ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ। ਓਸ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾ ਸਮਝ ਸਕਿਆ, ਮਗਰ ਅੱਜ ਪਤਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ, ਲਓ ਜੀ ਸਾਡਾ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਦਾ ਕੀ ਭਾਵ ਸੀ।

ਸੰਤ ਮੰਡੀ ਪੁੱਜ ਗਏ, ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਨਦਰੀਂ ਨਦਰ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ, ਆਖਰ ਉਹ ਦਿਨ ਵੀ ਆ ਗਿਆ ਜਦ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗਣਾ ਸੀ, ਕਈ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਇਕ ਖਿਆਲ ਤਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਜੇ ਹੋਰ ਰਹੀਏ, ਪਰ ਦੂਸਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਸੁਖਦੇਵ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਐਵੇਂ ਵਾਧੂ ਖੇਚਲ ਰਹੇਗੀ ਚਲਣਾ ਹੀ ਠੀਕ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਹਾਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਕਹੀ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਮਗਰ ਸੰਤ ਆਪਣਾ ਇਰਾਦਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਦਖਲਾਵੇ ਮਾਤਰ 'ਤਕਲੀਫ਼' ਹੋ ਗਈ, ਮਗਰ ਸੁਖਦੇਵ ਤੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਸਧਾਰਨ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਸੰਤ ਜੀ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਮਿਲੇ ਸਭ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਖਰੀ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਕਹੀ ਜਾਣ। ਭਾਵੇਂ ਓਸ ਵੇਲੇ ਇਸਨੂੰ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਮਗਰ ਉਹਨਾਂ ਇਹ ਠੀਕ ਕਰ ਵਖਾਇਆ। 6 ਕਤਕ 2006 ਨੂੰ ਭਾਣਾ ਵਰਤਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਵੇਰ ਦੇ ਪੰਜ ਵਜੇ

ਹੋਣਗੇ, ਜਦ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਸਮੂਹ ਪਾਸ ਬੈਠਿਆਂ ਨੂੰ ਗੱਜਕੇ 'ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ' ਬੁਲਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਦੇਹ ਤੋਂ ਸਰਪ ਦੀ ਕੁੰਜ ਨਿਆਈਂ ਅਡੋਲ ਅਲੱਗ ਹੋ ਗਏ। ਪਾਸ ਖੜੇ ਵੇਖਦੇ ਰਹਿ ਗਏ, ਸੰਤਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਪੁਸ਼ਪ ਬਾਣ ਤੇ ਬਠਾਇਆ ਅਤੇ ਮੋਢਿਆਂ ਤੇ ਚੁੱਕ ਸੁਰਗ ਪੁਰੀ ਨੂੰ ਲੈ ਤੁਰੇ। ਅੱਗੋਂ ਸਮੂਹ ਪੁਰੀਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸੰਤ ਜੀ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ। ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿਚ ਉਦਾਸੀ ਛਾਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਮਗਰ ਦੇਵਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਮੰਗਲਾਚਰਣ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾ ਰਹੇ ਸੀ।

ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ਜੀ ਨੂੰ ਦੀਵਾਲੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪੁੱਜੀ। ਆਪ ਸੁਣਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ ਸਿੱਖ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਕਾਨਫਰੰਸ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਸੰਗੀਤਕਾਰਾਂ ਦੀ ਜੱਜੀ ਛੱਡ ਮੰਡੀ ਨੂੰ ਚਾਲੇ ਪਾਏ। ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਚਿਖਾ ਤੇ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਦ ਕਿ ਗ਼ਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ਜੀ ਸਹਿਤ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸਿਖਾਂ ਪੁੱਜ ਗਏ ਅਤੇ ਸਸਕਾਰ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ 23-24 ਕਤਕ ਨੂੰ ਮੇਲਾ ਹੋਇਆ। ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੇ ਭਾਣਾ ਮੰਨਦਿਆਂ ਵੀ ਬੜਾ ਵਿਛੋੜਾ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ।

ਸੰਤ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ:-

ਚੰਦਨ ਵਾਸ ਵਣਾਸ ਪਤ ਸਭ ਚੰਦਨ ਹੋਵੈ।

ਅਸ਼ਟ ਧਾਤ ਇਕ ਧਾਤ ਹੋਏ ਸੰਗ ਪਾਰਸ ਢੋਵੈ।

ਨਦੀਆਂ ਨਾਲੇ ਵਾਹੁੜੇ, ਮਿਲ ਗੰਗ ਗੰਗੋਵੇ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਸੰਤ ਜੀ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸਮਿਆਂ ਦੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਸਦਕਾ ਓਹੋ ਗੁਣ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਜਿਹੜੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸੰਤ ਮਾਲਕ ਸਨ, ਓਹੋ ਪਿਆਰ, ਮਿਠਾਸ, ਭਜਨ ਬਾਣੀ, ਸਿਦਕ ਭਰੋਸਾ ਫੁਟ ਫੁਟ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਗੋਜਰੇ ਵਿਚ ਸੰਤ ਜੀ ਨਾਲ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਨ, ਉਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਧਰਮ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਸਨ। ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵਾਧੀ, ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਘਾਟੀ, ਬਸ:-

ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਮਹਲ ਵਿਚ ਚਾਨਣ ਬਲਣ ਪਰੇਮ ਦੇ ਦੀਵੇ।

ਨਿਰੇ ਸੋਧ ਦੀ ਮੂਰਤੀ, ਕੇਵਲ ਬਾਹਰਲੀ ਸੋਧ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਅੰਦਰਲੀ ਸੋਧ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਹਰ ਸਮੇਂ ਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਫੁਹਾਰਾਂ ਰਸਨਾਂ ਤੋਂ ਫੁਟ ਫੁਟ ਨਿਕਲਿਆ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ।

ਆਪ ਦੀ ਸੇਵਾ

ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭਲਿਆਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਦਾ ਬਣਿਆ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛੱਕਿਆ, ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਬੁਧਾਂ ਬਦਲ

ਗਈਆਂ, ਉਹ ਦੇਵਤੇ ਬਣ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਮੁਰੀਦ ਹੋ ਗਏ, ਉਹ ਭਾਜੇ ਵਿਚ ਸਰਬਰਸ ਪਾਉਣ ਜਾਂ ਨਾ ਪਾਉਣ, ਮਸਾਲਾ ਪਾਣ ਜਾਂ ਨਾ ਪਾਣ, ਤੜਕਾ ਲਾਣ ਜਾਂ ਨਾ ਲਾਣ, ਮਗਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਵਿਚ ਸਵਾਦ ਹੀ ਸਵਾਦ ਸੀ।

**ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੱਚੇ ਦਾ ਸਵਾਦ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੱਕੇ ਦਾ ਸਵਾਦ,
ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰਿੱਜੇ ਦਾ ਸਵਾਦ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਣਰਿੱਜੇ ਦਾ ਸਵਾਦ।**

ਛੱਕਣ ਵਾਲੇ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛੱਕਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਹਰ ਗਰਾਹੀ ਨਾਲ ਅਨੋਖਾ ਸਵਾਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਛੱਕਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸਾਲਾਂ ਤਕ ਉਹਨਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛੱਕਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵਿਸਰਦਾ।

ਵਿਧੀ

ਕਈ ਸੱਜਣ ਜਾਣਨ ਲਈ ਉਤਾਵਲੇ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸ ਕੇਹੜਾ ਸੁਚੱਜਾ ਢੰਗ ਸੀ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਰ ਬਰਤਨ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਰਾਲਾ ਹੀ ਸਵਾਦ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਓਸਦਾ ਢੰਗ ਵੀ ਸੁਖੈਨ ਹੀ ਹੈ। ਹਰ ਭਾਈ ਮਾਈ ਇਸ ਰੀਤੀ ਤੇ ਚਲਕੇ ਭੋਜਨ ਨੂੰ ਸਵਾਦਿਸ਼ਟ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਆਪ ਰਾਤ ਢਲਦਿਆਂ ਹੀ ਉੱਠ ਬੈਠਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸੌਂਚ ਅਸਨਾਨ ਤੋਂ ਫਾਰਗ ਹੋ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਜੁੜ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਨਿਤਨੇਮ ਉਪਰੰਤ ਆਪ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਜਦ ਹੀ ਚੌਕੇ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਹਰ ਵਸਤੂ ਪਕਾਣ ਵਾਲੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਅੱਗੇ ਸੁੱਚੀ ਰੁਮਾਲੀ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈਣੀ ਤੇ ਮੌਨ ਧਾਰ ਲੈਣਾ। ਮਗਰ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨੀ ਅਰੰਭ ਲੈਣੀ। ਸ੍ਰੀ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ, ਛੱਕੇ, ਸੁਖਮਣੀ, ਜਪੁ ਜਾਪ, ਸ਼ਬਦ ਹਜ਼ਾਰੇ, ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ, ਰਹਿਰਾਸ, ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲਾ, ਅਨੰਦ, ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਜਾਣਾ, ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹ ਭਜਨ ਵਲ ਲੱਗ ਜਾਣਾ। ਫ਼ਾਲਤੂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ, ਦੁੱਧ ਨਹੀਂ ਮੰਗਣਾ, ਘਿਓ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ, ਜੇ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੋ ਵਾਹ, ਜੇ ਪਾ ਲਿਆ ਸੋ ਧੰਨ।

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਾਲੇ ਤੇ ਮਲਾਈ ਬੱਜ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਜੇ ਆਵੇ ਵਰਤਾਈ ਜਾਂਦਾ। ਆਪਣੇ ਲਈ ਵੀ ਖ਼ਿਆਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਮੋੜਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ, ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਇਤਨੀ ਕਿਰਪਾ ਕਦੀ ਲੰਗਰ ਤੋਟ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦਾ। ਜਿਤਨੇ ਸੱਜਣ ਵੀ ਆਉਣ ਉਹ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਜਾਣ। ਆਪ ਜੀ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਆਉਣਾ। ਜਿਸਨੇ ਛੱਕਣਾ ਓਸਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਹੀ ਸੁੱਤੇ ਸਿੱਧ ਨਿਕਲ ਆਉਣਾ-ਧੰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ!

ਆਪ ਕਈ ਵਾਰੀ ਮੇਲਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਏਸੇ ਸੇਵਾ ਤੇ ਲਗਿਆ ਕਰਦੇ

ਸਨ। ਗ਼ਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੀ ਪਵਿੱਤਰ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ-ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਲਾਣ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਸੇਵਾ ਕਰਨ, ਕੇਵਲ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿਚ ਲੰਗਰ ਪਵਿੱਤਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇਹੇ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਕਾਰਨ ਹੀ ਗ਼ਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ਜੀ ਲਾਂਗਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਲਾਂਗਰੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਅੱਧ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਲਾਂਗਰੀਆਂ ਦੇ ਖੂਹ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਹਨ।

‘ਮਹਾਂਪੁਰਖ’ ਜੀ

ਕੋਈ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ‘ਮਹਾਂਪੁਰਖ’ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ‘ਸੁਖਮਣੀ’ ਤੇ ਕੋਈ ‘ਮੋਨੀ’ ਮਗਰ ਅਸਲ ਨਾਉਂ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਤ ਵੀ ਸੇਤਾਂ ਦੀ ਪੌੜੀ ਚੜ੍ਹ ਰਹੇ ਹਨ, ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਤੁਲ ਹੋ ਜਾਣਗੇ, ਅੱਗੋਂ ਕਰਤਾਰ ਜਾਣੇ। ਇਹ ਛੋਟੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਸਨ ਕਿ ਇਸਦਾ ਪਿਤਾ ਸੰਤਾਂ ਪਾਸ ਛੋੜ ਗਿਆ। ਐਸਾ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਦੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਕਾਰਨ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਭ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਕਦੇ, ਜਿਸ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤਾਂ ਪਾਸ ਛੋੜ ਗਏ।

ਪਾਰਸ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਵੇਖਿਆ ਨਹੀਂ, ਮਗਰ ਸੰਤ ਰਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਠੀਕ ਪਾਰਸ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਛੂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ‘ਸੁਖਦੇਵ’ ਤੇ ‘ਮਹਾਂਪੁਰਖ’ ਜੀ ਕੁੰਦਨ ਬਣ ਗਏ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਕਾਰਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸੋਚ ਅਸਨਾਨ ਪਿੱਛੋਂ ਢਾਈ ਮਾਲਾ ਪਕੀਆਂ, ਭਗਉਤੀਆਂ ਦਾ ਮਾਲਾ ਫੇਰ, ਜਪੁਜੀ, ਜਾਪ, ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹਜ਼ਾਰੇ, ਸ੍ਰੀ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ, ਸੁਖਮਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ‘ਮੋਨਾਂ’ ਵੀ ਦੇ ਹਨ, ‘ਸੋਧ’ ਦੀ ‘ਖੁਲ੍ਹੀ’ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਇਹ ਨਿਤਨੇਮ ਨਾ ਕਰ ਲੈਣ ਉਤਨਾ ਅਰਸਾ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਮੋਨ ਸੋਧ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਨਿਤਨੇਮ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਜੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੰਗਰ ਲਈ ਜਲ ਭਰ ਰਹੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਭੀ ਮਾਲਾ ਦਾ ਜਾਮਨ ਆਪਣਾ ਪਹਿਰਾ ਦੇਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਧ ਵੀ ਇਕ ਖਾਸ ਵਡਿਤਾ ਰਖਦੀ ਹੈ, ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਈ ਸੱਜਣ ਜੰਗਲ ਹੋ ਆਉਣ ਪਿੱਛੋਂ ਬਿਨਾ ਖੂਹ ਦੇ ਜਲ ਨਾਲ ਅਸਨਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਅਸਨਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਮਗਰ ਇਹ ਖੂਹ ਤੇ ਅਸਨਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਅਸਨਾਨ ਕਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹਾ ਜਾਨਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੁੜ ਖੂਹ ਦੇ ਜਲ ਨਾਲ ਅਸਨਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਤੁਸੀਂ

ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਅਸ਼ਨਾਨ ਪਿੱਛੋਂ ਮੁੜ ਖੂਹ ਤੇ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਹਰ ਸੱਜਣ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਵਿਚ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਖੁਲ੍ਹਿਆ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਰਹਿਰਾਸ ਆਰਤੀ ਸੋਹਿਲਾ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਇਤਨੇ ਸਾਧੂ ਹਨ ਜੋ ਸਾਹਮਣੇ ਗੱਲ ਆਏ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਹਨਾਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਅੰਤਮ ਭੋਗ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਰ ਛੱਡਣਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਣ ਪਿੱਛੋਂ ਮੁੜ ਭੋਗ ਪਾ ਦਿਆ ਕਰਨ। ਇਕ ਵੇਰ ਕੋਠੀ ਬੈਠਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, 'ਮਹਾਂਪੁਰਖ' ਜੀ! ਇਕ ਸਾਡੇ ਨਮਿੱਤ ਵੀ ਭੋਗ ਪਾ ਦਿਓ, ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਮੋਨ ਵਿਚ ਹੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ, ਚੰਗਾ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ।

ਇਹ ਵੇਰ ਸੰਤ ਰਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਿਹਾ-ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਜੀ ਅਸ਼ਨਾਨ ਲਈ ਜਲ ਲੈ ਆਓ, ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਛੀ ਛੀ ਮੀਲ ਚੱਕਰ ਲਾ ਆਉਂਦੇ ਹੋ ਮਗਰ ਅਸ਼ਨਾਨ ਦੀ ਵੇਰੀ ਵਾਜਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹੋ।

ਇਕ ਵੇਰ ਸੰਤ ਜੀ ਕੁਝ ਨਾਰਾਜ਼ ਜਹੇ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ, ਮਹਾਂਪੁਰਖਾ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਹਟ ਜਾ, ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਓਵੇਂ ਹੀ ਸਧਾਰਨ ਲਹਿਜੇ ਵਿਚ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ-ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਹੱਟ ਜਾਓ। ਸ਼ਾਂਤ ਸਾਗਰ ਸੰਤ ਜੀ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਚੁੱਪ ਹੋ, ਆਪਣਾ ਆਸਣ ਵੱਖ ਜਮਾ ਜਾ ਬੈਠੇ।

ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਦੀ ਖਬਰ ਆਈ ਤਾਂ ਸੋਚੀ ਪੈ ਗਏ। ਸਾਥੀਆਂ ਪੁੱਛਿਆ ਖਬਰੇ ਗਮ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦ ਉਹਨਾਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਜੀ ਚੁੱਪ ਕਿਉਂ ਹੋ ਗਏ? ਗਮ ਲੱਗ ਗਿਆ ਜੇ, ਤਾਂ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, ਨਹੀਂ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਤਾਂ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪਿਤਾ ਜੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਏ ਹਨ, ਮਗਰ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਚਿੰਤਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਰ ਕਿਵੇਂ ਗਿਆ? ਏਡਾ ਮੋਟਾ ਸੀ, ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਰੂਸ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਕਰਾਂਗਾ? ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਪੁਖਤਾ ਯਕੀਨ ਨਾ ਹੋ ਗਿਆ ਪਿਤਾ ਨਮਿੱਤ ਭੋਗ ਨਹੀਂ ਪਵਾਇਆ।

ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਇਹ ਜੋੜੀ ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਦੇ ਹੰਸਲਿਆਂ ਦੀ ਜੋੜੀ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਸੰਤ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਲਾਂਗਰੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੰਡੀ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਇਹ ਭੋਲਿਆਂ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਜੋੜੀ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨ ਸੀ, ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਲਾਲ ਗਵਾ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਸੋਹੇਵੇ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੇਲੇ ਸਮੇਂ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਐਲਨਾਬਾਦ ਦੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਗੱਡੀਓਂ ਉਤਰੇ ਤਾਂ ਇਕ ਸੱਜਣ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਲਵਾੜੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਐਵੇਂ ਲੋਕੀਂ ਰੱਬ ਲੱਭਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਗੱਡੀ ਤੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਤਲਵਾੜੇ ਨੂੰ ਦੋ ਰੱਬ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸੁਖਦੇਵ ਜੀ

ਅਸਲ ਨਾਉਂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਹੈ, ਮਗਰ ਇਹੋ ਨਾਉਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿ ਪੁਕਾਰਨਾ ਅਰੰਭ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਵਾਕਈ ਸੁਖਦੇਵ ਜੀ ਧਨ। ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਦਾ ਤਤਪਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰ ਇਹਨਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਆਸ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਜੱਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੱਤ ਕੁਲਾਂ ਤਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਹ ਏਸ ਪਾਸੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਸਾਨੂੰ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।

ਇਹ ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਬੜੇ ਹੀ ਧਾਰਨੀਯ ਸਨ। ਜਦ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਇਹਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਸੋਧ ਰਖਵਾਈ, ਫੇਰ ਢਿੱਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਸਭਜ-ਹੀਨ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਗੈਰੀ-ਬੋਲੀ ਦਾ ਵਾਕ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਸਦਾ ਸੰਕੋਚ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜੇ ਕਦੀ ਸੁਣਿਆ ਵੀ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਤਨਾ ਅਰਸਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਰਯਾਦਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਰਸਾ ਅਸ਼ਨਾਨ ਨਾ ਕਰ ਲੈਣ। ਇਕ ਵੇਰੀ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਪੰਡਿਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਕਥਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਥਾ ਪਿੱਛੋਂ ਇਹਨਾਂ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਕਥਾ ਸਮੇਂ ਬਦੇਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾ ਵਰਤਿਆ ਕਰੋ, ਸੋਧੀ ਸਿੰਘ ਖੁਲ੍ਹੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾ

ਸੰਤਾਂ ਅੰਦਰ ਨਾਮ ਪੂਰੇ ਤੌਰ ਪਰ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਹਰ ਵਕਤ ਰਸਨਾ ਚੱਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਜਾਗਦਿਆਂ ਅਣ-ਜਾਗਦਿਆਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਕਈ ਸੱਜਣ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦ ਉਹ ਬਰਾਜੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਤਦ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਪਾਸ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਧੁਨੀ ਸੁਣਾਈ ਦੇਂਦੀ ਸੀ। ਸੱਚ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਰੂਪ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

ਘਟਿ ਘਟਿ ਮਾਧਉ ਜੀਆ॥

ਠੀਕ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਹਰ ਇਕ ਵਿਚ ਵਰਤਦਾ ਤੱਕਿਆ ਸੀ। ਜਦ ਕਿਸੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਤਦ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਠਾਕੁਰ ਕਹਿ ਪੁਕਾਰਦੇ।

ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ਜੀ ਇਕ ਨਵੀਂ ਕਾਰ ਲਿਆਂਦੀ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਆਪ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਸਨ, ਕਾਰ ਨੂੰ ਤੱਕਿਆ ਤਾਂ ਪਾਸ ਖੜਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ, ਇਹ ਠਾਕੁਰ ਕਰੋਂ ਆਏ ਹਨ?

ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਮੰਡੀ ਦੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਜਦ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ 11/- ਰੁਪਏ ਭੇਟ ਕੀਤੇ ਤਾਂ 10/- ਰੁਪਏ ਮੋੜਦਿਆਂ 1/- ਰੁਪਏ ਦਾ ਮਾਸਟਰ ਸੁਹਾਵਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਜਨੌਰਾਂ ਨੂੰ ਦਾਣੇ ਪਾਉਣ ਦਾ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤਾਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਬੇਚਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਰਾਜੇ ਤੇ ਮੇਹਰ ਦੀ ਝੜੀ ਲਵਾਉਣ ਅਰ ਉਹ ਵੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਆਏ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ ਕਵੀ ਵਰਡਜ਼ ਵਰਥ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਮਨੁੱਖ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਇਹ ਦਾਤ ਵੀ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਆਈ ਸੀ, ਆਪ ਜਦ ਰੰਗ ਵਿਚ ਆਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਆ ਘੰਟਿਆਂ ਬੱਧੀ ਪਿੱਪਲਾਂ ਨੂੰ? ਬੋਹੜਾਂ ਨੂੰ, ਕਿੱਕਰਾਂ ਨੂੰ ਜੱਫੀਆਂ ਪਾਂਦਿਆਂ ਫਿਰਨਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਕਾਇਨਾਤ ਦਾ ਕਾਦਿਰ ਨਜ਼ਰੀ ਆਉਂਦਾ ਸੀ।

ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ ਕਾਹਦੀ ਸੰਤਾਂ ਅੰਦਰ ਕਰੋੜਾਂ ਸੂਰਜਾਂ ਦਾ ਜਾਨਣ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਵੀ ਹਨੇਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਓਸ ਪਰਵਰਦਗਾਰ ਦਾ ਜਲਵਾ ਨਜ਼ਰੀ ਆਉਂਦਾ ਸੀ, ਓਸ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਦੂਸਰਾ ਨਜ਼ਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦਾ।

ਮਰਯਾਦਾ

ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਤੋਂ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਿਆਣੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਰੁੱਖ ਫਲਾਂ ਤੋਂ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਪਛਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਹਰਲੀ ਮਰਯਾਦਾ ਏਡੀ ਉੱਚੀ ਸੀ। ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ 'ਸੁਖਦੇਵ' ਜੀ ਤੇ 'ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼' ਜੀ ਏਸ ਹੱਦ ਤਕ ਨਾ ਪੁੱਜਦੇ। ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਬਾਰੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, ਗ਼ਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਕੇਸ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਫੁਰਮਾਇਆ, ਖਾਲਸਾ ਜੀ! ਭਾਈ ਜੀ ਦੇ ਕੇਸ ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਵੱਧੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੋਧ ਵੀ ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਵੱਧੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਜੋ ਆਇਆ ਸੋ ਲੰਗਰ ਲਈ

ਸੰਤ ਜੀ ਬਾਹਰ ਦੌਰਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਕਈ ਪ੍ਰੇਮੀ ਮਾਇਆ ਭੇਟ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪੰਨਜ ਸੰਤ ਰਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਦ ਦਾ ਘਰ ਛੱਡਿਆ ਸੀ, ਜਦ ਦੇ ਸਿੱਖ ਸਜੇ ਸਨ, ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਤਨ, ਮਨ, ਧਨ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਅਰਪਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਜੋ ਭੇਟਾ ਮਿਲਦੀ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਦ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਆਉਂਦੇ ਸਨ, ਜਾਂ

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਜੋ ਪੱਲੇ ਹੋਵੇ, ਪੈਸਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ, ਹਜ਼ਾਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਭ ਅੱਗੇ ਰਖ ਦੇਂਦੇ ਸਨ।

ਮਸਤੀ

ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਸੰਤ ਸਦਾ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਮਗਰ ਜਦ ਖਾਸ ਸਮਾਗਮ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਬਹੁਤ ਜੁੜੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਆਪ ਉਹਨਾਂ ਗੁਰੂ ਕੀਆਂ ਲਾਡਲੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਤਕ ਫੁੱਲੇ ਨਾ ਸਮਾਉਣ ਤੇ ਨਿਰਤਕਾਰੀ ਕਰ ਦੂਹਰੇ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੱਜਣਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਮਸਤੀ ਦੀ ਦਸਾਂ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਹੋਣਗੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿਵੇਂ ਨਿਰਬਲ, ਦੁਬਲਾ ਪਤਲਾ ਸਰੀਰ ਘੰਟਿਆਂ ਬੱਧੀ ਨਿਰਤਕਾਰੀ ਕਾਰ ਪਾਸ ਬੈਠਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਡਿੱਠੇ ਦੇਸ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਂਦਾ ਸੀ। ਆਪ ਦੇ ਲੰਮੇ ਕੇਸ ਪੁਰਾਣੇ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਦੱਸਦੇ ਸਨ। ਜਦ ਇਹ ਵਜਦ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਦੋੜ ਦੋੜ ਬਿਰਛਾਂ ਨੂੰ ਘੁਟ ਘੁਟ ਮਿਲਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਅੰਦਰ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਕਾਰੀਗਰੀ ਲਈ ਤੜਪ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਜਦ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੇਖਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ:-

ਸਾਡਾ ਯਗ ਵੀ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਇਆ ਜਾਣੇ!

1. ਇਸ ਯੁਗ ਦਾ ਹਮਾਲਾ ਸਤਿਸੰਗ ਹੈ।
2. ਸਾਡੀ ਇਹ ਮੰਗ ਹੈ ਸਵਾਸ ਨਾਮ ਜਪੋ।
3. ਜਿਤਨਾ ਸਰੇ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਪਾਓ, ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਉੱਤਮ ਹੈ।
4. ਭਜਨ ਕਰੋ ਤਗੜੇ ਹੋਕੇ ਬਿਮਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਆਉਣਗੀਆਂ।

ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਜੇਹਾ ਨਾਉਂ ਤੇਰਾ ਠਾਉਂ, ਕੁੰਦਨ ਵਰਗਾ ਰੰਗ, ਕੁੰਦਨ ਵਰਗਾ ਆਹਾਰ, ਕੁੰਦਨ ਵਰਗੀ ਕਾਰ, ਕੁੰਦਨ ਵਰਗੀ ਬਹਿਣੀ, ਕੁੰਦਨ ਵਰਗੀ ਕਹਿਣੀ, ਕੁੰਦਨ ਵਰਗਾ ਤਨ ਤੇ ਕੁੰਦਨ ਵਰਗਾ ਮਨ ਸੰਤ ਉੱਚੇ ਲੰਮੇ, ਸੂਖਮ ਨੇਤਰ ਮਮੋਲਿਆਂ ਵਰਗੇ, ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਭੁੱਖ ਲਹੇ, ਰਸਨਾ ਟਕ ਟਕ ਚੱਲਦੀ, ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਦੇ ਆਸਿਕ, ਨਿਰਮਲ, ਨਿਰਕਪਟ, ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਇੱਕੋ ਜੈਸੇ। ਬੋਲਦੇ ਤਾਂ ਜਾਣੋਂ ਮੁਖੋਂ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਵਰਸਾ ਹੋਵੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਭੋਰੇ। ਜਦ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀ, ਫੇਰ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਨਹੀਂ

ਝਾਕਿਆ। ਨੱਕ ਦੀ ਸੇਧ, ਸੱਜੇ ਨਹੀਂ ਤਕਿਆ, ਖੱਬੇ ਨਹੀਂ ਝਾਕਿਆ।
ਸਾਦਿਕ, ਸਰਧਾਲੂ, ਹੁਕਮੀ ਬੰਦਾ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਮੂਹਰਲੀ ਕਤਾਰ ਵਿਚ।

ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਸੋਹਲ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ, ਮਾਤਾ ਇੰਦਰ ਕੌਰ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ
ਹੋਇਆ, ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪੰਜ ਭਰਾ ਸਨ, ਇਹ ਸਭਨਾਂ ਤੋਂ ਛੋਟੇ, ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਖਾਣਾ
ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਪੀਣਾ, ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਪੈਰ ਧਰਦਿਆਂ, ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਟਾਹਣਿਆਂ,
ਲਗਰਾਂ ਪਕੜ ਲਈਆਂ, ਖਹਿਕੇ ਟੁਰਨਾ ਮੋਢੇ ਮਾਰਨੇ, ਹਿੱਕ ਨਾਲ ਕੰਧਾਂ
ਢਾਣੀਆਂ। ਜੈਸੀ ਵਾਸੀ ਤੈਸੀ ਘਾਸੀ, ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਚੋਰ ਵੱਸਦੇ ਸਨ। ਇਹ
ਵੀ ਚੋਰੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਬੀਨ ਹੋ ਗਏ। ਢੱਕਾਂ ਦੀਆਂ ਢੱਕਾਂ ਲੈ ਆਉਣੀਆਂ। ਕੁੱਤੇ
ਰਖਣੇ, ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਣਾ, ਸੌਚੀ ਕੌਡੀ ਦੇ ਸ਼ੁਕੀਨ, ਬਗਾਨੀ ਅੰਸ਼ ਮਾਂ ਦਾ ਸ਼ੀਰ।

ਇਕ ਸਮੇਂ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਕਾਲ ਪੈ ਗਿਆ। ਪੰਜਾ ਕੋਹਾਂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨੀ
ਪਿੰਡ ਸੀ। ਪਸ਼ੂ ਉੱਥੇ ਲੈ ਗਏ, ਓਥੋਂ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਚੰਗੇ ਜਾਣੂ
ਸਨ ਵਾਧੜੀਆਂ ਸਜਾਦੜੀਆਂ ਨਿੱਭਣ ਸਿਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ। ਉਹਨਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ
ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਬਲਦ ਚੋਰੀ ਕਰ ਲਿਆ। ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਚਾਟੀ
ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ, ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਭੇਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ
ਆਖਿਆ ਇਹ ਸਿਖੜੇ ਬਲਾਈ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਾ ਛੇੜਿਓ।
ਪੰਚਾਇਤ ਜੁੜੀ, ਪਰ ਸਭ ਟਾਈਂ ਮਾਈਂ ਫਿਸ਼, ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਜਾਂਗਲੀਆਂ ਦੀ
ਦਿਨੇ ਘੋੜੀ ਖੋਲ੍ਹ ਲਈ ਤੇ ਮਾਨਾਂ ਵਾਲੇ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤੀ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੋਹਲ
ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਖੂਹ ਤੇ ਗਿਆ ਤੇ ਆਖਿਆ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਘੋੜੀ ਲੈ ਗਿਆ ਏ।
ਸੋਹਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅੱਗੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤ ਲੈ ਗਏ, ਉਹ
ਤੁਹਾਡੀ ਧੀ ਲੈ ਗਿਆ, ਤੁਸੀਂ ਜਾਣੋ ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਕੰਮ। ਅੰਤ ਜਾਂਗਲੀਆਂ ਨੇ
ਬਲਦ ਮੋੜਿਆ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਘੋੜੀ ਵਾਪਸ ਕੀਤੀ।

ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਉੱਠਣ ਬੈਠਣ ਲਾਭ ਸਿੰਘ ਕੱਕੇ ਨਾਲ ਸੀ। ਉਹ ਵੀ ਗੁਰੂ
ਘੰਟਾਲ, ਜਦ ਅੰਦਰ ਸੱਚ ਦਾ ਵਾਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਝੂਠ ਟਿਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।
ਜਦ ਤੋਂ ਉਸ ਉਪਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੋਈ ਤਾਂ ਸੱਚ ਫਰਲ ਫਰਲ ਬਾਹਰ
ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਜਵਾਨੀ ਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰ ਭੰਨਣੇ, ਮੱਝਾਂ
ਚੁਰਾਣੀਆਂ, ਘੋੜੀਆਂ ਕੱਢਣੀਆਂ ਸੁਣਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਬੁੱਧੀ ਚਕ੍ਰਤ ਹੋ
ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਉਹ ਲੰਗੋਟੀਆ ਯਾਰ ਸੀ। ਬਸ ਕੋਈ ਰਾਤ
ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਦ ਇਹਨਾਂ ਕਿਸੇ ਘਰ ਪਿਟਣੇ ਨਾ ਪਵਾਏ ਹੋਣ।
ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਕੌਤਕ *ਨਿਆਰੇ ਹਨ:-

ਕਿਆ ਹੰਸੁ ਕਿਆ ਬਗੁਲਾ ਜਾ ਕਉ ਨਦਰਿ ਕਰੇ॥

ਜਾਂ ਤਿਸ ਭਾਵੈ ਨਾਨਕਾ ਤਾਂ ਕਾਗੋ ਹੰਸ ਕਰੇ॥

ਕਾਲੀ ਰਾਤ ਬੀਤ ਗਈ। ਨਵਾਂ ਉਜਾਲਾ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਪੌਣ ਰੁਮਕੀ, ਚਿੜੀਆਂ
ਚੂਕੀਆਂ, ਅਜਬ ਰਾਗ ਛੇੜਿਆ, ਵਰਨੀ ਇਕ ਕਾਰੀਗਰ ਸਿੰਘ ਜਵਾਲਾ ਸਿੰਘ
ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਦਸਾਂ ਨਵਾਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਤੇ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਦਾ ਆਸ਼ਿਕ, ਗੁਰੂ

ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਚਰਨ ਛੁਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ। ਗਰੀਬੜਾ ਪਰ ਧਨੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਤ ਪਾਵੇ, ਦਿਲ ਦਾ ਗਨੀ, ਚੀਥੜਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀਰਾ। ਹੱਥ ਕਾਰ ਵਲ ਚਿਤ ਯਾਰ ਵਲ। ਉਸਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ, ਜਵਾਲਾ ਸਿੰਘ! ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਭਜਨ ਦਸ। ਇਹ ਸੱਚਾ ਸਪਾਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਜਵਾਨਾਂ ਜਨਮ ਸਵਾਰ ਲੈ, ਭਜਨ ਪੁੱਛ ਲੈ। ਪਰ ਇਹ ਸਦਾ ਟਿਚਕਰਾਂ ਕਰ ਛੱਡਦਾ। ਇਕ ਦਿਨ ਜਵਾਲਾ ਸਿੰਘ ਭਿੱਖੀਆਂ ਵਾਲੇ ਖੂਹ, ਜਿੱਥੇ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦਾ ਡੇਰਾ ਸੀ, ਅਰੇੜੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਗਿਆ। ਰੱਬ ਦੀ ਨੇਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਲਾਭ ਦੇਵੇਂ ਓਥੇ ਹੀ ਸਨ। ਜਵਾਲਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੌਕਾ ਹੱਥ ਆਇਆ ਤੇ ਉਸ ਕਿਹਾ, ਮੁੰਡਿਓ! ਅੱਜ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਅੱਜ ਧੁਰੋਂ ਹੁਕਮ ਆਇਆ ਏ, ਭਜਨ ਪੁੱਛ ਲਵੋ ਤੇ ਕੱਛਾਂ ਪਾ ਲਵੋ। ਜੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਮੰਨਣੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰ ਛੱਡੋ। ਦੋਹਾਂ ਹੱਸਦਿਆਂ ਹੱਸਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, ਲਿਆ ਤੇਰਾ ਫਸਤਾ ਵੱਢਦੇ ਹਾਂ ਰੋਜ਼ ਰੋਜ਼ ਦਾ ਟੰਟਾ ਮੁੱਕ ਜਾਵੇ, ਤੂੰ ਬੜਾ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਏ। ਏਨਾਂ ਕਹਿ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਪਰਨਾ ਲਾਹਿਆ ਤੇ ਗਲੇ ਵਿਚ ਪਾ ਵਟਣੇ ਚਾੜ੍ਹਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ। ਬੱਸ ਉਹ ਵਟ ਚਾੜ੍ਹਦੇ ਗਏ, ਬਾਬੇ ਦਾ ਰੰਗ ਬਦਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ, ਨੌਬਤ ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਪੁੱਜ ਗਈ ਕਿ ਜਵਾਲਾ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਬਦਲ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਇਹਨਾਂ ਅੰਦਰ ਭੈ ਛਾ ਗਿਆ ਕਿ ਕਿਤੇ ਖੂਨ ਸਿਰੇ ਨਾ ਚੜੇ। ਪੱਥਰ ਦਿਲ ਕਾਂਬ ਖਾ ਗਿਆ ਤੇ ਪਰਨਾ ਢਿੱਲਾ ਕਰ ਬਾਬੇ ਦੀਆਂ ਪੋਲੀਆਂ ਪੋਲੀਆਂ ਰਗਾਂ ਮਲਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ। ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਜਵਾਲਾ ਸਿੰਘ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਤੇ ਭਾਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਤੁਹਾਡੀ ਹਾਰ ਹੋ ਗਈ, ਸ਼ਰਤ ਪੂਰੀ ਕਰੋ। ਬਸ ਉਹਨਾਂ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਵਾਲਾ ਸਿੰਘ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸੰਤ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਪੁੱਜੇ, ਉਹਨਾਂ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਕਛਹਿਰੇ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਭਜਨ ਵੀ ਦਸ ਦਿੱਤਾ। ਬਸ ਕਪਾਟ ਖੁਲ੍ਹ ਗਏ।

ਕਬੀਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੂਰਮੇ ਬਾਹਿਆ ਬਾਨ ਜੁ ਏਕ।

ਲਾਗਤ ਹੀ ਭੋਇੰ ਗਿਰ ਪਰਾ, ਪੜਾ ਕਲੇਜੇ ਛੇਕ॥

ਬਸ ਜੀਵਨ ਮਿਲ ਗਿਆ, ਕੁੱਤਿਆਂ ਦੇ ਰੱਸੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ। ਬੱਕਰੇ ਛਤਰੇ ਆਜ਼ਾਦ, ਬੋਤਲਾਂ ਡੁੱਲ੍ਹ ਗਈਆਂ। ਇਸ਼ਨਾਨ ਪਾਨ ਕਰ ਭਜਨ ਵਿਚ ਜੁਟ ਜਾਣਾ, ਦਿਨੇ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ, ਰਾਤ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ। ਉੱਠਦੀ ਜਵਾਨੀ, ਕੋਇਲ ਵਰਗਾ ਬੋਲ, ਨਾਮ ਦੀ ਰੰਗਣ, ਸ਼ਬਦ ਵਿੰਨ੍ਹਦਾ ਜਾਵੇ। ਹੁਣ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਥੇ ਲੈ ਕੇ ਲੱਗੇ ਫਿਰਨ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸ਼ੇਖੂਪੁਰਾ, ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਦੌਰੇ ਲੱਗਣ। ਨਿਰਇਛਤ, ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ, ਇੱਕੋ ਰੀਝ ਮੇਰਾ ਮੋਲਾ ਰਾਜੀ ਹੋਵੇ।

* ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਮਾਸਟਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਸੁਣਾਇਆ ਸੀ।

ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ ਗੁਰੂ ਸੂਰਮਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਗੁਰ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਸੰਤਾਂ ਸੋਧ ਰਖ ਲਈ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠਦੇ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਤੇ ਜਿਸਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਆਕਾਸ਼, ਪਾਤਾਲ ਤੇ ਤਾਰਾ ਮੰਡਲ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਕਾਰੇ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਵਿਚ ਸੂਰਜ, ਚੰਦਰਮਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਟੌਰ ਟੁਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਸਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਨਦੀਆਂ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਤੇ ਨੱਚਦੀਆਂ, ਟਪਦੀਆਂ ਤੇ ਆਪਾ ਆਪ ਵੰਡਦੀਆਂ ਸਾਗਰ ਨਾਲ ਜਾ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਸ ਨਾਲ ਘੁਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਟਿੱਕੀ ਨਿਕਲਣ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪਰਤ ਪੈਂਦੇ। ਸੰਸਾਰੀਆਂ ਵਾਂਗ ਵਿਚਰਦੇ, ਰਾਤ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ, ਪਾਮਰ ਵੀ ਪਾਰਸ ਬਣ ਖਲੋਂਦੇ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਵਿੰਨ੍ਹਦਾ ਜਾਵੇ।

ਹੁਣ ਇਹ ਜਥਾ ਬਣਾ ਲੱਗੇ ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਦੌਰਾ ਕਰਨ। ਵਿਰਕ ਤੱਪਾ, ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਤੇ ਮਾਨਾਵਾਲੇ ਦਾ ਇਲਾਕਾ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਕਰਨੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਵੇਸ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਸ਼ਬਦ ਸਰੋਤਿਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਤੇ ਉਤਰਦਾ ਜਾਂਦਾ। ਇਹਨਾਂ ਸੈਂਕੜੇ ਰਾਹੋਂ ਘੁਬੇ ਪਾਂਧੀਆਂ ਤੋਂ ਮਾਸ, ਸ਼ਰਾਬ, ਚੋਰੀ, ਯਾਰੀ ਛੁਡਾ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੱਲਾ ਫੜਾ, ਰਾਖਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਦੇਵਤੇ ਬਣਾਇਆ। ਪ੍ਰੇਮੀ ਵੀ ਰਾਹ ਵਿਚ ਅੱਖਾਂ ਵਛਾਈ ਰਖਦੇ।*

ਇਕ ਵੇਰ ਸੰਤ ਜੀ ਨਨਕਾਣੇ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੇਲੇ ਗਏ, ਰਾਤ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਅਰੰਭਿਆ। ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਤੇ ਦਿਲਖਿਚਵਾਂ ਬੋਲ ਸੁਣ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਝੁੰਭਲ ਮਾਰ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠੇ, ਸਾਰਾ ਦੀਵਾਨ ਸੁਣਿਆ। ਸਵੇਰ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਉਪਰੰਤ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਚੁਬਾਰੇ ਵਿਚ ਬੁਲਾਇਆ। ਇਹ ਚੁਬਾਰੇ ਤੇ ਗਏ, ਹੱਥ ਜੋੜ ਖਲੇ ਗਏ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, ਆਲਾ ਸਿੰਘਾ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਵੱਡਾ ਸੰਤ ਏਂ। ਸੰਤ ਸੁਣਦਿਆਂ ਸਾਰ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢਹਿ ਪਏ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅੱਥਰੂ ਕੇਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, ਅਸੀਂ ਪਾਪੀ ਅਪਰਾਧੀ ਜੀਵ ਤੇਰੇ ਦੁਆਲੇ ਆ ਡਿੱਗੇ ਹਾਂ, ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਬਖਸ਼ ਲਵੋ। ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣ ਸੰਗਤਾਂ ਵੀ ਰੰਗੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤੇ ਸਭ ਛੋਟੇ ਵੱਡੇ ਸੰਤ ਕਹਿਕੇ ਪੁਕਾਰਨ ਲੱਗੇ।

ਵਰਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੇ 1976 ਬਿ: ਹੋਲਾ ਮਿਲਕੇ ਕੀਤਾ। ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ, ਸੂਬਾ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰ ਸਮੂਹ ਸੰਗਤ ਨੇ ਵਿਤ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਇਆ ਇਕੱਠੀ ਕਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਹੱਲੇ ਦੇ ਦੀਵਾਨ,

* ਇਹ ਸਾਖੀ ਬੀਬੀ ਗੁਰਚਰਨ ਕੌਰ ਸੰਤ ਨਗਰ ਨੇ ਸੁਣਾਈ।

ਰਾਗੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਕੀਰਤਨ, ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਵਖਿਆਨ, ਤੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੇ ਕਈ ਪਾਮਰਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਧਾ ਹੋਇਆਂ ਲੇਖਾ ਪਤਾ ਜੋੜਿਆ ਤੇ ਕੁਝ ਮਾਇਆ ਬੁਧ ਸਿੰਘ ਚੂਹੜਕਾਣੇ ਦੀ ਦੇਣੀ ਨਿਕਲੀ। ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਯੱਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਹੁਲਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਖੇੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਚਾਉ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਕਲਾਵੇ ਭਰਨ ਨੂੰ ਜੀ ਲੋਚਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੋਠਾ ਉਤਰਿਆ ਤਰਖਾਣ ਵਿਸਰਿਆ। ਜਦ ਸਮਾਗਮ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਘਰਾਂ ਦੇ ਪੰਦੇ ਆ ਚੰਬੜਦੇ ਹਨ। ਦੇਣਾ ਲੈਣਾ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਪਰ ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਰੜਕਦਾ ਸੀ, ਜਦ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਜਾਂਦੀ ਵੇਖੀ ਤਾਂ ਸੰਤ ਚੂਹੜਕਾਣੇ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਭਾਈ ਬੁਧ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, ਬੁਧ ਸਿੰਘ! ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸੇਵਾ ਕਰਾਂਗਾ, ਜਦ ਤਕ ਪੈਸੇ ਮੁੱਕ ਨਾ ਜਾਣ ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਤੇਰੇ ਘਰ ਦੀ ਚਾਕਰੀ ਕਰਾਂਗਾ, ਇਕ ਨੌਕਰ ਹਟਾ ਦੇ ਉਸਦੇ ਬਦਲੇ ਮੈਂ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਕਰਾਂਗਾ। ਜਦ ਪੈਸੇ ਮੁੱਕ ਜਾਣਗੇ ਮੈਨੂੰ ਛੁੱਟੀ ਦੇ ਦੇਵੀਂ। ਲਹਿਣੇਦਾਰ ਹੱਕਾ ਬੱਕਾ, ਸੰਗਤਾਂ ਪੈਰ ਧੋ ਧੋ ਪੀਣ, ਪਰ ਅੱਜ ਸੰਤ ਗੋਲੇ ਬਣ ਖਲੋਤੇ। ਵਾਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ! ਤੇਰੀ ਰਜਾ, ਬੁਧ ਸਿੰਘ ਰਖੇ ਨਾ, ਸੰਤ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਹਟਣ ਨਾ, ਅੰਤ ਮਹੀਨਾ ਖੰਡ ਟਹਿਲ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸਿੰਘ ਨੇ ਰਕਮ ਤੇ ਲੀਕ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਸੰਤ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤੇ।*

ਮਾਤਾ ਪਿਆਰ ਕੌਰ ਪੁੱਤਰੀ ਰਲਾ ਰਾਮ ਦਾ ਜਨਮ ਈਸਰ ਕੌਰ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਬੀਬੀ ਬੜੀ ਸੁਘੜ ਸੀ। ਇਸਦਾ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਪੁੱਤਰ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸ਼ੇਖੂਪੁਰਾ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਿਆਰ ਕੌਰ ਆਪਣੇ ਨਾਨਕੇ ਘਰ ਗਈ, ਉੱਥੇ ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜਥਾ ਆ ਗਿਆ। ਪਿਆਰ ਕੌਰ ਆਪਣੀ ਮਾਮੀ ਨਾਲ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਗਈ, ਪਰ ਕੱਪੜੇ ਸਾਰੇ ਖੁਲ੍ਹਿਆਂ ਵਾਲੇ, ਗਹਿਣੇ ਚੌਕ, ਤਵੀਤੜੀਆਂ, ਫੁੱਲ, ਕੰਠਾ, ਡੰਡੀਆਂ ਪਾਈ ਜਾ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ। ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ, ਇਹ ਬੀਬੀ ਕਿਸਦੀ ਧੀ ਏ, ਤਾਂ ਬੀਬੀ ਝੱਟ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, ਜੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਧੀ ਹਾਂ। ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ, ਬੀਬੀ ਜੇ ਸਾਡੀ ਧੀ ਏਂ ਤਾਂ ਇਹ ਟੂੰਬਾਂ ਨਹੀਂ ਪਾਣੀਆਂ। ਪਿਆਰ ਕੌਰ ਨੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਟੂੰਬਾਂ ਲਾਹ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਸੰਤ ਜੀ ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਧੀ ਹਾਂ। ਸੰਤਾਂ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਭਜਨ ਦਸ ਦਿੱਤਾ। ਬੀਬੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੰਤ ਜੀ ਮੇਰੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਵੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਆ ਕਰੋ। ਪਿਆਰ ਕੌਰ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਗਈ ਨਾ ਲੱਗ, ਨਾ ਫੁੱਲ ਸਗੋਂ ਚੂੜੀਦਾਰ ਸੁੱਥਣ, ਘਰ ਵਾਲੇ ਇਹ ਵੇਖ ਹੈਰਾਨ ਪਰੇਸ਼ਾਨ, ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕੂਕਣ ਬਣ ਗਈ ਏ, ਪਿਆਰ ਕੌਰ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਰਾਮੇ ਨੂੰ ਸੱਤ ਕੱਪੜੀਂ ਅੱਗ ਲੱਗ ਗਈ। ਉਸ ਕਿਹਾ ਇਹਦਾ ਸਾਡੇ ਨਾਲ

* ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਸੁਣਾਇਆ ਸੀ।

ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਇਸਦੇ ਪਤੀ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਹੋ ਗਈ। ਉਹ ਨਾ ਕੁਝ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਆਖੇ ਨਾ ਆਪਣੀ ਸਿੱਖਣੀ ਨੂੰ। ਹੁਣ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਜਥੇ ਆਉਣ ਲੱਗੇ, ਕਦੇ ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ, ਕਦੇ ਸੰਤ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ, ਕਦੇ ਸੰਤ ਭੂਰੀ ਵਾਲੇ, ਪਰ ਬਾਬੇ ਕਿਹਾ, ਮੁੰਡਿਆ, ਜੇ ਤੂੰ ਕੂਕਿਆਂ ਨਾਲ ਰਖਣੀ ਐਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਥਾਂ ਲੱਭ ਲੈ, ਇਹ ਘਰ ਵਿਹਲਿਆਂ ਮੁਸ਼ਟੰਡਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ, ਜਦ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਦੰਪਤੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਸ਼ੇਖੂਪੁਰੇ ਦੀ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਿਚ ਲਿਆ ਡੇਰਾ ਲੁਆਇਆ। ਇੱਥੇ ਲੱਗੇ ਜਥੇ ਆਉਣ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਰਸ ਬੱਝਣ, ਅੱਜ ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ, ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਸੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ, ਅਗਲੇ ਭਲਕ ਸੂਬਾ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ, ਬਸ ਢੋਲਕੀ ਖੜਕੇ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਦੀਆਂ ਤਰੰਗਾਂ ਉੱਠਣ।

ਇਕ ਵੇਰ ਸੰਤ ਢਾਬੀਂ ਗਏ, ਰਾਤ ਨੂੰ ਦੀਵਾਨ ਲਾਇਆ। ਢਾਬੀਂ ਇਕ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਹਲਕੇ ਕੁੱਤੇ ਵਡਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਢੋਲਕੀ ਵੱਜਣ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਹਲਕ ਕੁੱਦ ਪਿਆ। ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਪਿਉ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਗਿਆ, ਹੱਥ ਜੋੜੇ ਜੀ ਢੋਲਕੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਓ, ਮੇਰੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਹਲਕ ਕੁੱਦ ਪਿਆ ਏ, ਪਰ ਸੰਤ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਸਨ, ਓਹਨਾਂ ਕਿਹਾ, ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਲੈ ਆ, ਜੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ, ਜਦ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਪਿਤਾ ਵਾਪਸ ਮੁੜਿਆ ਤਾਂ ਕੀ ਵੇਖਦਾ ਏ ਕਿ ਮੁੰਡਾ ਸ਼ਾਂਤ ਏ। ਉਹ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਪੁੱਜੇ। ਮੁੰਡੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਈ ਰੋਲਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਉਹ ਬਾਬਾ ਏ ਜਿਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਦਾ ਭਾਰ ਹੋਲਾ ਫੁਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਏ। ਇਸ ਜਾ ਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ, ਸੰਤਾਂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਨਾਉਂ ਲੈ ਸਿਰ ਤੇ ਹੱਥ ਰਖਿਆ। ਬੱਚੇ ਦਾ ਹਲਕ ਜਾਂਦਾ ਨਹੀਂ ਲੱਭਾ। ਧੰਨ ਧੰਨ ਕਰਦੇ ਸਾਰੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜੇ।

ਹੁਕਮ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ, ਇਹ ਈ ਆਸ਼ਿਕ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਜੇ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸੰਤ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਜਥੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਫ਼ਰੀਦ ਤੇ ਠਾਕੁਰ ਨਾਲ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦੇ। ਜੇ ਮੇਲਾ ਮਸਾਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜਾ ਜੈਕਾਰੇ ਛੱਡਣੇ, ਜੇ ਪਹਾੜਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਤਾਂ ਪਹਾੜਾਂ ਤੇ, ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ ਜਿੱਥੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਬਸ ਓਥੇ ਜਾ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰਨੀ, ਜਦ ਦੂਜੀ ਵੱਡੀ ਜੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਤਾਂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਫੁਰਮਾਇਆ, ਸੰਤ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਟਿੱਬੀ ਚਲੇ ਜਾਓ। ਸੰਤ ਲਾਣਾ ਬਾਣਾ ਲੈ ਟਿੱਬੀ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਉਥੇ ਜਾ ਝੁੱਗੀ ਪਾਈ ਤੇ ਲੱਗੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਉੱਠਣ।

ਉਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀਂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਜਥੇ ਨਾਲ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਸੀ, ਉਸਦੀ ਸੇਵਾ ਸੀ ਢੋਲਕੀ ਵਜਾਣੀ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਲੈਣੀਆਂ, ਪਰ ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਭਾਣਾ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਿਆ। ਘਰ ਦੇ ਲੱਗੇ ਵਰਲਾਪ ਕਰਨ, ਵਰਲਾਪ ਸੁਣ ਸੰਤ ਸਹਾਰ ਨਾ ਸਕੇ, ਤੇ ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ ਹੋ ਦਰਗਾਹੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ। ਸੰਤਾਂ ਧਰਮਰਾਜ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ

ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜੀ, ਆਪਣਾ ਦਫ਼ਤਰ ਵੇਖੋ, ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਮੰਗਵਾਇਆ ਜੇ, ਸਾਨੂੰ ਇਸਦੀ ਬੜੀ ਲੋੜ ਏ। ਧਰਮਰਾਜ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕਿਹਾ, ਸੰਤ ਜੀ, ਜੇ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਬਿਨਾ ਤੁਹਾਡਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਚੱਲਦਾ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਲੈ ਜਾਓ, ਓਸੇ ਵੇਲੇ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣ ਮੁੜ ਆਏ ਤੇ ਉਸ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸੀ। ਸਭ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਪਰਸੇ।*

ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਜਥੇ ਵਿਚ ਕਈ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰੇ ਆਏ, ਕਈ ਗਏ, ਪਰ ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ, ਠਾਕੁਰ ਅਮਰ ਸਿੰਘ, ਬੀਬੀ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਇਕ ਪਰਿਵਾਰ ਵਾਂਗ ਦਿਨ ਬਤੀਤ ਕੀਤੇ। ਦੇਵਗਣਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ, ਨਿਰਕਪਟ, ਨਿਰਛਲ, ਸੁੱਚੇ ਮੋਤੀ, ਭਾਵੇਂ ਦੁਨੀਆਦਾਰਾਂ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਵਿਚ ਇਹ ਭਗਤ ਟੋਲੀ ਜੱਟ, ਅਰੋੜੇ, ਘੁਮਾਰ ਅਤੇ ਸੁਨਿਆਰੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਪਰ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਰੰਗੇ, ਸਕਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ, ਇਕ ਮਾਂ ਦੇ ਸ਼ੀਰ ਜਾਏ ਸਨ। ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਵੇਰ ਉੱਨੀ ਇੱਕੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ? ਭਾਂਡੇ ਵੀ ਠਹਿਕ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਘਰ ਵਿਚ ਕਲਿਜੁਗ ਨੂੰ ਪੈਰ ਧਰਨ ਦੀ ਜੁਰਅਤ ਨਾ ਪਈ। ਸਦਾ ਖੇੜਾ, ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ, ਨਵੇਂ ਸੂਰਜ ਨਵੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ, ਸੰਤ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ, ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਨਿਤਨੇਮ, ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ। ਠਾਕੁਰ ਹਰ ਕੰਮ ਵਿਚ ਤਤਪਰ, ਪਰ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਸਭ ਦਾ ਕਿੱਤਾ, ਨੇਮ ਨਾਲ ਹਰ ਰੋਜ਼, ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਮਹੀਨੇ, ਹਾੜ ਮਿਸਾਲ।

ਮੇਰੀ ਸ਼ਰਧਾ ਸੰਤਾਂ ਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਧੀ, ਜਦ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੇੜ ਕਛਹਿਰਾ, ਸਿਰ ਤੇ ਪਰਨਾ, ਪੈਰੀਂ ਜੋੜਾ, ਮੋਢੇ ਤੇ ਕਹੀ, ਪੈਲੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਆ ਰਹੇ ਨਜ਼ਰੀਂ ਪਏ। ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਆਪੇ ਹੀ ਝੁਕ ਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਇਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਦਸਾਂ ਨਵਾਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਹੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਹੈ। ਵੈਸੇ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ, ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਚੰਗੇ ਗੁਣ ਹਨ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਂਦਿਆਂ ਧਰਮ ਦਾ ਪਾਸਾ ਪਕੜੀ ਰਖੀਏ ਤਾਂ ਸੋਨੇ ਤੇ ਸੁਰੀਧੀ ਵਾਲਾ ਹਿਸਾਬ ਹੈ।

ਤ੍ਰਿਕਾਲ ਦਰਸ਼ੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵੰਡਾਰੇ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਸਰਸੇ ਲਾਗੇ ਚੈਚਾਲ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨਾਲ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਖ਼ਰੀਦਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਂ ਭਰੀ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਖ਼ਰੀਦ ਲਿਆ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਜਾਨ, ਮਾਲ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਤੇ ਮਾਈਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਦੇ ਸੱਤ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਚਨ ਮੰਨਿਆ ਉਹ ਸੱਚੇ ਰਹੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਰਾ ਔਖਿਆਈ ਨਾਲ ਹਾਂ ਭਰੀ,

* ਇਹ ਵਾਰਤਾ ਬੀਬੀ ਗੁਰਚਰਨ ਕੌਰ ਸੰਤ ਨਗਰ ਨੇ ਸੁਣਾਈ।

ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਸੇਕ ਲੱਗੇ, ਜੇਹੜੇ ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਨੂੰ ਕੰਨਾਂ ਰੇੜਾ ਮਾਰ ਛੱਡਿਆ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰਾਹਾਂ ਵਿਚ ਰੋਕਾਂ ਪਈਆਂ, ਪਰ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਭ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਉਖੜਿਆਂ ਨੂੰ ਵਸਾਇਆ। ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਰ ਮਾਮਲੇ ਸੰਬੰਧੀ ਆਪਣੀ ਯੋਗ ਰਾਏ ਦੇਂਦੇ, ਪਰ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ।

ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਪੁਰਾਣੇ ਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲੇ ਨਵੇਂ ਨਾਉਂ ਬਖਸ਼ੇ। ਚੈਚਾਲ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਜੀਵਨ ਕੌਰ ਦੇ ਨਾਉਂ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ। ਜਗਮਲੇਰਾ ਵੱਡਾ ਪਿੰਡ ਸੀ, ਇੱਥੇ ਬਹੁਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਵਸੇਬਾ ਸੀ। ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ, ਸੂਬਾ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸਮਸਾ, ਬਾਬਾ ਦੌਲਤ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਆਦਿ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਹੁਕਮ ਪਾ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦਾ ਜਾਗਣਾ, ਸ੍ਰੀ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ, ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਇਕ ਘੰਟਾ ਨਿਤਨੇਮ ਤੇ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ, ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਢੋਲਕੀ ਛੈਣਿਆਂ ਨਾਲ ਹੱਲੇ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਨੇ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਸੱਚਖੰਡ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਨਗਰ ਦਾ ਨਾਉਂ ਸੰਤ ਨਗਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਕਿਰਪਾਲਤਾ ਕੀਤੀ। ਪਹਿਲੇ ਇਸ ਨਗਰ ਵਿਚ ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੱਸਦੇ ਸਨ। ਚੋਰੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਤੇ ਹਰ ਮਾੜਾ ਧਾੜ, ਪਰ ਹੁਣ ਦੈਵਪੁਰੀ ਵਿਚ ਬਦਲ ਗਿਆ। ਇੱਥੇ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਵੀ ਵੱਸਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਰੂਹਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹੇੜਾਂ ਦੀਆਂ ਹੇੜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਰੂਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦਿਆਂ ਵੇਖਿਆ। ਲੂਲੇ ਲੰਗੜੇ ਜੇਹੜੇ ਬਚੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਹੋ ਗਈ।

ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ 2016 ਬਿ: ਸੱਚਖੰਡ ਬਰਾਜੇ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਗਰੇ ਮਗਰ ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਬਿਮਾਰੀ ਭੋਗ ਕੇ 2017 ਦੇ ਵਿਸਾਖ, ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਲਈ ਵਿਛੋੜਾ ਦੇ ਗਏ। ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਹੁਮ ਹੁਮਾ ਕੇ ਆਈਆਂ। ਅੰਤਮ ਭੋਗ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਗਿਆ। ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਭੋਗ ਪਾਏ ਗਏ, ਬਾਬਾ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਫ਼ਰੀਦ, ਠਾਕੁਰ ਤੇ ਹੋਰ ਮਾਈ ਭਾਈ ਸਜਲ ਨੇਤਰ ਸਨ, ਸੰਤ ਨਗਰ ਵਿਚ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਯਾਦ 'ਚ ਹਰ ਸਾਲ ਮੇਲਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਸੰਤ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਗੁਲਾਬ, ਗੁਲਾਬਾਂ ਦਾ ਸਰਦਾਰ, ਉਹ ਸੁੰਦਰ ਫੁੱਲ ਸੀ, ਜਿਸਦੀ ਖੁਸ਼ਬੋਈ ਨੇ ਆਲਾ ਦੁਆਲਾ ਸੁਰੰਧਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਆਮ ਗੁਲਾਬ ਕਦਮਾਂ ਤਕ ਮਹਿਕ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਸਦੀ ਖੁਸ਼ਬੋ ਦੇਸ਼ਾਂ ਪਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ, ਇਹ ਉਹ ਪੁਸ਼ਪ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਗੁਸਲ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਕਰਾਂਦੇ ਸਨ, ਜਿਸਦਾ ਭੋਜਨ ਅਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਉਤਰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਸੀ ਸੁੱਚਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜਿਸਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਕੁੱਤਾ ਨਹੀਂ ਵੜਦਾ ਸੀ, ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਕਾਂ ਵੀ ਇਧਰ ਝਾਂਕਣ ਤੋਂ ਭੈ ਮੰਨਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਸੀ ਈਸਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕੌਰ ਦੇ ਬਗੀਚੇ ਦਾ ਗੁਲਾਬ, ਜਿਸਨੇ ਵਰਨ ਜਿਲ੍ਹਾ ਸ਼ੇਖੂਪੁਰਾ ਵਿਚ ਪੰਖੜੀਆਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ, ਓਥੋਂ ਦੇ ਪੋਣ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪਲਿਆ।

ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਪੈਰ ਪਾਇਆ ਤਾਂ ਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਛੱਕੇ ਛੁੜਾ ਦਿੱਤੇ। ਕੋਡੀ, ਜੰਡਲੀ ਤੇ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰਨੀਆਂ ਇਸਦੇ ਹੱਡਾਂ ਵਿਚ ਰਚ ਗਿਆ। ਪੇਂਡੂਆਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕੰਮ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਖੇਤੀ ਕਰਨੀ ਤੇ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣੇ। ਮੁੰਡਿਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਪਸ਼ੂ ਛੇੜਨੇ ਵੱਧ ਚਰਾਣੇ। ਇਹੋ ਕੰਮ ਇਸ ਗੁਲਾਬ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਇਆ। ਖੇਡ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੱਧਣ ਦੇਂਦਾ। ਬੂਰੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਦੇ ਦੁੱਧ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਜਾਂਗਲੀਆਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਸਭ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾ ਮੁੜੇ।

ਇਕ ਜਾਂਗਲੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਗਭਰੇਟਾ ਮੇੜੇ ਰਖ ਕੇ ਛਾਲ ਮਾਰਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਚੈਲੰਜ ਕੀਤਾ। ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਚੈਲੰਜ ਪਰਵਾਨ ਤਾਂ ਕਰ ਲਿਆ, ਪਰ ਹਾਰ ਖਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਹਾਰ ਨੂੰ ਇਸਦੇ ਪਿਤਾ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਮਸੂਸ ਕੀਤਾ ਤੇ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ। ਇਕ ਸਾਲ ਇਸ ਨੇ ਅਭਿਆਸ ਕੀਤਾ ਤੇ ਮੁੜ ਉਸ ਗੱਭਰੂ ਨੂੰ ਜਵਾਬੀ ਜੈਲੰਜ ਭੇਜਿਆ। ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰੁਸਤਮ ਸਮਝਦਾ ਸੀ, ਫੁੰਕਾਰੇ ਮਾਰਦਾ ਆਇਆ। ਆਲਾ ਦੁਆਲਾ ਇਕੱਠਾ ਹੋਇਆ। ਮੇੜੇ ਰਖੇ ਗਏ, ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਛਾਲ ਮਾਰੀ, ਪਰ ਫਾਊਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਜੇ ਖਿਲਾੜੀ ਦਾ ਪੈਰ ਥਿੜਕ ਗਿਆ। ਦੂਜੀ ਵੇਰ ਜ਼ੋਰ ਅਜਮਾਈ ਹੋਈ, ਸਿੰਘ ਇਉਂ ਮੇੜੇ ਟੱਪ ਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਕਬੂਤਰ ਬਾਜ਼ੀ ਮਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਵਿਰੋਧੀ ਕੰਡਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾ ਪਿਆ। ਤਮਾਸ਼ਬੀਨਾਂ ਤੌੜੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਵਿਚਾਰਾ ਛਿੱਤਾ ਹੋ ਮੁੜਿਆ, ਉਸਦੀ ਹਾਰ ਤਕ ਉਸ ਜਾਂਗਲੀ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਂ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਆਈ। ਜਦ ਉਸ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲਚਕੀਲੇ ਜੁਸ਼ੇ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਸੁੱਤੇ ਹੀ ਨਿਕਲਿਆ, 'ਇਹ ਜਵਾਨ ਤਾਂ ਹਿਰਨੋਟਾ ਏ, ਆਦਮੀ ਦਾ ਪੁੱਤ ਨਹੀਂ।'

ਜਦੋਂ ਜਵਾਨੀ ਮੁਸਮੂਸੀ, ਛਡਿਆ ਰੱਬ ਵਸਾਰ ਆਮ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਏ, ਇਹੋ ਹਾਲ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦਾ ਹੋਇਆ। ਜੈਸੀ ਸੰਗਤ ਵੈਸੀ ਰੰਗਤ, ਕੋਈ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਈ ਇਸ ਹੁਲਾਰੇ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰਖ ਸਕਦਾ ਏ।

ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੇ ਨਾਲ ਕਈ ਐਬ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਵੀ ਭਤਰੀਆਂ ਨਾਲ ਖਾਣ ਪੀਣ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਜਿਸਦਾ ਦੁੱਖ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਗੁਲਾਬ ਦਾ ਅਨੰਦ ਬਾੜੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦੇ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਗਣ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਬੰਤ ਕੌਰ ਨਾਲ ਹੋਇਆ, ਉਹ ਬੀਬੀ ਨਿਰੀ ਦੇਵੀ ਸੀ, ਨੇਕ ਕੁੱਖ ਦੀ ਜਾਈ, ਸ਼ੀਲ ਸੁਭਾਓ, ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਇਸਨੂੰ ਵਿਰਸੇ ਵਿੱਚੋਂ ਮਿਲੀ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਰੀਕਾਰਡ ਕੀਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਸਾਂ ਨਵਾਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਘਰੋਂ ਅਨਚੋਪੜੇ ਸਿੱਸੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਪਾਈਏ ਦੁੱਧ ਨਾਲ ਛੱਕਣ ਦਾ ਉਤਨਾ ਰਸ ਆਇਆ, ਕਿ ਉਮਰ ਭਰ ਦੇ ਛੱਤੀ ਪਦਾਰਥ ਫਿੱਕੇ ਜਾਪਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਦਾ ਭਰਾ ਅਛਰ ਸਿੰਘ ਸਾਧੂ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਜੋ ਸੇਵਾ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਕੀਤਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਨਾਲੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਤਪੱਸਿਆ ਕੀਤੀ, ਇਹ ਸੰਸਾਰਕ ਯਾਤਰਾ ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣਾ ਦਰਗਾਹ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਵੇਖ ਆਇਆ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਦੇਵਤੇ ਵਸਦੇ ਸਨ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸੁਆਗਤ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਇਹ ਬੀਬੀ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਬਣੀ, ਜਿਸਨੇ ਪਤੀ ਦੇਵ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਰਾਹੇ ਪਾਇਆ। ਕੁਸੰਗਤ ਵਿਚ ਫੱਸੇ ਨੂੰ ਕੱਢਿਆ ਤੇ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਆਖਿਆ ਕਿ 'ਸਵਾਮੀ ਜੀ! ਇਹ ਅਭੱਖ ਵਸਤਾਂ ਦੁੱਧ ਘਿਓ ਦਾ ਕੀ ਟਾਕਰਾ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਹੰਸਾਂ ਦੀ ਚੋਗ ਛੱਡਕੇ ਰੂੜੀਆਂ ਤੋਂ ਕੀ ਲੱਭਦਾ ਏ? ਇਸ ਦੇਵੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਰੰਗ ਲਿਆਈ ਤੇ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਪੁਰੇ ਦੀ ਸੜਕੇ ਪੈ ਗਿਆ ਤੇ ਵੈਲੀਆਂ ਦੀ ਨਗਰੀ ਤੋਂ ਕਨਾਰਾ ਕਸ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਿਤਾ ਪਤਾਮਿਆਂ ਦੀ ਵੇਲ ਵਧਣ ਲੱਗੀ।

ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਲੰਘ ਗਿਆ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਕੋਈ ਲੜਕਾ ਨਾ ਹੋਇਆ, ਕੰਨਿਆਂ ਆਈਆਂ, ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਸਿੱਖਣੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕਰਿਆ ਕਰ। ਬੰਤ ਕੌਰ ਲੱਗੀ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕਰਨ। ਸਾਧੂ ਸੰਤ ਆਉਂਦੇ, ਲੰਗਰ ਹੁੰਦੇ, ਜੈਕਾਰੇ ਛੁਟਦੇ, ਪਰ ਅੰਨੇ ਲੋਕੀਂ ਕਹਿਣ ਇਹ ਘਰ ਲੁਟਾਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸ਼ਰੀਕਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਸੀ, ਉਹ ਕਹਿਣ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਲੁਟਾ ਲੈਣਗੇ, ਜੋ ਬਚੇਗਾ ਸਾਡਾ ਈ ਏ, ਇਹਨਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਕਿੰਨ੍ਹਾਂ ਸਾਂਭਣਾ ਹੈ, ਘਰ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਅਸੀਂ ਹਾਂ। ਇਹ ਕਨਸੇ ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਸੁਣੀ ਕਿ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸ਼ਰੀਕਾ ਘਰ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਚੋਰਾਂ ਦੇ ਯਾਰ ਚੋਰ, ਠੱਗਾਂ ਦੇ ਯਾਰ ਠੱਗ, ਜੁਆਰੀਆਂ ਦੇ ਯਾਰ ਜੁਆਰੀਏ, ਤਿਵੇਂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸਾਜਣ ਸੰਤ। ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕੰਨੀਂ ਜਦ ਇਹ ਭਿਣਕ ਪਈ ਤਾਂ ਸਿੱਧੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਮਸੇ ਮੇਲਾ ਸੀ। ਸੰਗਤਾਂ ਉੱਥੇ ਜੁੜੀਆਂ ਖੜੀਆਂ ਸਨ, ਸੰਤ ਗਏ ਤੇ ਗਲ ਵਿਚ ਪਲਾ ਪਾ ਕੇ ਖਲੋ

ਗਏ। ਮੂੰਹੋਂ ਕੁਝ ਨਾ ਬੋਲੇ, ਲਾਲ ਨੇਤਰ ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਤਰ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜਾਣੀ ਜਾਣ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਪੁੱਛਿਆ, ‘ਸੰਤ ਜੀ ਕੀ ਗੱਲ ਏ?’ ਗੱਲ ਕੀ ਏ! ਤੁਹਾਡੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਾਸਤੇ ਤਾਅਨੇ ਮੇਅਣੇ ਹੀ ਹਨ। ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸ਼ਰੀਕਾ ਬੋਲੀਆਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਅਸੀਂ ਵਾਰਸ ਹਾਂ, ਇਸ ਤਾਂ ਔਤਰਿਆਂ ਨਿਖਤਰਿਆਂ ਮਰ ਜਾਣਾ ਏ।’ ਇਹ ਸੁਣ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਮਿਹਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਆ ਗਏ ਤੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, ‘ਸੰਤ ਜੀ! ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਕਿੰਨੇ ਪੁੱਤਰ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ?’ ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ, ਰਜ਼ ਆਪ ਦੀ, ਓਸੇ ਦਿਨ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗ੍ਰਿਹ ਵਾਸਤੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦਾ ਅਰਦਾਸਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੰਗਤਾਂ ਜੈਕਾਰ ਛੱਡੇ। ਨੌ ਮਹੀਨੇ ਉਪਰੰਤ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਤਰ ਜਨਮ ਲਿਆ, ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਰਖਿਆ।

ਜਦ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਡੇਢ ਸਾਲ ਦਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸੰਤ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਇਕ ਮੇਲਾ ਕੀਤਾ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ। ਬੜੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਹੋਈਆਂ, ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਇਕ ਟੀਨ ਘਿਉ, ਬਸਤਰ ਤੇ ਹੋਰ ਮਾਇਆ ਰਖ ਇਕ ਕੋਠੇ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫੁਹਾਰਾਂ ਛੁਟੀਆਂ ਅਤੇ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਉੱਤੇ ਪਈਆਂ। ਬਸ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਦੀਵਾਨ ਉਪਰੰਤ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬੇਬੇ ਬੰਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ, ‘ਬੀਬੀ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਿਵੇਂ?’ ਆਪ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੈ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਪਰ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਤਾਂਗ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਏ, ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਸੁਖਣਾਂ ਸੁਖਦੀ ਤੇ ਔਸੀਆਂ ਪਾਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਆਂ।’ ਪਰ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਮੁਸਕਰਾਂਦਿਆਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, ‘ਤੈਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਬਸ ਹੋਰ ਕੀ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ?’ ਬੰਤ ਕੌਰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਅਨੋਖੇ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਆਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਸ ਨੇਤਰ ਨੀਵੇਂ ਕਰ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, ‘ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਇਹ ਤਾਂ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਮੁੱਠ! ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਕਿਵੇਂ? ਦਰਸ਼ਨ ਜ਼ਰੂਰ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।’ ਇਹ ਸੁਣ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤਰੁਨ ਪਏ ਤੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, ‘ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਆਉਣਗੇ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਵੀ ਹੋਣਗੇ।’

ਹੁਣ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਉਸ ਸੜਕ ਤੇ ਪੈ ਗਿਆ ਜਿਹੜੀ ਸੜਕ ‘ਸੰਤ ਪੁਰ’ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੰਤ ਕਾ ਮਾਰਗ ਧਰਮ ਕੀ ਪੋੜੀ, ਖਾਣ ਪੀਣ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ, ਤੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਲ ਅਧਿਕਤਾ। ਦੁਨੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਚੁੱਪ ਪਰ ਰੱਬ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ। ਘੱਟ ਖਾਣਾ, ਘੱਟ ਸੌਣਾ, ਵਖਰਾਪਨ। ਮੂਰਖ ਲੋਕ ਕਹਿਣ, ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਕੰਮਚੋਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਇਸ ਨੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀ ਲਿਆ, ਇਸਨੂੰ ਭੁਤ ਚੰਬੜ ਗਏ ਹਨ। ਜਿੰਨੇ ਮੂੰਹ ਉੱਨੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੈਦ ਹਕੀਮ ਵੀ ਆਏ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗੇ, ਲੱਗੇ ਵੀ ਕੀ:-

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗੇ ਰੋਗ ਰੱਬ ਦਾ।

ਨਾੜੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਉਹ ਨਈਂ ਲਭਦੇ।

ਸੰਤਾ ਦਾ ਇਕ ਭਰਾ ਬੁਧ ਸਿੰਘ ਸੀ ਉਸਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ‘ਚਾਚੇ ਦੇ ਭੂਤ ਅਸੀਂ ਕੱਢਦੇ ਹਾਂ।’ ਉਹਨਾਂ ਇਕ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਸੁਆਹ ਖਲਾਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਡੱਕ ਦਿੱਤਾ, ਕਿ ਚਾਚਾ ਭੁੱਖਾ ਤਰਿਹਾਇਆ ਮਰੇਗਾ ਤੇ ਆਪੇ ਬਕੇਗਾ। ਪਰ ਜਿਸਨੂੰ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਭੂਤ ਚੰਬੜਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਸਨੂੰ ਭੈ ਕਾਹਦਾ? ਮਹੀਨਾ ਅੰਦਰ ਲੰਘ ਗਿਆ ਸੰਤਾਂ ਨਾ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਭੜਵਿਆਂ ਨੂੰ ਫਿਰ ਵੀ ਸਮਝ ਨਾ ਆਈ ਕਿ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹੀਏ। ਜਦ ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਇਲਮ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਜੇ ਤੇ ਬੁਧ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਚਾਬੀ ਲਈ ਤੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਜਦ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੁਲ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਸਭ ਨੇ ਉਂਗਲਾਂ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾ ਲਈਆਂ। ਕਮਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਲਾਬ ਦੀਆਂ ਲਿਪਟਾਂ ਆਉਣ। ਨਾ ਜੰਗਲ ਨਾ ਪਸ਼ਾਬ, ਸਭ ਕਮਰਾ ਸਾਖ ਸੁਥਰਾ, ਸਭ ਚਕ੍ਰਿਤ ਹੋਏ, ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਹੈ! ਇਹ ਦੇਵਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਜਿਉਂਦਾ ਕਿਵੇਂ ਰਿਹਾ। ਅੰਨ ਨਾ ਪਾਣੀ, ਜੰਗਲ ਨਾ ਪਸ਼ਾਬ, ਚਿਹਰਾ ਲਾਲ ਦਗ ਦਗ ਕਰੇ।

ਹੁਣ ਸੰਤ ਲੱਗੇ ਪੁੱਛਣ! ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ! ਇਹ ਕੀ ਕਹਾਣੀ? ਕਿਵੇਂ ਗੁਜ਼ਰੀ? ਪਰ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ, ਚੁੱਪ, ਮਸਤ, ਜਦ ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਬਹੁਤਾ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, ‘ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਗੰਨੇ ਵਾਂਗ ਨਪੀੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਮੇਰੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਹੇ ਹਨ, ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਤੁਸੀਂ ਰਹੇ। ਮੈਨੂੰ ਡੋਲ੍ਹਣ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਮੁੜ ਦਰਗਾਹ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੁਲ੍ਹ ਗਿਆ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਮੇਰੀ ਸੰਭਾਲ ਕੀਤੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਇਕ ਖਟੋਲਾ ਆਉਂਦਾ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਇਕ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਬਾਗ ਵਿਚ ਉਤਾਰਾ ਹੁੰਦਾ, ਉਸ ਬਾਗ ਵਿਚ ਇਕ ਖੂਹੀ ਸੀ, ਉਹ ਖੂਹੀ ਵਿੱਚੋਂ ਜਲ ਕੱਢਦੇ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਂਦੇ। ਫਿਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਉਤਰਦਾ, ਮੈਂ ਮਨ ਭਾਉਂਦਾ ਛੱਕਦਾ। ਉਹ ਗੁਪਤ ਫੌਜਾਂ ਮੁੜ ਉਸ ਖਟੋਲੇ ਵਿਚ ਬਠਾਂਦੀਆਂ ਤੇ ਇਸ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਛੱਡ ਜਾਂਦੀਆਂ।’

ਇਸ ਘਟਨਾ ਉਪਰੰਤ ਸੰਤ ਮੌਜ ਨਾਲ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੇ। ਬੰਤ ਕੌਰ ਵਿਚਾਰੀ ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਾਜ ਵੀ ਕਰਦੀ ਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਾਸਤੇ ਪੱਠਾ ਦਤਾ ਵੀ ਲਿਆਉਂਦੀ। ਹੁਣ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਸੰਤ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ, ‘ਕੁਝ ਕੰਮ ਕਾਜ ਕਰਿਆ ਕਰ, ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਸਿੱਖਣੀ ਨੂੰ ਨਾ ਸੌਂਪ ਦੇ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਸੰਤਾਂ ਮੁੜ ਬੰਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਤੂੰ ਘਰ ਰਿਹਾ ਕਰ, ਖੇਤੀ ਦਾ ਕੰਮ ਮੈਂ ਸੰਭਾਲਾਂਗਾ।

ਇਕ ਦਿਨ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਮਿੱਤਰ, ਜੇਹੜਾ ਜਾਤ ਦਾ ਜੁਲਾਹਾ ਸੀ, ਆਇਆ ਤੇ ਆਖਿਆ, ‘ਬੇਲੀਆ ਤੂੰ ਤਾਂ ਲੁਕ ਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ ਹੈਂ, ਖਲਕਤ ਤੇਰੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਤਰਸਦੀ ਏ। ਉਹ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਗਰ ਲੈ ਗਿਆ

ਤੇ ਨਗਰ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, 'ਜਿਸ ਨੇ ਔਲਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨੇ ਹਨ ਉਹ ਕਰ ਲਵੇ, ਔਲਾ ਤਾਲਾ ਆਪ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਹੜੇ ਆਇਆ ਹੈ।' ਉਸ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜ ਦਿਨ ਨਾ ਆਉਣ ਦਿੱਤਾ।

ਹੁਣ ਸੰਤ ਖੇਤੀ ਵੀ ਕਰਦੇ ਤੇ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਵੀ, ਅੱਠ ਸਾਲ ਉਪਰੰਤ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਘਰ ਦੂਜੇ ਬੱਚੇ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ। ਉਸਦਾ ਨਾਉਂ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਰਖਿਆ, ਪਰ ਉਹ ਇਕ ਸਾਲ ਦਾ ਹੋ ਕੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ, ਮਾਤਾ ਜੀਵਨ ਕੌਰ ਜੀ ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀਂ ਬੰਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਉਹ ਘਬਰਾਏ ਨਾ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੱਚਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਫਸੋਸ ਨਾ ਕਰਨ, ਉਹੋ ਪੁੱਤਰ ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ, ਉਹਨੇ ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਚਿਰ ਵਾਸਤੇ ਉਹਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਠੀਕ ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਲੜਕੇ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਅਨੁਸਾਰ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਨਾਉਂ ਰਖਿਆ।

ਇਕ ਵੇਰ ਸੰਤ ਪੈਲੀ ਵਿਚ ਹਲ ਵਾਹ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਹਲ ਅੱਗੇ ਇਕ ਸੱਪ ਆ ਕੇ ਖਲੋ ਗਿਆ। ਮੁੜ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲਿਆ ਤੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਤੂੰ ਮੁੜ ਪਹਿਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਪਹਿਲੇ ਵਾਂਗ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਕਰ। ਇਹ ਕੋਤਕ ਵੇਖ ਸੰਤ ਧੜਮ ਕਰਕੇ ਡਿੱਗ ਪਏ, ਜਦ ਹੋਸ਼ ਆਈ ਤਾਂ ਹਲ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਛੱਡ ਘਰ ਆ ਗਏ, ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਜੁੜ ਗਏ।

ਇਕ ਦਿਨ ਐਸਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਕਮਰੇ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਣੀ ਨੇ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਵੇਖਿਆ, ਉਸ ਨੇ ਅੰਦਰ ਝਾਤ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਸੰਤ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਏ। ਉਸ ਨੇ ਏਧਰ ਓਧਰ ਨਜ਼ਰ ਦੜਾਈ ਪਰ ਕਿਧਰੇ ਨਜ਼ਰੀਂ ਨਾ ਪਏ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਉਪਰੰਤ ਇਕ ਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਹਲ ਵਾਹ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਚਾਦਰ ਜੇਹੀ ਪਈ ਨਜ਼ਰੀਂ ਆਈ, ਜਦ ਉਸ ਚਾਦਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਆਦਮੀ ਨਜ਼ਰੀਂ ਆਇਆ। ਉਹ ਵੇਖ ਕੇ ਘਬਰਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਕੋਈ ਲਾਸ਼ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੈਰੀ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਾਦਰ ਪਾ ਕੇ ਮੁੜ ਆਇਆ, ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸੁਜਾਨ ਸਿੰਘ ਪੁਲਿਸ ਪਾਸੋਂ ਭੱਜਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪੁਲਿਸ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਵੇਲਾ ਟਾਲਦੀ ਏ, ਜਦ ਵੇਖਿਆ ਸਿੱਖ ਅਗਾਂਹ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਪਿਛਾਂਹ ਪਰਤ ਗਈ। ਸੁਜਾਨ ਸਿੰਘ ਮਜ਼ੇ ਨਾਲ ਡੇਰੇ ਵਲ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਅੱਗੋਂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਕੰਡਿਆਂ ਤੇ ਲੇਟਿਆਂ ਵੇਖਿਆ, ਹੈਰਾਨ ਪਰੇਸ਼ਾਨ। ਹਿਲਾਇਆਂ ਵੀ ਨਾ ਹਿਲੇ ਜੁਲੇ। ਸੂਲਾਂ ਚਾਦਰੇ ਵਿਚ ਖੁਭੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਕਈ ਥਾਈਂ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਵੀ ਵਿੰਨਿਆਂ। ਡੇਰੇ ਜਾ ਕੇ ਦੱਸਿਆ, ਬੰਤ ਕੌਰ, ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰ ਭੱਜੇ ਆਏ। ਬੁਲਾਇਆਂ ਵੀ ਨਾ ਬੋਲੇ, ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਘੋੜੀ ਤੇ ਲੱਦ ਲਿਆਂਦਾ, ਡੇਰੇ ਓਸੇ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਵੇਖ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਵੀ ਉਂਗਲਾਂ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾ ਲਈਆਂ। ਇਕ ਗੱਲ ਦੱਸਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਏ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਤੇ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਦੀ

ਤਾਂ ਮੇਰ ਸੀ ਪਰ ਕਛਹਿਰੇ ਵੱਲੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹੀ, ਬਾਕੀ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਢਿੱਲ। ਉਹਨਾਂ ਭੋਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਿਸ ਮੰਜ਼ਿਲ ਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾ ਸ਼ੀਅਤ ਕੀ ਆਖੇ, ਉਹ ਸਦਾ ਅਰਸ਼ਾਂ ਕੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਸੈਰਾਂ ਤੇ। ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ ਅਜੇਹਾ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਤੇ ਰਹੁ ਰੀਤੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਹੀ ਕਹਿ ਉੱਠਿਆ ਸੀ:-

ਫੂਕ ਮੁਸੱਲਾ ਭੰਨ ਸਿੱਟ ਲੋਟਾ।

ਨਾ ਫੜ ਤਸਬੀ ਕਾਸਾ ਸੋਟਾ।

ਤਰਕ, ਹਲਾਲੋਂ ਖਾ ਮੁਰਦਾਰ।

ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਨਵੀਉਂ ਨਵੀ ਬਹਾਰ।

ਬਸ ਸਰੀਰ ਤੇ ਚਾਦਰਾ। ਬੇਬੇ ਬੰਤ ਕੌਰ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, ਕਛਹਿਰਾ ਤਾਂ ਰਖ ਲਿਆ ਕਰੋ, ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨਿਮਰ ਹੋ ਕਿਹਾ, ਕਛਹਿਰਾ ਉਹ ਨਖੇ ਜੇਹੜਾ ਜਤੀ ਸਤੀ ਹੋਵੇ, ਮੈਂ ਅਜੇ ਓਥੇ ਨਹੀਂ ਅਪੜਿਆ। ਜੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਤੇ ਆਖਿਆ, ਚੂਹੜਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ?

ਦੇਸ਼ ਦਾ ਬਟਵਾਰਾ 1947 ਵਿਚ ਹੋਇਆ, ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੰਡ ਗਏ। ਕਾਫਲਿਆਂ ਦੇ ਕਾਫਲੇ ਏਧਰ ਓਧਰ ਜਾਣ ਲੱਗੇ। ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਕੈਪ ਚੂਹੜਕਾਣੇ ਬਣਿਆਂ, ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਚੂਹੜਕਾਣੇ ਪੁੱਜੇ, ਪਰ ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ, ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਰਹਿਕੇ ਭਜਨ ਕਰਾਂਗਾ, ਮੇਰਾ ਰਾਖਾ ਮੇਰਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਹੈ, ਜਦ ਹੁਕਮ ਲੱਗੇਗਾ ਮੈਂ ਆਪ ਆ ਜਾਵਾਂਗਾ, ਪਰ ਮਾਤਾ ਬੰਤ ਕੌਰ ਕਿਹਾ, ਮੈਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿਉਂ ਛੱਡ ਆਈ ਏਂ ਤਾਂ ਕੀ ਉੱਤਰ ਦਿਆਂਗੀ। ਮੈਂ ਵੀ ਤਦ ਹੀ ਜਾਵਾਂਗੀ ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਜਾਵੋਗੇ। ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵੀ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵੀ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, ਤਰਲੇ ਮਿਨਤਾਂ ਕੀਤੇ ਤਾਂ ਸੰਤ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋਏ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੱਡੇ ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ ਤੇ ਚੂਹੜਕਾਣੇ ਲੈ ਆਂਦਾ। ਅੱਠ ਦਿਨ ਮੰਡੀ ਰਹੇ, ਫਿਰ ਇਸ ਕਾਫਲੇ ਵਾਸਤੇ ਗੱਡੀ ਆਈ ਸਭ ਉਸ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਸਵਾਰ ਹੋ ਗਏ। ਗੱਡੀ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਪਈ।

ਜਦ ਗੱਡੀ ਸ਼ੇਖੂਪੁਰੇ ਪੁੱਜੀ ਤਾਂ ਮੁਸਲਿਆਂ ਆ ਗੱਡੀ ਘੇਰੀ। ਸਭ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ, ਜੋ ਮਾਲ ਮਤਾਅ ਸੀ ਕੱਢਵਾ ਲਿਆ ਤੇ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਇਹ ਵੇਖ ਜਾਣੂ ਸੱਜਣ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਬੇਬੇ ਬੰਤ ਕੌਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਸੰਤ ਜੀ ਕੀ ਰਜ਼ਾ ਹੈ? ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ ਤਾਂਕਿ ਮਿਹਰਾਂ ਹੋ ਜਾਣ। ਸੰਤਾਂ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ, ਭਾਣਾ ਰੱਬ ਦਾ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਹਨੇਰੀ ਆ ਗਈ, ਮੁੜ ਵਰਸਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ, ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਫੌਜੀ ਸਿਪਾਹੀ ਆ ਗਏ। ਗੁੰਡੇ ਘਰੀਂ ਜਾ ਵੜੇ ਤੇ ਗੱਡੀ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪੁੱਜੀ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੋਂ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ। ਮਨ ਹੋਲਾ ਫੁਲ ਹੋਇਆ। ਅੱਠ ਦਿਨ ਦੇਖੇ ਰਹੇ, ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਕਾਰ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਲੈ ਆਏ। ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸੰਤ ਨਗਰ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਪਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਰੱਖ ਲਿਆ। ਸੰਤਾਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਜੀ ਮੈਂ ਵੀ ਸੰਤ ਨਗਰ ਰਹਾਂਗਾ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਸੰਤ ਸੰਤ ਨਗਰ ਆ ਗਏ, ਪਰ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜਦ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਜਾਂਦੇ ਜਾਂ ਵਾਪਸੀ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਪੁੱਜਦੇ।

ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਦੇਸਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਗਈ। ਸੰਗਤਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਤੇ ਯਥਾ ਸ਼ਕਤ ਮੱਥਾ ਵੀ ਟੇਕਦੀਆਂ, ਪਰ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਈਏ ਬੇਬੇ ਬੰਤ ਕੌਰ ਤੋਂ ਉਹ ਜੋ ਵੀ ਮਾਇਆ ਆਉਂਦੀ ਇਕੱਠੀ ਕਰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਜਦ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਆਉਂਦੇ, ਇਹ ਸਾਰੀ ਮਾਇਆ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਰਖ ਦਿੰਦੀ। ਕਈ ਹਿੰਦੂ ਆਖਦੇ ‘ਬੇਬੇ! ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਵਾਸਤੇ ਰਖ ਲਿਆ ਕਰ।’ ਪਰ ਬੇਬੇ ਅੰਦਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਹੱਥ ਸੀ। ਉਸ ਕਹਿਣਾ, ‘ਇਹ ਮਾਇਆ ਲੰਗਰ ਜੋਗ ਏ, ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਨੂੰ ਦਸਾਂ ਨਵਾਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਕੇ ਖਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।’

ਇਕ ਵੇਰ ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੰਤਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਵਧੀਆ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਜੋੜਾ ਲੈ ਆਂਦਾ। ਸੰਤ ਬਾਹਰ ਤਾਂ ਘੱਟ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਮੰਜੇ ਤੇ ਲੇਟੇ ਲੇਟੇ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਸੰਤਾਂ ਜੋੜਾ ਨਾ ਕਬੂਲਿਆ, ਜਦ ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਕਿਹਾ, ਕੋਈ ਟੁੱਟੀ ਛੁੱਟੀ ਜੁੱਤੀ ਲਿਆਓ, ਸੰਤ ਇਕ ਪੁਰਾਣਾ ਜੋੜਾ ਲੈ ਆਏ, ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਉਹ ਜੋੜਾ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਕੋਲ ਅਜੇ ਤਕ ਸਾਂਭਿਆ ਪਿਆ ਹੈ।

ਇਕ ਦਿਨ ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਬਾਂਹ ਵਿਚ ਦਰਦ ਭਾਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪਾਸ ਦਰਦ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰੇ ਵਾਸਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, ਤੁਸੀਂ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਆਵੋ, ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਇੱਥੇ ਰਹੋ, ਪਰ ਕੋਲੋਂ ਫਰੀਦ ਜੀ ਕਿਹਾ, ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਢਿੱਲਾ ਪੈ ਜਾਵੇਗਾ, ਵੈਸੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕਿਹਾ, ‘ਚੰਗਾ ਤੁਸੀਂ ਸੰਤ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਅਰਜ਼ ਕਰੋ।’ ਇਹ ਸੰਤ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਜੇ ਤੇ ਵਿਥਿਆ ਸੁਣਾਈ। ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ, ‘ਧੰਨਤਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਦਵਾਈਆਂ ਮੰਗਦੇ ਹੋ।’ ਪਰ ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਧੁਨ ਦੇ ਪੱਕੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਸੰਤਾਂ ਵਲ ਬਾਂਹ ਵਧਾਈ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਬਾਂਹ ਤੇ ਫੇਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸਤੇ ਜਾਦੂ ਚਲ ਗਿਆ। ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਦਰਦ ਤਾਂ

ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ, ਪਰ ਸੰਤ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਬਾਂਹ ਵਿਚ ਦਰਦ ਆ ਗਈ। ਫਿਰ ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੜੇ ਪਛਤਾਏ ਤੇ ਮੁੜ ਜਾ ਕੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, ਮੇਰੀ ਪੀੜ ਮੋੜ ਦਿਓ, ਸੰਤ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਪੀੜ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਨਿਭੇਗੀ।'

ਕਰਤਾਰੇ ਪੁੱਤਰੀ ਬਸੰਤ ਕੌਰ ਸੰਗਰੈਣੀ ਦੀ ਗ੍ਰਾਸੀ, ਹੱਡੀਆਂ ਦੀ ਮੁੱਠ ਸੀ। ਵਾਉ ਵਗਣ ਨਾਲ ਝੋਲਾ, ਖਾਵੇ, ਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਧੀਆਂ ਦੀ ਸਦਾ ਚਿੰਤਾ। ਵਿਚਾਰੀ ਸੋਚੇ ਇਸ ਗ਼ਰੀਬਣੀ ਨੂੰ ਕਿਸ ਵਸਾਣਾ ਏਂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਈ ਤੇ ਬੇਬੇ ਬੰਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਸੁਣਾਈ। ਬੇਬੇ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਰਖੀ, ਉਹਨਾਂ ਦਿਆਲ ਹੋ ਰੇਖ ਵਿਚ ਮੇਖ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਆਖਿਆ, 'ਇਹ ਭਾਗਵਾਨ ਏ, ਇਸ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਮਿਹਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਏ, ਇਸਦੇ ਘਰ ਕੋਈ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ। ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਧਨ ਵੱਗੇਗਾ, ਵੇਲ ਵੀ ਵਧੇਗੀ। ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਬਚਨ ਮੰਨ ਕਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲੜ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਗ਼ਰੀਬਣੀ ਦੀ ਵਿਆਹ ਉਪਰੰਤ ਵੀ ਤੀਲਾ ਵਜ ਕੇ ਇਕ ਅੱਖ ਕਾਣੀ ਹੋ ਗਈ, ਪਰ ਸਾਧ ਬਚਨ ਅਟਲਾਂਦਾ।

ਅੱਜ ਕਰਤਾਰ ਕੌਰ ਰਾਣੀ ਬਣੀ ਬੈਠੀ ਹੈ। ਸੁਹਾਗ ਮਾਣ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ ਕਿਰਤ ਕਰ ਨਿਰਬਾਹ ਕੀਤਾ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਅੱਜ ਢਾਈ ਮੁਰੱਬਿਆਂ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈ ਤੇ ਕੁਲ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਸੁਨੱਖੇ ਪੁੱਤਰ ਸਤਿਨਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸਾਂਝ ਭਿਆਲੀ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ ਕੌਮ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਦੇ ਛੁੱਲ ਹਨ।

ਕਮਲ, ਜਲ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਏ, ਪਰ ਅਭਿੱਜ। ਜਲ ਉਤਾਂਹ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਉਤਾਂਹ ਵਧ ਜਾਏਗਾ, ਸੰਤ ਭਾਵੇਂ ਘਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਪੁੱਤਰ ਹਨ, ਧੀਆਂ ਹਨ, ਪਤਨੀ ਵੀ ਹੈ, ਪਰ ਨਿਰਮੋਹ! ਦੁੱਖ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਸੁੱਖ ਸਦਾ ਨਿਰਲੇਪ। ਰਤਨ ਬਾਹਰ ਪਸ਼ੂ ਚਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਸ਼ੂ ਚਾਰਦਿਆਂ ਚਾਰਦਿਆਂ ਬੁਖਾਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਨੇ ਘਰ ਘਲ ਦਿੱਤਾ। ਵਿਚਾਰਾ ਮੰਜੇ ਤੇ ਆ ਡਿੱਗਾ, ਤੜਫਣੀਆਂ ਲਵੇ, ਬਿਲਕ ਬਿਲਕ ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਦਾ ਮੰਜੇ ਤੋਂ ਡਿੱਗ ਪਿਆ। ਮਾਤਾ ਸਰਗੋਧਣ ਨੇ ਸੁਣਿਆਂ ਤਾਂ ਉਹ ਭੱਜੀ ਆਈ ਤੇ ਰਤਨ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਜਲ ਪਾਇਆ ਤੇ ਮੰਜੇ ਤੇ ਲਿਟਾਇਆ, ਪਰ ਸੰਤ ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਵਿਚ।

ਇਸੇ ਨਗਰ ਵਿਚ ਇਕ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨਾਮੀ ਵੱਸਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਆਖੇ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਪਾਖੰਡੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਵਿਚਾਰਾ ਕੀ ਕਰੇ ਜਦ ਮਾਲਿਕ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਹੀ ਨਾ ਬਖਸ਼ੀਆਂ ਹੋਣ। ਜਦ ਉਹ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਰਾਤੀਂ ਸੁੱਤਾ ਤਾਂ ਕੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤ ਇਕ ਤੰਬੂ ਵਿਚ ਲੇਟੇ ਪਏ ਹਨ, ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਪੰਜ ਕਤੂਰੇ ਚਊਂ ਚਊਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਆਵਾਜ਼ ਆਈ, ਇਹ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ ਆਦਿ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ

ਜੁਰੱਅਤ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਤੰਬੂ ਅੰਦਰ ਜਾ ਸਕਣ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਅਨੇਕ ਐਸੇ ਸਾਧੂ ਹਨ ਜੋਹੜੇ ਹਿਕ ਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਨਿਹਤ ਪੰਜ ਜੁਆਨ ਮੈਂ ਗੁਰ ਥਾਪੀ ਦਿਤੀ ਕੰਢ ਜੀਓ॥

ਇਸੇ ਨਗਰ ਵਿਚ ਇਕ ਸਿੰਘ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, ਗ਼ਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼! ਜੋਹੜਾ ਸੁੱਖ ਸੰਤ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਆ ਜੇ ਮੇਰੇ ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਹੋਵੇ, ਉਹਦੀ ਬੇਨਤੀ ਪਰਵਾਨ ਹੋਈ, ਖੀਵਾ ਹੋਇਆ ਫਿਰੇ।

ਸੰਤ ਭਾਵੇਂ ਰਹੇ ਵਰਨੀ ਜਾਂ ਸੰਤ ਨਗਰ, ਇਸੇ ਮਸਤਾਨੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ, ਥੋੜ੍ਹਾ ਖਾਣਾ, ਥੋੜ੍ਹਾ ਬੋਲਣਾ, ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਰਾਜਣਾ। ਖਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਮੁੱਕੀ ਸੀ, ਜਦ ਬੇਬੇ ਬੰਤ ਕੌਰ ਕੋਈ ਪਦਾਰਥ ਲਿਆਵੇ, ਚੂੜੀ ਭਰ ਰਸਨਾ ਨੂੰ ਲਾਣਾ ਤੇ ਬਸ। ਕਛਹਿਰੇ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਵਲ ਲਾਤੁਅਲਕੀ, ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਵੇਂ ਕਰਾਂਦੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਜਦ ਕਿਸੇ ਚਾਦਰੇ ਤੇ ਤਰਕ ਕਰਦਿਆਂ ਪੁੱਛਣਾ ਤੇ ਕਹਿਣਾ, ਸੰਤ ਜੀ ਕਛਹਿਰਾ ਪਾ ਲਵੋ ਤਾਂ ਹੌਲੀ ਜੇਹੀ ਕਹਿਣ, ਕਛਹਿਰਾ ਉਹ ਰੱਖੇ ਜਿਸ ਨੇ ਜਤਾ ਸਤੀ ਰਹਿਣਾ ਹੋਵੇ। ਜਤਹੀਣ ਨੂੰ ਕਛਹਿਰਾ ਕੀ ਆਖੇ ਤੇ ਚੂਹੜੇ ਨੂੰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀ? ਪਰ ਇਸਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਰੀਰ ਕੁੰਦਨ ਵਰਗਾ, ਚੇਹਰਾ ਨੂਰੋਂ ਨੂਰ। ਮੰਜ ਦੁਆਲੇ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਕਰੋ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ਬੋਆਂ ਈ ਖੁਸ਼ਬੋਆਂ। ਪੂਰੇ 6 ਸਾਲ ਉਪਰੰਤ 11 ਫਗਣ 2010 ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜੀਵ-ਆਤਮਾ ਪਰਮ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਇਉਂ ਲੀਨ ਹੋ ਗਈ।

ਜਲ ਤਰੰਗ ਜਿਉਂ ਜਲਹਿ ਸਮਾਇਆ॥

ਤਿਉਂ ਜੋਤੀ ਸੰਗਿ ਜੋਤਿ ਮਿਲਾਇਆ॥

ਘਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਜੀਅ ਨੂੰ ਕੋਈ ਖ਼ਬਰ ਨਹੀਂ, ਬੇਬੇ ਬੰਤ ਕੌਰ ਉੱਠੀ, ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਸੀਸ ਰਖਿਆ, ਮੁੜ ਚੇਹਰੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ, ਉਹ ਦਗ ਦਗ ਕਰੇ। ਪਿੰਡੇ ਨੂੰ ਛੂਹਿਆ ਉਹ ਵੀ ਗਰਮ, ਪਰ ਸਵਾਸ ਬੰਦ। ਬੇਬੇ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ, ਰਤਨ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ। ਮਾਂ ਸਰਗੋਧਣ ਆ ਗਈ, ਘੜੀਆਂ ਪਲਾਂ ਵਿਚ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਖ਼ਬਰ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਸੰਤ ਸੱਚਖੰਡ ਜਾ ਬਿਜਾਰੇ। ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰ ਸੰਗਤਾਂ, ਢੋਲਕੀਆਂ ਵੱਜੀਆਂ, ਛਣੇ ਗੜ੍ਹੇ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀਆਂ ਘਨਘੋਰਾਂ ਉੱਠੀਆਂ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਹਰ ਸਨ, ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਰਖਾ ਹੋਈ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਉਣ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਤੇ ਪਰਵਾਰ ਵੱਲੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਭੋਗ ਪਾਏ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਫੁੱਲ ਵਰਸਾਏ।

ਸੰਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਸੰਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਦੇ ਕੋਹਿਨੂਰ ਹੀਰੇ ਸਨ। ਚੀਥੜਿਆਂ ਵਿਚ ਲਪੇਟੇ, ਵਾੜੇ ਵਿਚ ਘੁੰਮਦੇ ਫਿਰਦੇ, ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕਦ ਮੱਧਰਾ, ਸਰੀਰ ਦੁਬਲਾ, ਸੀਸ ਤੇ ਢਿੱਲੀ ਜੇਹੀ ਦਸਤਾਰ, ਪਰ ਨੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਚਮਕ, ਦਰਸ਼ਨ ਖੀਵੇ, ਰਸਨਾ ਚਲਦੀ, ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਫਿਰਦੇ ਟੁਰਦੇ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਪੱਠਾ ਦਬਾ ਪਾਂਦੇ, ਭਰਾ ਭਾਈ ਬਥੇਰਾ ਵਰਜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਬਥੇਰਾ ਵਿਹਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਪੱਲੇ ਰਹਿਣ ਦਿਓ, ਪਰ ਇਹ ਸੁਭਾਓ ਸਦਕਾ ਭਜਨ ਵੀ ਕਰਦੇ ਤੇ ਕੰਮ ਧੰਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਹੱਥ ਵਟਾਂਦੇ।

ਸੰਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ ਸੰਤ ਚੇਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਮਾਤਾ ਗੁਲਾਬ ਕੌਰ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ 1940 ਬਿ: ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਚਾਰ ਭਰਾ ਸਨ, ਵੀਰ ਸਿੰਘ, ਅਤਰ ਸਿੰਘ, ਚਤਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ। ਸੰਤ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਸਨ, ਪਰ ਕਦ ਦਰਮਿਆਨਾ, ਰੰਗ ਸਾਂਵਲਾ, ਬਾਕੀ ਦੇ ਭਰਾ ਗੋਲੀਆਂ ਵਰਗੇ ਜਵਾਨ। ਸ਼ੁਰੂ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਇਹ ਦਾੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਹੱਥ ਮਾਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ, ਜਦ ਇਹ 30-32 ਸਾਲ ਦੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਸੁੱਤੇ ਭਾਗ ਜਾਗਣ ਲੱਗੇ। ਤਾਜੇ ਮੇਲਾ ਸੀ, ਸੰਗਤਾਂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਗਈਆਂ। ਇਹ ਵੀ ਲਕਦਾ ਬੰਨ੍ਹੀ ਮੇਲੇ ਗਏ। ਸੁਭਾਗ ਨਾਲ ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਚਵਿੰਡੇ ਵਾਲੇ ਮੈਲੇ ਕੁਚੈਲੇ ਸੰਸਾਰੀਆਂ ਤੇ ਕੇਸਰ ਛਿੜਕ ਰਹੇ ਸਨ, ਇਹਨਾਂ ਤੇ ਵੀ ਕੇਸਰ ਦੀ ਛਿੱਟ ਪੈ ਗਈ। ਬਸ ਜਨਮ-ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਰਛੂ-ਚੱਕਰ ਹੋ ਗਈ, ਰੰਗ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ, ਲੱਗੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ। ਸਾਰੀ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਭਜਨ ਕਰਦਿਆਂ ਗੁਜ਼ਾਰਨੀ, ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਰ ਟਿਕਣਾ, ਮੁੜ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਤਾਰਾਂ ਖੜਕਣ, ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੋਰ ਦੇ ਹੋਰ, ਅਮਲ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਸੋਧ ਵੀ ਰਖ ਲਈ, ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਵੀ ਕਰਨ, ਹੱਥ ਕਾਰ ਵਲ, ਚਿੱਤ ਯਾਰ ਵਲ, ਠੀਕ ਇਹਨਾਂ ਤੇ ਢੁਕਦਾ ਹੈ। ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਸਦਕਾ ਤ੍ਰਿਕਾਲ ਦਰਸ਼ਨ ਬਣ ਗਏ, ਇਕ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਪੱਠੇ ਪਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਇਉਂ ਨਜ਼ਰੀਂ ਆਇਆ ਕਿ ਫਲਾਣਾਂ ਬਲਦ ਮੇਰਾ ਦਾਦਾ ਏ, ਦੂਜਾ ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਏ, ਇਹ ਮੱਝ ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਸੀ। ਇਹ ਨਕਸ਼ਾ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣਾ ਸੀ ਕਿ ਸੁਧ ਬੁਧ ਵਿਸਰ ਗਈ। ਖੁਰਲੀ ਵਿਚ ਜਾ ਡਿੱਗੇ। ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੋਝੀ ਆ ਗਈ, ਉਹਨਾਂ ਵੀ ਅੜਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਸ਼ੋਰ ਸ਼ਰਾਬਾ ਸੁਣ ਘਰ ਵਾਲੇ ਤੇ ਹੋਰ ਗਲੀ ਗਵਾਂਢੀ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ। ਜਦ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰੀ ਤਾਂ ਚੁੱਪ ਸਾਧ ਲਈ, ਜਦ ਬੜਾ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਸੁਣਾਈ। ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਬਲਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਹੁਣਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ, ਮਾਂ ਵੀ ਆਖੇ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤ ਚੰਗਾ ਭਜਨ ਲਿਆ ਕਿ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫਲਾਣਾ ਢੱਗਾ ਮੇਰਾ ਪਿਉ ਏ।, ਫਲਾਣਾ ਢੱਗਾ ਮੇਰਾ ਦਾਦਾ ਏ। ਸੱਚੇ

ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਹੋਰ ਘਰ ਗਏ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਗੁਜ਼ਾਰਨੀ, ਚੰਗਾ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ ਕਰ। ਸੰਤਾਂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਵਾਹੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਪੈਲੀਆਂ ਕਣਕ ਬੀਜੀ, ਪਰ ਬਹੁਤਾ ਧਿਆਨ ਬੰਦਗੀ ਵਲ। ਆਮ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ:-

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਗੇ ਪਰੇਮ ਤਮਾਚੇ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮੇ ਗਈਆਂ।

ਲੈਣਾ ਦੇਣਾ ਵਿਚੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਖੂਹ ਵਿਚ ਪਈਆਂ ਵਹੀਆਂ।

ਜਦ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੀ ਇਹ ਅਵਸਥਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮਾਲਕ ਵੀ ਉਸਦਾ ਗੋਲਾ ਬਣ ਖਲੋਂਦਾ ਏ। ਉਹ ਖੰਡਾਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡਾਂ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਧੰਨੇ ਦੇ ਢੱਗੇ ਚਾਰਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਪੈਲੀ ਬੰਨੇ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਕੀ ਪਤਾ ਉਸੇ ਧੰਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਲੀਲਾ ਵੇਖਣ ਖਾਤਰ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ ਹੋਵੇ।

ਕਣਕ ਬੀਜੀ ਤਾਂ ਸਹੀ ਪਰ ਰਾਖੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਜਿੰਮੇ, ਵਾਢੀਆਂ ਦੇ ਦਿਨ ਆਏ, ਵਾਢਿਆਂ ਕਣਕ ਵੱਢੀ, ਪੂਲ ਲਗਾਏ। ਪਿਛਲੇ ਪਹਿਰ ਹਨੇਰੀ ਆ ਗਈ, ਪਰ ਵਾਹ ਕਰਤਾਰ ਤੇਰੇ ਰੰਗ? ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਠੀਕ ਈ ਲਿਖਿਆ ਏ:-

ਭੈ ਵਿਚਿ ਪਵਣੁ ਵਹੈ ਸਦ ਵਾਉ॥

ਭੈ ਵਿਚਿ ਚਲਹਿ ਲਖ ਦਰਿਆਉ॥

ਭੈ ਵਿਚਿ ਅਗਨਿ ਕਵੈ ਵੈਗਾਰਿ॥

ਭੈ ਵਿਚਿ ਧਰਤੀ ਦਬੀ ਭਾਰਿ॥

ਹਨੇਰੀ ਆਈ, ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਬੱਧੀਆਂ ਭਰੀਆਂ ਉੱਡ ਗਈਆਂ, ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਪੂਲ ਨਹੀਂ ਹਿੱਲੇ। ਕਣਕ ਕੁਟ ਕਾਟ ਭੜੋਲਿਆਂ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤੀ, ਉੱਤੋਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ, ਹੇਠੋਂ ਕੱਢੀ ਜਾਣ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਆਵੇ, ਕੀਰਤਨ ਹੋਵੇ, ਰਗੜੇ ਲੱਗਣ, ਲੰਗਰ ਚਲੇ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ, ਜੋ ਕੁਝ ਬਚਿਆ ਉਹ ਲਗਪਗ ਪੰਜ ਮਣ ਸੀ। ਉਹ ਭੜੋਲੀ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਚੇਤ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਆ ਗਿਆ, ਮਾਈ ਵੇਖਿਆ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਬਚਿਆ ਏ, ਮਗਰ ਥੱਲਾ ਭਾਂ ਭਾਂ ਕਰੇ, ਕੇਵਲ ਡੇਢ ਮਣ ਦੇ ਲਾਗੇ ਚਾਗੇ ਸੀ, ਸੰਤ ਕਿਹਾ, ਮਾਈ ਚੱਪਣ ਨਾ ਚੁਕਦੀਉਂ, ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਖਾਈ ਜਾਂਦੀਉਂ, ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੁੱਕਦਾ।

ਇਕ ਵਰ ਸੰਤਾਂ ਕੋਲ ਇਕ ਮਾਈ ਆਈ ਤੇ ਰੋਣ ਲੱਗੀ ਤੇ ਆਖਿਆ, 'ਸੰਤ ਜੀ! ਮੇਰਾ ਘਰ ਵਾਲਾ ਤੇ ਮੁੰਡੇ ਬੜਾ ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਨੇ।' ਸੰਤਾਂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਆਇਆਂ, 'ਸੰਤ ਜੀ, ਸਭ ਲਹਿਣੇ ਦੇਣੇ ਮੁੱਕਦੇ ਨੇ, ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਬੀਬੀ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਮਰਦ ਸੀ, ਇਹ ਘਰ ਵਾਲਾ ਤੇ ਬੱਚੇ ਬਲਦ ਤੇ ਝੋਟੇ ਸਨ। ਇਹ ਬੜਾ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਕੰਮ ਵਧ ਲੈਣਾ, ਖਾਣ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ, ਉਹ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਚੁਕਦਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਦ ਤੋਂ ਪਹਿਰੇ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬਣੇ ਹਨ, ਉਚੇਚਾ ਜਾ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਦਕਾ ਅਨੇਕ ਰੂਹਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਸੰਤ ਜੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਦ ਹੋਣਗੇ?' ਸੰਤਾਂ ਸਹਿਜੇ ਕਿਹਾ, 'ਮਾਸਟਰ ਜੀ! ਕੋਈ ਕਸਰ ਹੈ ਜੇ। ਉਹ ਰਜ਼ਾ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਹਨ, ਜਦ ਚਾਹਣਗੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਵਾ ਦੇਣਗੇ।' ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਇਕ ਘਟਨਾ ਮਾ: ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੁਣਾਈ ਉਹ ਇਉਂ ਵਰਨਣ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:-

ਜਦ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਵੰਡਾਰਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸੰਤ ਸੱਚਾ ਸੌਦਾ ਦੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਮਾਹੀ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਮਾਲਾ ਫੇਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਲਾਗੇ ਹੀ ਸੂਬਾ ਰੂੜ ਸਿੰਘ, ਚਤਰ ਸਿੰਘ, ਮਾ: ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰ ਮਾਈਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਬੈਠੀਆਂ ਸਨ। ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਬਚਨ ਮੰਨ ਉਹ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੋਦੜੀ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜਥਾ ਆਪਣੇ ਮਹਿਬੂਬ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮਗਰ ਬਾਕੀ ਲੁਕਾਈ ਛੱਡੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਕੀਰਨੇ ਪਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਆਲ੍ਹਣਿਆ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਲੈ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਈ ਹੋਕੇ ਲੈ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਈ ਯਾਰਾਂ ਮਿੱਤਰਾਂ ਤੇ ਆਸ ਲਾਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਹਵੇਲੀਆਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਲਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਰ ਇਹ ਸਾਧ ਮੰਡਲੀ.....ਮਲਾਲ ਤੋਂ ਦੂਰ ਸੀ, ਫਿਕਰਾਂ ਤੇ ਉਚੇਰੀ ਸੀ, ਚਿੰਤਾ ਦੀ ਚਿਖਾ ਵੀ ਦੁਰਾਡੇ ਦੁਰਾਡੇ ਚੱਕਰ ਲਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਅਚਾਨਕ ਰੇਲ ਦਾ ਧੂੰਆਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤਾ, ਸਭ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਕਲੀਆਂ ਟਹਿਕ ਪਈਆਂ, ਸਭ ਦੇ ਗੱਠੜੀਆਂ ਤੇ ਹੱਥ ਜਾ ਪਏ। ਬਹੁਤਿਆਂ ਸਮਾਨ ਸਿਰਾ ਉੱਤੇ ਚੁੱਕ ਲਿਆ, ਮਾਵਾਂ ਨੇ ਬੱਚੇ ਢਾਕੇ ਲਾ ਲਏ, ਸਿਰਾਂ ਤੇ ਗੰਢਾਂ ਤੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਬੈਲੇ। ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ ਜਿੰਨੇ ਜੀਅ ਓਨੇ ਭਾਰ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਕੋਈ ਮੁਸਾਫਰ ਗੱਡੀ ਜਾਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਢੋਊ ਗੱਡੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਹ ਇਕ ਸਪੈਸ਼ਲ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਬਲੋਚੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਲੈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਦ ਬਲੋਚਾਂ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕਾਫਰਾਂ ਦੇ ਕੈਂਪ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਰਾਈਫਲਾਂ ਸੂਤ ਲਈਆਂ ਜਿਵੇਂ ਹਲਕੇ ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਦੰਦ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵੇਖ ਸੁੱਤੇ ਹੀ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਿਵੇਂ ਇਹਨਾਂ ਬਲੋਚੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗੀਨਾਂ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਖਿੜਕੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਖਲੋਤੀਆਂ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਗੱਡੀ ਅੱਗੇ ਆਈ ਤੇ ਉਜੜੇ ਪੁਜੜੇ ਅੱਗੇ ਵਧੇ, ਮਗਰ ਵਾਹ ਹੋਣੀਏਂ! ਅੱਗੋਂ ਕਾੜੂ ਕਾੜੂ ਗੋਲੀ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤੀ ਜੋ ਕੀ ਛਾਤੀ, ਕੀ ਕਨਪਟੀ, ਕੀ ਸਿਰ ਦੀ ਖੋਪਰੀ ਜੋ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਚੀਰਦੀ ਗਈ, ਪਲਾਂ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਲਹੂ ਲੁਹਾਨ ਹੋ ਗਈ। ਲੋਥਾਂ ਲਹੂ ਦੇ ਛਪੜਾਂ 'ਚ ਤੜਫਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਕਈਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣ ਪੰਖੇਰੂ ਇਸ ਪਿੰਜਰੇ 'ਚੋਂ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਗਏ। ਸਟੇਸ਼ਨ ਉੱਤੇ ਕਾਵਾਂ ਰੋਲੀ ਮੱਚ ਗਈ,

ਪਰ ਅੰਨ੍ਹੇ ਅੱਗੇ ਰੋਣਾ ਅੱਖੀਆਂ ਦਾ ਖੋਣਾ ਜਾਣ ਪ੍ਰਦੇਸੀਆਂ ਦੀ ਕੌਣ ਸੁਣਦਾ ਸੀ?

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਪੈਂਡਾ ਮੁੱਕ ਗਿਆ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਫ਼ਿਕਰਾਂ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈ ਗਿਆ, ਜੇਹੜੇ ਜੇਹੜੇ ਰਹੇ ਉਹ ਮੋਇਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਂਦ, ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਜਦ ਉਹਨਾਂ ਰਾਕਸ਼ ਬਲੋਚੀਆਂ ਦੇ ਡੱਬੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੋਲੇ ਭਾਲੇ ਖੱਦਰ ਦੇ ਕੁੜਤਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਲੰਘੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਲ੍ਹ ਕਿਵੇਂ ਚੜ੍ਹ ਗਈ? ਘੋੜੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਦਬਾਏ ਜਾ ਸਕੇ? ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਫ਼ਾਇਰ ਕਿਉਂ ਮਿਸ ਹੋ ਗਏ। ਸੰਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੱਜੇ ਖੱਬੇ ਪੀੜਤਾਂ ਨੂੰ ਕੰਕਰ ਤਕ ਨਾ ਲੱਗਾ। ਗੱਡੀ ਤਰਲੇ ਕਰਦੀ ਹਾੜੇ ਘਰਤੀ ਅੱਗੇ ਨਿਕਲ ਗਈ।

ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਜਦ ਨੇਤਰ ਖੁਲੇ ਤਾਂ ਲਹੂ ਦੀਆਂ ਛਪੜੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ, ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਦ੍ਰਵ ਗਿਆ, ਸਰੀਰ ਕੰਬਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਨੇਤਰ ਮੁੜ ਮੁੰਦੇ ਗਏ। ਪੰਥੇਰੂ ਤਾਂ ਖੰਭਾਂ ਨਾਲ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਉਡਾਰੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਪੇਸ ਸ਼ਿਪ ਰਾਕਟਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਚੰਨ ਤਾਰਿਆਂ ਤਕ ਪੁੱਜਦੇ ਹਨ, ਮਗਰ ਸੰਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਿਨਾ ਖੰਭੋਂ, ਬਿਨਾ ਰਾਕਟੋਂ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ, ਜਿੱਥੇ ਸੂਰਜ ਚੰਨ ਹੇਠਾਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮਸਤ ਜੀਅ ਜੰਤੂਆਂ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਹਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੰਤਾਂ ਅਰਜ਼ੋਈ ਕੀਤੀ, ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਸਤਿਗੁਰ! ਇਸ ਬੇੜੇ ਨੂੰ ਬੰਨੇ ਲਾ। ਇਸ ਪੂਰ ਨੂੰ ਪੂਰ ਕਰ, ਸਾਡੇ ਔਗਣ ਨਾ ਚਿਤਾਰ।

ਹਉ ਅਪਰਾਧੀ ਗੁਨਹਗਾਰ ਹਉ ਬੇਮੁਖ ਮੈਦਾ॥

ਹਉ ਚੋਰ ਜਾਰ ਜੁਆਰੀਆ ਪਰ ਘਰ ਜੁਹੰਦਾ॥

ਮਿਹਰ! ਮਿਹਰ!! ਮਿਹਰ!!! ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ ਇਹ ਜੀਅ ਟਿਕਾਣੇ ਪੁੱਜ ਜਾਣ। ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਸੁਣੀ ਗਈ।

ਨਰਕੋ ਛੁਟੇ ਜੀਅ ਜੰਤ ਕਟੀ ਸਿਲਕ ਗਲੇ ਜਮ ਫਾਸੀ॥

ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਬੇ-ਦਾਗ ਵੇਖ, ਪੀੜਤਾਂ ਜਾਣਿਆਂ ਇਹ ਕੋਈ ਕਰਾਮਾਤੀ ਹਨ, ਰੱਬ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਦੁਆਲੇ ਭੀੜ ਲੱਗ ਗਈ। ਲੱਗੀ ਜੋਦੜੀਆਂ ਕਰਨ 'ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ! ਹੇ ਸਾਈਂ ਦੇ ਪਿਆਰਿਓ! ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ। ਤੁਸੀਂ ਬਚਾਓ! ਸਾਈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸੁਣਦਾ ਹੈ, ਤੁਹਾਡੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਲੋਹਾ ਵੀ ਤਰ ਜਾਵੇਗਾ। ਬਚਾਓ! ਬਚਾਓ!! ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਾਡੀਆਂ ਲੋਥਾਂ ਇੱਥੇ ਰੁਲਣਗੀਆਂ। ਧੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਦੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਕਰੋ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਮੇਹਰਾਂ ਵਿਚ ਆਉਣ।

ਸੰਤਾਂ ਫੇਰ ਨੇਤਰ ਮੰਦ ਲਏ ਤੇ ਲੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ, ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ:-

ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਤੂੰ ਹੈ ਮੇਰਾ ਮਾਤਾ॥

ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਬੰਧ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਭਰਾਤਾ॥

ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਰਾਖਾ ਸਭਨੀਂ ਥਾਈਂ ਤਾਂ ਭਉ ਕੇਹਾ ਕਾੜਾ ਜੀਓ॥

ਸਭ ਤੇ ਮਿਹਰਾਂ ਕਰੋ, ਜੀਆਂ ਦੇ ਔਗੁਣ ਨਾ ਚਿਤਾਰੋ:-

ਜਗਤ ਜਲੰਦ ਰਖ ਲੈ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰ।

ਮੁੜ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤ ਹੇਠਾਂ ਆਈ ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਆਖਿਆ, 'ਭਲਿਓ ਲੋਕੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ, ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਗੇ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਸਿਰਤਾਜ ਦਾ ਬਚਨ ਹੈ:-

ਜਾ ਕਉ ਮੁਸਕਲ ਅਤਿ ਬਣੈ ਢੇਈ ਕੋਇ ਨਾ ਦੇਇ॥

ਲਾਗੂ ਹੋਏ ਦੁਸਮਨਾਂ ਸਾਕ ਭਿ ਭਜ ਖਲੋ॥

ਸਭੋ ਭਜੈ ਆਸਰਾ ਚੂਕੈ ਸਭ ਅਸਰਾਉ॥

ਚਿਤ ਆਵੈ ਉਸ ਪਾਰ ਬ੍ਰਹਮ ਲਗੈ ਨ ਤਤੀ ਵਾਉ॥

ਭਾਈ! ਹੁਣ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਨਾ ਕਰੋ ਤੇ ਉਸ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰੋ। ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣਾ ਸਭ ਦੀ ਰਸਨਾ ਟਕ ਟਕ ਚਲਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ।

ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਗੱਡੀ ਆਈ, ਉਹ ਵੀ ਮਾਲ ਖੋਤੇ ਢੋਣ ਵਾਲੀ ਸਿਰੋਂ ਨੰਗੀ, ਢਿੱਡੋਂ ਭੁੱਖੀ। ਕੀ ਫਸਟ, ਕੀ ਸੈਕੰਡ ਵਿਚ ਸਫਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਸਭ ਇਸ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਏ ਤੇ ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਿੰਗ ਸਮਾਏ ਬਹਿ ਗਏ, ਪਰ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਆਪੇ ਹੀ ਥਾਂ ਬਣ ਗਿਆ। ਉਹ ਮਾਲਾ ਫੇਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਤੇ ਬਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ।

ਸੁਕਰ ਸੁਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਗੱਡੀ ਟੁਰੀ, ਮਰਗ ਮੁਲਖ ਇਉਂ ਝਈਆਂ ਲੈ ਲੈ ਪਵੇ ਜਿਵੇਂ ਬੰਦੇ ਬਹਾਦਰ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਜਾਂਦਿਆਂ ਤਕ ਤਮਾਸ਼ਬੀਨ ਮਸ਼ਕਰੀਆਂ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਹਾਸਾ ਉਡਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਰੱਬ ਨੇ ਪੰਜੇ ਉਂਗਲਾਂ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈਆਂ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਕਈ ਦੀਨਦਾਰ ਸਨ, ਜੇਹੜੇ ਲਹੂ ਦੇ ਅੱਥਰੂ ਕੇਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਇਹ ਕਾਰਾ ਵੇਖ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੂੰ ਲਾਨਤਾਂ ਪਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ, 'ਹੇ ਅੱਲਾ ਤਾਲਾ! ਇਹਨਾਂ ਮੋਮਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਰੋਸ਼ਨ ਕਰ ਤਾਂ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਝੁਰਲੂ ਦਾ ਅਸਰ ਦੂਰ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਪਾਮਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਕਿਹੜੀ ਜ਼ਹਿਰ ਪੁੜੀ ਦੇ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਫਿਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਗਵਾਂਢੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਂ ਪਿਉ ਜਾਇਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਜੱਫੀਆਂ ਪਾ ਪਾ ਮਿਲਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਲਹੂ ਤ੍ਰਿਹਾਏ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਨਾਲੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਸਾਂਭ ਲਏ, ਨਾਲੇ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਲੁੱਟ ਲਈਆਂ। ਹੁਣ ਪਰਦੇਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਰੁਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਖੁਦਾਵੰਦ! ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਦੇ।'

ਬੈਰ, ਗੱਡੀ ਬਦਾਮੀ ਬਾਗ ਪੁੱਜੀ, ਜੇਹੜਾ ਅੱਜ ਨਾਉਂ ਦਾ ਬਾਦਾਮੀ ਬਾਗ ਸੀ, ਮਗਰ ਇੱਥੇ ਭੰਗ ਭੁੱਜ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਗੁੰਡਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜ ਸੀ। ਗੱਭਰੂ ਅਨਭੋਲ ਅਤੇ ਅਲੂੜ ਖੜੇ ਸਨ। ਸਭ ਕਿਲ ਕਾਂਟਿਆਂ ਨਾਲ ਲੈਸ। ਕੁਹਾੜੀ ਗੰਡਾਸੀ, ਡਾਂਗ, ਬਰਛੀ ਹਵਾ ਵਿਚ ਘੁਮਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਰ

ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਦੇ ਪਾਸੇ ਜੰਦਰੇ ਲੱਗੇ ਸਨ। ਅੰਦਰ ਆਉਣ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਾਹ ਬੰਦ ਸਨ। ਗੱਡੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਸ਼ਸਤਰ ਬਦੇ ਬਦੀ ਭੂਏ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਮੁਲਖ ਸੰਗ ਪਾੜ ਪਾੜ ਅੱਲਾ ਹੂ ਅਕਬਰ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਮਗਰ ਅੱਲਾ ਕੀ ਤੇ ਅਕਬਰ ਕੌਣ, ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਘੱਟ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਭੀੜ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਹੱਟਾ ਕੱਟਾ ਚੋਬਰ ਹੂਮੀ ਟੋਪੀ ਪਾਈ ਮੋਢੇ ਤੇ ਬੰਦੂਕ ਲਟਕਾਈ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਲ ਵਧਿਆ ਤੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਮਾਸਟਰ ਨੂੰ ਜੰਦਰਾ ਖੋਲ੍ਹਣ ਵਾਸਤੇ ਕਿਹਾ। ਓਸ ਕਿਹਾ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ। ਕਿਸ ਦਾ ਹੁਕਮ? ਹੁਕਮ ਵਾਲੇ ਅਸੀਂ, ਰਾਜ ਸਾਡਾ। ਕਾਇਦੇ ਆਜ਼ਮ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ। ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੇ ਗੂੰਜਾਂ ਪਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭਿੰਨੇ ਨੇਤਰ ਖੋਲ੍ਹੇ। ਇਕ ਵੇਰ ਕੁਰਬਲ ਕੁਰਬਲ ਕਰਦੇ ਲਹੂ ਦੇ ਤ੍ਰਿਹਾਇਆਂ ਵਲ ਵੇਖਿਆ। ਇਕ ਵੇਰ ਦਮ ਤੋੜ ਰਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਵਲ ਤੱਕਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜ ਗਏ।

ਚੋਬਰ ਕੱਟਾ ਇੱਟ ਫੜ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਲ ਵਧਿਆ। ਓਸ ਨੂੰ ਤਕ ਸਟੇਸ਼ਨ ਮਾਸਟਰ ਕੁੰਜੀ ਲੈ ਗੇਟ ਵਲ ਆਇਆ, ਏਧਰ ਅਭਾਗੇ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਵਾ ਗੁਰੂ ਵਾ ਗੁਰੂ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਦੋ ਪਾਸੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚਾਲੇ ਯੁੱਧ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕਿੱਥੋਂ ਇਕ ਗੋਰਾ ਨਸ਼ੇਸ ਉੱਚਾ ਲੰਮਾ ਸਾਰਜੰਟ ਸਿਰ ਤੇ ਹੈਟ ਪਾਈ ਬਾਰੂਂ ਬੋਰ ਦਾ ਪਸਤੌਲ ਲਟਕਾਈ ਗੇਟ ਕੋਲ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕੜਕ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, 'ਖਬਰਦਾਰ! ਅਰਵਜ਼ਾ ਮਟ ਖੋਲੋ! ਉਡਾ ਦੀਏ ਜਾਓਗੇ। ਸਟੇਸ਼ਨ ਮਾਸਟਰ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਤੋਤੇ ਉਡ ਗਏ ਤੇ ਚਲਦੇ ਚਲਦੇ ਕਦਮ ਰੁਕ ਗਏ। ਗੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਤੇ ਫੇਰ ਸਟੇਸ਼ਨ ਮਾਸਟਰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਲ ਵਧਿਆ, ਅਜੇ ਅੱਡੀ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਉਠੀ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਕਾੜ ਕਰਦੀ ਗੋਲੀ ਗੇਟ ਦੇ ਲਾਗੇ ਪਈ। ਫੇਰ ਤਾਂ ਕਈਆਂ ਦੀਆਂ ਘਿਘੀਆਂ ਬੱਝ ਗਈਆਂ। ਚਾਂ ਮਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਬੇ ਪੀਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਪੈਰ ਰਖ ਕੇ ਨੱਸੇ! ਕਈ ਕਈ ਅਧਖੜ ਧੌਕਿਆਂ ਨਾਲ ਡਿੱਗੇ।

ਪਾਣੀ ਖੁਣੇ ਕਈ ਬੱਚੇ ਤੇ ਮਾਈਆਂ ਵਿਲਕ ਵਿਲਕ ਦਮ ਤੋੜ ਗਏ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਹਸਨ ਹੁਸੈਨ ਕਰਬਲਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਣ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਇਹ ਖੇਤਾ ਗੱਡੀ 52 ਘੰਟੇ ਏਥੇ ਖਲੋਤੀ ਰਹੀ। ਇਸੇ ਸਾਰਜੰਟ ਦੀ ਮੱਦਦ ਨਾਲ ਇੰਜਨ ਆਏ ਤਾਂ ਸਫ਼ਰ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਚਾਲੂ ਹੋਇਆ। ਬਾਦਾਮੀ ਬਾਗ ਤੋਂ ਲਾਹੌਰ, ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਤੇ ਮੁਗਲਪੁਰ ਤਕ ਆਦਮਬੇ ਆਦਮਬੇ, ਕਾਫ਼ਰ ਦਾ ਰੋਲਾ ਮੱਚ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਕਈ ਹੋਰ ਸਾਥੀ ਵੀ ਵਿਛੜ ਗਏ। ਪਰ ਸੰਤਾਂ ਮਾਲਾ ਤੋਂ ਹੱਥ ਨਾ ਚੱਕੇ ਤੇ ਨਾ ਨੇਤਰ ਖੋਲ੍ਹੇ।

ਗੱਡੀ ਮੁਗਲਪੁਰੇ ਜਾ ਕੇ ਫੇਰ ਰੁਕ ਗਈ, ਗੁੰਡੇ ਬੇਵਤਨ ਮੁਸਾਫ਼ਰਾਂ ਨੂੰ

ਨਹੀਂ ਸਨ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਬਚਕੇ ਜਾਣ, ਖ਼ਬਰੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਨਸਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਇੱਥੇ ਹੀ ਜੰਮੇ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਇੱਥੋਂ ਦਾ ਜਲ ਪਾਣੀ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਇਸੇ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਰਲੇ, ਪਰ:-

ਜਾ ਕੇ ਰਾਖੇ ਸਾਂਵਰਾ ਮਾਰ ਨ ਸਾਕੈ ਕੋਇ॥

ਬਾਲ ਨਾ ਬਾਕਾਂ ਕਰ ਸਕੈ ਸਭ ਜਗ ਬੈਰੀ ਹੋਇ॥

ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਓਸ ਸਾਰਜੰਟ ਨੂੰ ਕੌਣ ਬੁਲਾ ਲਿਆਇਆ ਓਹ ਮੁੜ ਡਰਾਈਵਰ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਜਾ ਖਲੋਤਾ ਤੇ ਪਸਤੌਲ ਤਾਣ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, ਕਿਆ ਬਾਟ ਹੈ? ਗਾੜੀ ਚਲਤੀ ਕਿਓਂ ਨਹੀਂ? ਟੁਮ ਬਦਮਾਸ਼ ਹੋ। ਗਾੜੀ ਚਲਾਓ! ਨਹੀਂ ਟੋ... ਡਰਾਈਵਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੋਤ ਨਜ਼ਰੀਂ ਆਉਣ ਲੱਗੀ। ਓਸੇ ਵੇਲੇ ਵਿਸਲ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਗੱਡੀ ਚੱਲ ਪਈ। ਤੇ ਅੱਠੀਂ ਦਿਨੀਂ ਵਾਘਿਓਂ ਪਾਰ ਹੋਈ। ਜਿਉਂਦੇ ਮੁਸਾਫਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹ ਵਿਚ ਸਾਹ ਆਇਆ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪੁੱਜੇ। ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਕਈ ਸੇਵਾ ਦਲ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਦੀ ਮੰਦੀ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਕਈਆਂ ਦੇ ਅੱਥਰੂ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਵਹਿ ਤੁਰੇ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਜਲ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਕੁਝ ਲੈ ਕੇ ਮਿਲੇ। ਪਰ ਸੰਘੋਂ ਕਿਵੇਂ ਲੱਥੇ, ਘੁਟ ਘੁਟ ਪਾਣੀ ਲਿਆ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਨਿਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਫੇਰ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਲ ਤੁਰ ਗਏ।

ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸੰਗ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਆ ਗਿਆ, ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਕੱਪੜਾ ਲੀੜਾ ਧੋਤਾ, ਭੁੱਖਾਂ ਲਾਹੀਆਂ। ਰੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਦਵਾ ਦਾਰੂ ਮਿਲਿਆ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਓਥੇ ਠਹਿਰੇ, ਮੁੜ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਲ ਵਹੀਰਾਂ ਘਤ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਆ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ। ਰੋ ਰੋ ਚਰਨ ਧੋਤੇ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਦ੍ਰਵ ਗਿਆ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਠਾਕ ਪੁੱਜਿਆ ਵੇਖ ਬਾਗੋ ਬਾਗ ਹੋ ਗਏ।

* * *

ਸੰਤਾ ਮਹਿੰਗਾ ਸਿੰਘ, ਜਿਹੜੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਪੋਤਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਨ, ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਤ ਕਈ ਵੇਰ ਮਨ ਦੀਆਂ ਦੋਦੇ ਤੇ ਅੱਗਾ ਪਿੱਛਾ ਦੱਸਦੇ, ਉਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸੰਤ ਇਕ ਦਿਨ ਬਰਾਜੇ ਤਾਂ ਕੀ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਲ ਖੜੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ‘ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ! ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਰੁਕਦਾ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਓਥੋਂ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖਕੇ ਆ। ਸੰਤ ਗਏ ਤਾਂ ਕੀ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਸਰੂਪ ਬੈਠਾ ਹੈ! ਤਿੰਨ ਧੂਣੀਆਂ ਤਪ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਧੂਣੀਆਂ ਦੇ ਲਾਗੇ ਬੰਦਰੀ ਕਰਦੇ ਨਜ਼ਰੀਂ ਆਏ। ਇਹ ਕੌਤਕ ਵੇਖ ਸੰਤ ਮੁੜੇ, ਸੰਤਾਂ ਆ ਕੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਦੱਸਿਆ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, ‘ਤੂੰ ਤਿੰਨਾਂ ਜਨਮਾਂ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਵਾਸਤੇ ਤੱਪ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਹੁਣ ਸਮਾਂ ਆਇਆ ਹੈ, ਬਸ ਹੁਣ ਹੋਰ ਕੁਝ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।’

ਸੰਤ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਤ ਲੋਕ ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮੌਜ ਨਾਲ ਮਾਤ ਲੋਕ ਤੋਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਵੀ ਬੜਾ ਵਿਚਿੱਤਰ ਹੈ, ਜਦ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਅੰਤਮ ਦਿਨ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਵੇਰੇ 9 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਮੋਹ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਫਿਰ ਵੀ ਘਰ ਵਾਲੀਆਂ ਮਾਈਆਂ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਮਾਈਆਂ ਦੇ ਰੋਣ ਨਾਲ ਸੰਤ ਮੁੜ ਦੇਹ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਤੇ ਮਾਈਆਂ ਨੂੰ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਨੋਂ ਰੋਕਿਆ। ਘਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਰਤ ਗਈ, ਜਦ ਪਿਛਲਾ ਪਹਿਰ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਸਮਾਂ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਉੱਤਰ ਮਿਲਿਆ ਚਾਰ ਵਜੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਜੰਗਲ ਲੱਗ ਗਏ, ਪਰ ਸੰਤ ਜੀ ਪੂਰੀ ਹੋਸ਼ ਵਿਚ ਰਹੇ, ਜਿੰਨੀ ਵੇਰ ਜੰਗਲ ਗਏ ਆਪਣੀ ਕਿਰਿਆ ਆਪ ਸਾਦੀ, ਘੜੀ ਮੁੜੀ ਜੰਗਲ ਜਾਣ ਨਾਲ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਮੰਜੇ ਦਾ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਵੱਢ ਦੇਣਾਂ ਠੀਕ ਸਮਝਿਆ, ਪਰ ਸੰਤਾਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ। ਦੇਹ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਤਾਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਤੇ ਚਾਟੇ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਸੰਤਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵੀ ਛੱਕਿਆ ਤੇ ਚਾਟਾ ਵੀ। ਅਖੀਰ ਦਮ ਤਕ ਪੂਰੀ ਹੋਸ਼ ਰਹੀ, ਨੇਤਰ ਵੇਖਦੇ ਰਹੇ, ਕੰਨ ਸੁਣਦੇ ਰਹੇ, ਰਸਨਾ ਨਾਮ ਜਪਦੀ ਰਹੀ। 7 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ 2042 ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਦਿਨੀਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਸਭ ਨੂੰ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਬੁਲਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਬਰਾਜੇ।

ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਸਕਾਰ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਪਰਿਵਾਰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ। ਸਾਰਾ ਇਲਾਕਾ ਹੁਮ ਹੁਮਾ ਕੇ ਪੁੱਜਾ। ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਅੰਤਮ ਯਾਤਰਾ ਪੂਰਨ ਕੀਤੀ। ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਸਕਾਰ ਤਕ ਸਾਥ ਰਹਿਣ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਈ। ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪੈਲੀਆਂ ਵਿਚ ਸਸਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਭੋਗ ਸਮੇਂ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਮੇਲਾ ਹੋਇਆ।

ਮਾਸਟਰ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ,
ਸੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ

ਮਹਿੰਗਾ ਸਿੰਘ ਪੋਤਰਾ

ਸੰਤ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭੂਰੇ ਗਿਲ

ਰੱਬ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਦੇ ਖਿਡਾਰੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੰਨ ਸੂਰਜ ਖੇਨੂੰ, ਆਕਾਸ਼ ਪਾਤਾਲ ਸੈਰਗਾਹ, ਅਰਸ਼ ਕੁਰਸ਼ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਦੇ ਸਾਂਝੀ, ਮਸਤੀ ਦੇ ਵਣਜਾਰੇ, ਮਾਰਫਤ ਦੇ ਬਪਾਰੀ, ਅਕੀਦਤ ਦੇ ਸਾਗਰ, ਵਾਹਿਦਨੀਅਤ ਦੇ ਸੁਮੇਰ, ਕਾਦਰ ਦੀ ਕੁਦਰਤ 'ਚ ਕਾਦਿਰ ਦੇ ਮੁਤਲਗੀ, ਹਮਦਰਦੀ ਦੇ ਚਸ਼ਮੇ, ਦਇਆ ਦੇ ਸੋਮੇ, ਮੁਹੱਬਤ ਦੇ ਮੁਜੱਸਮ, ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਦੇ ਮੁਨਾਰੇ, ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਗਲਵੱਕੜੀ ਵਿਚ ਲੈਣ ਦੇ ਆਸ਼ਕ, ਇਹ ਸਨ ਭੂਰੇ ਗਿਲ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਇਕ ਸਰਦੇ ਪੁੱਜਦੇ ਸ੍ਰ: ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਗਿਲ ਦੇ ਲਾਡਲੇ ਪੁੱਤਰ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ 1853 ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਹੋਇਆ।

ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੁਲ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਫੁੱਲ ਕਿਰਦੇ ਸਨ। ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਹਿਦ ਝਰਦਾ ਸੀ। ਨੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਨੂਰ ਵਰਸੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੂਕ ਨਾਲ ਖੰਡ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਤੇ ਵਜਦ ਤਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹੂਕ ਨਾਲ ਕਾਇਨਾਤ ਰਕਸ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਦੇ ਚਸ਼ਮੇ ਦੀ ਦਸ ਪਾਣ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਛੈਣਿਆਂ ਵਾਲੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖ ਦੇ ਪਲਕਾਰੇ ਵਿਚ ਨਰਕ ਦੇ ਗੰਦੇ ਟੋਏ ਵਲ ਰੁੜ ਰਹੇ ਨੂੰ ਸਵਰਗ ਦੇ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਆਤਮਕ ਤਖਤ ਤੇ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਫੂਕ ਵੱਜੀ, ਇਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਬਹਿਸ਼ਤਾਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੁਲ੍ਹ ਗਏ। ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਸਿਜਦੇ ਕਰਨੇ ਅਰੰਭੇ ਤੇ ਹੂਰਾਂ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿਣ ਲੱਗੀਆਂ।

ਆਪ ਦਾ ਜੀਵਨ ਅਮੀਰ ਸਰਦਾਰਾਂ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਕੁਸ਼ਤੀ ਲੜਨੀ, ਮੁਗ਼ਦਰ ਚੁਕਨਾ, ਮੁੰਗਲੀਆਂ ਫੇਰਨਾ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਣਾ ਇਹ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ੁਗਲ ਸਨ। ਇਕ ਸੇਰ ਘਿਓ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਸੀ। ਆਪ ਦੀਆਂ ਦੋ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਕ ਲੜਕੀ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਲੜਕੇ ਹੋਏ।

ਭਰ ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਇਕ ਦਿਨ ਜਦ ਆਪ ਸ਼ਿਕਾਰ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ ਅੱਗੋਂ ਸੰਤ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਬਾਬਾ ਛੈਣਿਆਂ ਵਾਲੇ) ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਮਿਲ ਪਏ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, ਲਾਲੂ ਇਧਰ ਆ, ਤੈਨੂੰ ਨਾਮ ਦੇਈਏ। ਆਪ ਬੜੇ ਅੱਖੜ ਖਾਨ ਸਨ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਘੱਟ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਮੋੜ ਨਾ ਸਕੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, ਨਾਮ ਬੇਸ਼ੱਕ ਦੇ ਦੇਵੇ, ਪਰ ਮੈਂ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਣੋਂ ਨਹੀਂ ਹੱਟਣਾ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਕਿਹਾ, ਜੇ ਇਸ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਆਪੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਛੁਡਾ ਦੇਵੇਗਾ, ਕਹਿਕੇ ਆਪਣੀ ਗਲਵੱਕੜੀ ਵਿਚ ਲੈਕੇ ਭਜਨ ਦਸ ਦਿੱਤਾ। ਸੰਤ ਦੱਸਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਰੋਮ ਹਰਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਉੱਠਿਆ ਹੋਇਆ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ ਲੱਗਾ,

ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਝਰਨਾਟ ਛਿੜ ਗਈ ਤੇ ਠੰਡ ਵਰਤ ਗਈ।

ਹੁਣ ਸ਼ਿਕਾਰ ਜਾਣ ਨੂੰ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਨ ਤੇ ਦਿਲ ਨਖਾਸਤਾ ਘੋੜੀ ਉਪਰ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਜੰਗਲ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਖਰਗੋਸ਼ ਨਿਕਲਿਆ, ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕੁੱਤੇ ਅਤੇ ਆਪਦੀ ਘੋੜੀ ਦੌੜੇ ਅੱਗੇ ਇਕ ਨਦੀ ਵਗਦੀ ਸੀ, ਖਰਗੋਸ਼ ਕੁੱਤੇ ਅਤੇ ਘੋੜੀ ਸਮੇਤ ਆਪ ਭੀ ਨਦੀ ਵਿਚ ਡੁੱਬੇ, ਘੋੜੀ ਜ਼ੋਰ ਵਾਲੀ ਸੀ ਗੋਤਾ ਖਾ ਕੇ ਵੀ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਨਦੀ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਕੇ ਅਗਲੇ ਕਿਨਾਰੇ ਪੁੱਜਕੇ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਈ। ਆਪ ਨੂੰ ਵੀ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸਾਥੀਆਂ ਘਰ ਲਿਆਂਦਾ, ਇਸ ਘਟਨਾ ਕਾਰਨ ਕੁਝ ਦਿਨ ਢਿੱਲੇ ਮੱਠੇ ਰਹੇ, ਪਰ ਫੇਰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਗਏ।

ਇਕ ਦਿਨ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਖਰਗੋਸ਼ ਦਾ ਮਾਸ ਰਿੰਨੂ ਕੇ ਲਿਆ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਨ ਤੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਖਾ ਲਿਆ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਅਸਰ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਸਰੀਰ ਸੁਜ ਗਿਆ, ਫੇਰ ਮਾਸ ਦਾ ਵੀ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਰੱਖਕੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਲਿਆ।

ਸਰਦਾਰੀ ਲਬਾਸ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਖੱਦਰ ਦੀ ਅਲਫੀ ਅਤੇ ਕਛਹਿਰਾ ਪਹਿਣ ਲਏ। ਆਖਰੀ ਸਾਂਸ ਤਕ ਇਹ ਬਾਣਾ ਅਪਣਾਇਆ। ਘਰ ਵਿਚ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੇ। ਕਈ ਪੁਸ਼ਤਾਂ ਦਾ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰਾ ਸੀ, ਉਹ ਸਭ ਵਹੀ ਖਾਤੇ ਬਾਹਰ ਦੇ ਛੱਪੜ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਪਾਸੋਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਜੇ ਕਿਸੇ ਅਸਾਮੀ ਦਾ ਦਿਲ ਕਰੇ ਤਾਂ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਰਸਦ ਪਾ ਦੇਵੇ। ਇਹਨਾਂ 101 ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਾਏ। ਸਾਰਾ ਸਾਲ ਸੰਗਤ ਦਾ ਮੇਲਾ ਲੱਗਾ ਰਿਹਾ। ਇਕ ਦਿਨ ਅਨੋਖਾ ਹੀ ਖੇਲ ਰਚਿਆ ਗਿਆ, ਘਰ ਵਿਚ ਜੋ ਪੂੰਜੀ ਸੀ ਸਭ ਗੁਰੂ ਦੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਭੇਟਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਫਿਰ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚਕੇ ਗੁਰੂ ਲੇਖੇ ਲਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਇਆ, ਪਰ ਆਪਦੇ ਇਕ ਨਾਵਲਦ ਚਾਚਾ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰਨ ਦਿੱਤਾ। ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਕਣਕ ਦੇ ਗੁਦਾਮ ਸਭ ਖਾਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ।

ਉਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀਂ ਗੁਰਗੱਦੀ ਉਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਰਾਜਮਾਨ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਬਖਸ਼ੀ ਹੋਈ ਪੂਰਨ ਨਾਮਧਾਰੀ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ। ਅੱਠਾਂ ਪਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਸਤ ਵਾਰ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸਭ ਕਛਹਿਰੇ ਬਣਵਾਏ ਜੋ ਫਿਰ ਵੀ ਗਿੱਲੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਢੋਲਕੀ ਛੈਣਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਚੌਕੀ ਬੈਠੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਆਪਣੇ ਜਥੇ ਸਮੇਤ ਪਿੰਡੇ ਪਿੰਡ ਦੀਵਾਨ ਲਗਾਂਦੇ ਪੈਦਲ ਹੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਓਥੇ ਡੇਰੇ ਦੇ ਪਿਛਵਾੜੇ ਇਕ ਪਿੱਪਲ ਦੇ ਦਰੱਖਤ ਥੱਲੇ ਸਾਰੀ

ਰਾਤ ਦੀਵਾਨ ਲਗਾਈ ਰੱਖਦੇ। ਓਥੇ ਹੀ ਪਿਛਲੀ ਕੰਧ ਦੇ ਉਪਰੋਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਜੀਵਨ ਕੌਰ ਜੀ ਲੰਗਰ ਭੇਜਦੇ ਸਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਪੁਲਿਸ ਘੇਰ ਕੇ ਚੌਕੀ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਇਕ-ਦੋ ਦਿਨ ਰੱਖਕੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਪਰ ਆਪ ਫਿਰ ਭੀ ਇਹ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨੋਂ ਨਾ ਹੱਟੇ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਅਤੁਟ ਲੰਗਰ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਚੱਲਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਕ ਲੰਗਰ ਭੂਰੇ ਗਿਲ ਵਿਚ ਜਾਰੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਆਪ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਵਿਚ ਇਤਨੇ ਲੀਨ ਹੋਏ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਸ ਕਸ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਇਕ ਵਕਤ ਛੱਕਦੇ, ਪਰ ਮਿੱਠਾ ਬਿਲਕੁਲ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ। ਭੋਗ ਦਾ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਭੀ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ ਸਨ, ਆਪ ਦੀ ਇਸ ਕਠਨ ਤਪੱਸਿਆ, ਤਿਆਗ ਅਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਪ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਜ਼ਰ ਹੋ ਗਏ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਉਪਰ ਹਾਰਦਿਕ ਸ਼ਰਧਾ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅਖੀਰ ਉਮਰ ਤਕ ਜਦੋਂ ਭੀ ਕਦੇ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਲ ਵਗ ਤੁਰਦਾ ਅਤੇ ਵੈਰਾਗੀ ਹੋ ਉੱਠਦੇ ਸਨ। ਜਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬੈਠੇ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹਨਾਂ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ।

ਸੰਨ 1928 ਦੀ ਦੀਵਾਲੀ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲੱਕੜ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਆਪ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਪੰਡਾਲ ਵਿਚ ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਬੱਲੇ ਬੈਠੇ ਸਾਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਬੋਲਦੇ ਸਨ। ਸੰਧਿਆ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਗੈਸ ਜਗਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਹੁਤ ਵੈਰਾਗਮਈ ਸੀ, ਬਹੁਤ ਮਸਤਾਨੇ ਪੰਡਾਲ ਵਿਚ ਨਿਰਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਧੰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਧੁਨੀ ਬੁਲੰਦ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਹੀ ਮਸਤਾਨੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਵਿਯੋਗ ਪ੍ਰਬਲ ਸੀ, ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਆਮ ਰੂਕਾਂ ਨਿਕਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਸੋ ਐਸੇ ਬੈਰਾਗ ਭਰਪੂਰ ਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਆਸਨ ਉਪਰ ਬੈਠੇ ਵੈਰਾਗੀ ਹੋ ਗਏ।

ਮੈਂ ਉਸ ਵਕਤ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਓਹ ਸਮਾਂ ਹੁਣ ਭੀ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਮੈਂ ਭਾਵਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਨਾ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀਵਾਨ ਜਾਂ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਸਵਾਦ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਸਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾਉਣ ਹਿਤ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਦਾ ਰਾਹ ਚੁਣਿਆ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਇਕ ਸਰਦਾਰੀ ਛੱਡ ਬਣੇ ਫੱਕਰ, ਦਗ ਦਗ ਕਰਦਾ ਨੂਰਾਨੀ ਚਿਹਾਰ, ਮੋਟੇ ਨੇਤਰ, ਕੋਇਲ ਵਰਗੀ ਆਵਾਜ਼, ਪੂਰਨ ਵਰਗੇ ਤਿੱਖੇ ਨਕਸ਼, ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਗਿਆ ਪੂਰਨ

ਗੁਰੂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਜਿਤੋਂਦਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਆਖਿਆ ਉਹ ਸਰਨੀ ਲੱਗਾ:-

ਕਲਿ ਕੀਰਤਨ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰ॥

ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਕਲਿਜੁਗੀ ਅੰਗਿਆਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਨ ਵਾਸਤੇ, ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਬਰਫ਼ਾਨੀ ਚਸ਼ਮੇ ਦੇ ਟੁੱਬੇ ਤੇ ਨਾਮ ਦੇ ਚੰਦਨ-ਲੇਪ ਹੀ ਕੰਮ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਅੰਗਿਆਰਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਣ ਖਾਤਰ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੰਡਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਲਮਾਨ, ਗ਼ੈਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਭ ਆ ਰੰਗ ਮਾਣਦੇ। ਮੁਸਲਿਮ ਔਲਾ ਹੂ, ਔਲਾ ਹੂ ਕਰਦੇ ਵਜਦ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ। ਹਿੰਦੂ ਭਰਾ ਹਰੇ ਰਾਮ, ਰਹੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕਹਿ ਨਿਰਤ ਆਰੰਭ ਦੇਂਦੇ। ਸੰਤ ਜਦ ਇਕ ਹੱਥ ਕੰਨ ਤੇ ਰਖ ਦੂਜੀ ਬਾਂਹ ਖੜ੍ਹੀ ਕਰ ਪੜ੍ਹਦੇ, ‘ਦੂਈ ਦੂਰ ਕਰੋ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਹੀਂ, ਸਭ ਸਾਧ ਲਖੋ ਕੋਈ ਚੋਰ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਕਿਲਕਾਰੀਆਂ ਵੱਜਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀਆਂ। ਸੰਤ ਸਿੱਧੀ ਸਾਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਅਜੇਹੀਆਂ ਉਧਾਰਨਾਂ ਦੇਂਦੇ ਕਿ ਸਰੋਤਿਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਤੈਹਾਂ ਵਿਨ ਅੰਦਰਲੇ ਨੂੰ ਟੁੰਬਦੇ। ਸੰਤ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਇਹ ਮਾਨਸ ਜਨਮ ਅਮੋਲਾ ਹੈ, ਨਾਮ ਸਿਮਰ ਸਫਲਾ ਕਰ ਲਵੋ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਵਾਰੀ ਜੰਮਣਾ ਤੇ ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਵਾਰੀ ਮਰਨਾ ਤੇ ਵਿਚਲੀ ਧੂਹ ਘਸੀਟ ਵੱਖਰੀ।

1934 ਫਗਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਮੈਂ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਏਕੜ ਖੇਤ ਵਿਚ ਸੰਗਤਰੇ ਦਾ ਬਾਗ਼ ਲਗਾਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਵਕਤ ਆਪ ਬਾਹਰ ਕਿਸੇ ਮੇਲੇ ਉਪਰ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਬਾਗ਼ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾ ਲੈ ਸਕਿਆ ਚੂੰਕਿ ਮੈਂ ਹਰ ਕੰਮ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਲੈ ਕੇ ਕਰਦਾ ਸਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਵਾਪਰਿਆ ਕਿ ਨਾਰਾਜ਼ ਨਾ ਹੋਵਣ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਜਦ ਘਰ ਆਏ ਤਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਬਾਗ਼ ਲੱਗਾ ਵੇਖ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਬੂਟੇ ਚੰਗੇ ਤੁਰ ਪਏ ਹਨ, ਪਰ ਕਾਹਨੂੰ ਲਗਾਣਾ ਸੀ ਤੂੰ ਕੇਹੜੇ ਇਸ ਦੇ ਫਲ ਖਾਣੇ ਹਨ। ਇਹੀ ਵਾਕ ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ ਮੈਂ ਇਕ ਕਤਲ ਕੇਸ ਵਿਚ ਅਸਲੋਂ ਬੇਗੁਨਾਹ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਹੀ 12 ਸਾਲ ਪਿੱਛੋਂ ਬਾਹਰ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਗ਼ ਦਾ ਫਲ ਮੇਰੇ ਨਸੀਬ ਨਾ ਹੋਇਆ।

1934 ਮਹੀਨਾ ਜੇਠ ਦੀ ਬਾਤ ਹੈ, ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਤੋਂ ਸੰਗਤ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਆਈ, ਆਪ ਨੂੰ ਓਥੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ, ਜਦ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਮੈਂ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਚੱਲਿਆ ਹਾਂ, ਮੇਰਾ ਹੁਣ ਅੰਤ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਸ਼ਾਇਦ ਵਾਪਸ ਨਾ ਆ ਸਕਾਂ, ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੋਂ ਮੇਰੇ ਨਮਿੱਤ ਕੋਈ ਬੜਾ ਅਡੰਬਰ ਨਾ ਕਰਨਾ ਮੈਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤਾ ਦਾਨ ਦਾ ਫਲ ਵੀ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ, ਜਿਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਦੁਬਾਰੇ ਜਨਮ ਲੈਣਾ ਪਵੇ, ਪਰ ਤੁਸਾਂ ਉਕਨਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਕੇਵਲ ਇਕ ਸਾਧਾਰਨ ਪਾਠ ਕਰਵਾਕੇ ਭੋਗ ਪਵਾ ਦੇਣਾ। ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਭਾਵਕ ਹੋ ਕੇ ਜੱਫੀ ਪਾ ਕੇ ਬਹੁਤ ਰੋਇਆ

ਅਤੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, ਮੈਂ ਆਪ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਘੜੀ ਨਹੀਂ ਜੀ ਸਕਦਾ, ਮੈਂ ਇਹ ਵਿਛੋੜਾ ਕਿਵੇਂ ਜਰਾਂਗਾ, ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, ‘ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਸਦਾ ਅੰਗ ਸੰਗ ਰਹਾਂਗੇ, ਤੂੰ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰ ਦਿਲਾਸਾ ਦਿੱਤਾ। ਸੋ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਤੁਰ ਗਏ, 15 ਦਿਨਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਓਥੋਂ ਚਿੱਠੀ ਆਈ ਕਿ ਆਪ ਦੀ ਸੇਹਤ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸੋ ਮੇਰੇ ਤਾਇਆ ਅਤੇ ਮਾਮਾ ਸੰਤ ਪਾਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਾ ਕੇ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਤੋਂ ਲਿਆਏ। ਸੇਹਤ ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਉਠ ਬੈਠ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਕਦੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਸੰਧਿਆ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਾਫ਼ੀ ਸੰਗਤ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਮਾਹੌਲ ਬੜਾ ਵੈਰਾਗਮਈ ਸੀ ਤਾਂ ਘੋਰਝੂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਣ ਲਗ ਪਈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਸੰਤ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਭਾਵਕ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਭਾਈਆ ਜੀ, ਇਹ ਸਮਾਂ ਸੰਤਾਂ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਜਾਣਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਾਲੇ ਆਪ ਵਾਸਤੇ ਜੋ ਦੁੱਧ ਤੱਤਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੌਣ ਪੀਵੇਗਾ, ਇਹ ਕਹਿਣ ਤੇ ਆਪ ਨੇ ਉਸੇ ਵਕਤ ਮੰਜੇ ਦੀਆਂ ਹੀਆਂ ਨੂੰ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਪਾ ਕੇ ਬਗ਼ੈਰ ਕਿਸੇ ਸਹਾਰੇ ਦੇ ਉਠਕੇ ਬੈਠ ਗਏ ਅਤੇ ਇਕ ਸੇਰ ਦੁੱਧ ਪੀਤਾ, ਇਹ ਚੋਜ ਵੇਖਕੇ ਸਭ ਸੰਗਤ ਬੜੀ ਅਸਚਰਜ਼ ਹੋਈ, ਐਸੀ ਨਾਜ਼ਕ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਉਠਕੇ ਬੈਠ ਜਾਣਾ ਇਹ ਮੌਜ ਸ਼ਾਹੀ ਸੀ, ਅਗਲੇ ਦਿਨ 28 ਜੇਠ 1934 ਨੂੰ ਦਸ ਵਜੇ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪ ਦਾ ਅੰਤਮ ਸਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਹੁਣ ਤਕ ਹਰ ਸਾਲ 28 ਜੇਠ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਮੇਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੀਤਰਨ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚੱਲਦਾ ਹੈ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਦਾ ਪੰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਮੇਲੇ ਉਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

ਸੂਲੀ ਕਿਵੇਂ ਸੂਲ ਬਣੀ

ਆਪ ਦੇ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋਣ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਪਿੱਛੋਂ 13-11-37 ਨੂੰ ਬਦਮਾਸ਼ਾਂ ਦੀ ਇਕ ਟੋਲੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਤਾਏ ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ ਨੰਬਰਦਾਰ ਦੇ ਘਰ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਅੱਗੋਂ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ, ਦੋ ਬਦਮਾਸ਼ ਮੌਕੇ ਤੇ ਮਾਰੇ ਗਏ, ਮੇਰਾ ਉਸ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤਾਂ ਭੀ ਖ਼ਾਨਦਾਨੀ ਈਰਖਾ ਕਾਰਨ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਮੈਂ ਮਫ਼ਰੂਰ ਹੋ ਗਿਆ। 7 ਆਦਮੀ ਏਸ ਕੇਸ ਵਿਚ ਮੁਲਜ਼ਮ ਗਰਦਾਨੇ ਗਏ। ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਨੇ ਬਾਕੀ ਤਾਂ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ, ਇਕ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ, ਮੇਰੇ ਉਪਰ ਵੀ ਇਤਨਾ ਹੀ ਭਾਰ ਪਾਇਆ ਗਿਆ। ਜਦ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਵਕਤ ਮੈਂ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ

ਦੇ ਨੇੜੇ ਚੱਕ 11 ਵਿਚ ਇਕ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਪਾਸ ਰਹਿੰਦਾ ਸਾਂ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸੌਣ ਵਕਤ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਬ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ, ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਜ਼ਾ ਕਿਉਂ ਮਿਲੀ। ਨਾਲੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਤ ਸਮਝਕੇ ਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸੰਤ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਤਾਂ ਸੂਲੀ ਦੀ ਸੂਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਲਵੋ। ਐਸੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਮੈਂ ਸੌ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕੀ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆਏ, ਅਤੇ ਅਪਣਾ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦਾ ਆਸਣ ਵਿਛਾਕੇ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਉਪਰ ਲਿਟਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਇਕ ਕਿਰਪਾਨ ਮੇਰੇ ਗਲੇ ਉਪਰ ਰਖ ਕੇ ਦਬਾਕੇ ਗਲੇ ਤੋਂ ਪਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਪਰੰਤ ਆਪਣਾ ਇਕ ਹੱਥ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਦੇ ਥੱਲੇ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਲੱਕ ਥੱਲੇ ਪਾਕੇ ਮੈਨੂੰ ਉਠਾ ਕੇ ਬਹਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਦਿਲ ਕਰੇ ਫਿਰਦਾ ਰਹੋ ਤੇਰਾ ਵਾਲ ਵਿੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੇਰੀ ਜਾਗ ਖੁਲ੍ਹੀ ਤਾਂ ਕੁੱਕੜ ਬਾਂਗਾਂ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੋ ਮੈਂ 12 ਸਾਲ ਭਗੋੜਾ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰੀ ਯਾ ਗੈਰ ਸਰਕਾਰੀ ਆਦਮੀ ਨੇ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ, ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈਂ ਤੈ ਕਿੱਥੋਂ ਆਇਆ ਹੈਂ? ਅਖੀਰ ਸੈਸਨ ਜੱਜ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬਾ-ਇੱਜ਼ਤ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਮੈਂ 12 ਸਾਲਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਘਰ ਪਰਤਿਆ।

ਮੈਂ 9 ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਸਾਂ ਜਦੋਂ ਮੇਰੀ ਮਾਤਾ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋ ਗਈ, ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਦਾਦੀ ਜੀ ਨੇ ਪਾਲਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੀ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਦਾਦਾ ਦਾਦੀ ਜੀ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਵਿਚ ਹੋਈ। ਮੈਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਾਧੂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿਚ ਪਲਿਆ, ਹਰ ਵਕਤ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸੰਤ ਸੇਵਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਸੰਗਤ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਮੇਰਾ ਜੀਵਨ ਮਨੋਰਥ ਬਣਾ ਗਿਆ। 24 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤਕ ਰਜਕੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਪਿਤਾਮਾ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਤੋਂ ਉਪਰ ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸੰਤ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਜਾਣਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਕਦੇ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਅਦੂਲੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਨਾ ਹੀ ਅੱਖਾਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਕਦੇ ਆਪ ਦੇ ਚੇਹਰੇ ਵਲ ਹੀ ਦੇਖਿਆ ਸੀ, ਮੇਰੀ ਇਸ ਸੇਵਾ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਪ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨਾਲ ਭੀ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪ ਦੇ ਭੋਗ ਸਮੇਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦਸਤਾਰ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਬੰਨਵਾਈ ਸੀ। ਸੋ ਮੈਂ ਹਰ ਵਕਤ ਇਹ ਖਿਆਲ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕੋਈ ਐਸਾ ਕੁਕਰਮ ਨਾ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਸ ਦਸਤਾਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕਲੰਕ ਨਾ ਲੱਗੇ।

ਡਾ: ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ

ਭਾਈ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ

ਭਾਈ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਰਿਸ਼ੀ ਆਖਾਂ, ਤਪੱਸਵੀ ਆਖਾਂ, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਆਖਾਂ, ਕਿ ਸੁਹਾਗਣ ਆਖਾਂ। ਸੁਹਾਗਣ ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦੀ ਏ ਜਿਸਦਾ ਸਿਰ ਤੇ ਪਤੀ ਹੋਵੇ, ਨਿਰਾ ਪਤੀ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਸਗੋਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਖਾਤਰ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਜਿਸਦਾ ਮਾਲਿਕ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਵੇ। ਓਹੀ ਰਾਣੀ ਜਿਹੜੀ ਖਸਮੇ ਭਾਣੀ।

ਭਾਈ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਸੰਤ ਜੀਉਣ ਸਿੰਘ ਮਾਤਾ ਭੋਲੀ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਪਿੰਡ ਚੱਕ ਕਲਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੰਗਰੂਰ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਇਹਨਾਂ ਜਦ ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਪੈਰ ਧਰਿਆ, ਘੁੱਲਣ ਦਾ ਸੌਕ ਉਮਲ ਪਿਆ। ਕਸਰਤ ਕਰਨੀ, ਬੈਠਕਾਂ ਕੱਢਣੀਆਂ, ਡੰਡ ਮਾਰਨੇ ਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ ਲੜਨੀਆਂ।

ਇਕ ਸਮੇਂ ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਗਏ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਚਰਨ ਪਰਸੇ, ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਿਆਂ ਮਨ ਮੋਹਿਆ ਗਿਆ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਤਮਕ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਬਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਾਨੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਪ ਸ਼ਾਹ ਸਵਾਰ, ਤੈਰਾਕ, ਨੇਜਾ ਬਾਜ਼ੀ ਦੇ ਮਾਹਿਰ, ਕੋਮਲ ਹੁਨਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਸਨ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਜੀ ਨੂੰ ਕੀਲ ਲਿਆ। ਉਹ ਵੀ ਘਰ ਬਾਹਰ ਛੱਡ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਧੂਣੀ ਰੁਮਾ ਬੈਠੇ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਵੀ ਅਜੇਹਾ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੋਲ ਰਖ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਰਾਖ, ਹਜ਼ਾਰਾ, ਸਿੰਘ ਮਾਫ਼ੀ, ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਭਾਈ ਕਰਕੇ ਪੁਕਾਰਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਸਭ ਪਾਸਿਓਂ ਭਾਈ ਜੀ, ਭਾਈ ਜੀ ਕਰਕੇ ਵਾਜਾਂ ਪੈਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ।

ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਬੰਧਿਕ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ, ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ, ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਰਾਖ, ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਚੀਕੂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਭਾਈ ਜੀ ਪੂਰੇ ਸੇਵਕ, ਇਹ ਕਸਰਤ ਵੀ ਕਰਦੇ ਤੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਵਾਸਤੇ ਰਗੜਾ ਵੀ ਲਾਂਦੇ। ਸੰਤ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਭਾਈ ਮੁਹਕਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਨੇੜਤਾ ਸੀ।

ਭਾਈ ਜੀ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਲਾਗੇ ਰਹਿਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਸਨ। ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਵੀ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਸਫ ਵਿਛਾ ਬਰਾਜਦੇ। ਬਰਾਜਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਚਰਨ ਘੁੱਟਦੇ, ਲੱਤਾਂ ਦਬਾਂਦੇ।

ਰਾਤ ਢਲਦਿਆਂ ਬਿਸਤਰ ਨੂੰ ਲੱਤ ਮਾਰ, ਜੰਗਲ ਜਾ, ਗੜਵਾ ਮਾਂਜ, ਦਾਤਨ ਕਰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ, ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰੀ ਅਰੰਭਦੇ, ਜਲ ਲਿਆ ਪਟੜਾ ਰੱਖ ਲਾਗੇ ਹੀ ਬਸਤਰ ਟਿਕਾ ਦੋਂਦੇ। ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ, ਸ੍ਰੀ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਦੋਂਦੇ ਤਾਂ ਭਾਈ

ਮਗਰੇ ਮਗਰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ। ਭੋਗ ਉਪਰੰਤ ਕਈ ਵੇਰੀ ਮੋਜ ਨਾਲ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬਾਹਰ ਖੇਤਾਂ ਵਲ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਭਾਈ ਜੀ ਮਗਰੇ ਮਗਰ। ਰਤਨ ਜਲ ਆਦਿ ਤਿਆਰੀ ਵਿਚ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ। ਸੰਤ ਮੁਹਕਮ ਸਿੰਘ ਬਸਤਰਾਂ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਵਿਚ ਜੁੱਟ ਜਾਂਦੇ, ਪਰ ਭਾਈ ਜੀ ਸਦਾ ਅਰਦਲ ਵਿਚ। ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ਜਲ ਆਦਿ ਪਾਨ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਭਾਈ ਜੀ ਰੁਮਾਲੀ ਨਾਲ ਮਖੀ ਆਦਿ ਨੂੰ ਪਰੇ ਰੱਖਦੇ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਘਿਰੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ, ਮੁੜ ਲੰਗਰ ਦੇ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਂਦੇ। ਲਾਂਗਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਬਖਸ਼ਦੇ, ਮੁੜ ਅਕਾਲ ਬੁੰਗਾ, ਅਕਾਲ ਬੁੰਗਿਓਂ ਮੱਝਾਂ ਗਊਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਦੇ। ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਂਦੇ ਬੁਝਾਂਦੇ, ਭਾਈ ਜੀ ਸਦਾ ਨਾਲ, ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ, ਲਾਂਗਰੀਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਬਖਸ਼ਦੇ। ਕੋਠੀ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ, ਮੁੜ ਦਰਬਾਰ ਲੱਗਦਾ, ਫਰਿਆਦੀ ਆਉਂਦੇ, ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਤੇ ਹੋਰ ਦਰਸ਼ਕ ਵੀ ਖਿੱਚੇ ਜਾਂਦੇ ਮਾਨੋ ਤਾਰਾ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਚੰਦਰਮਾ ਸ਼ੋਭਾ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਿੱਠੇ ਮਿੱਠੇ ਬਚਨ ਕਰਦੇ, ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਫੁੱਲ ਕਿਰਦੇ। ਹੰਸ ਮੋਤੀ ਚੋਗ ਚੁਗਦੇ ਤੇ ਕੋਲਾਂ ਕਰਦੇ। ਭਾਈ ਜੀ ਸਦਾ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ।

ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਦਿਨੀਂ ਪੱਖਾ ਝਲਦੇ, ਜਦ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕੁਝ ਰੁਝੇਵੇਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਭਾਈ ਜੀ ਬਾਲਟੀਆਂ ਫੜ ਜਲ ਤਰੋਕਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ। ਲੱਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਜਾਂ ਨਾ ਕਰਨ, ਪਰ ਇਹ ਲੱਤਾਂ ਘਸੀਟਦੇ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਰਹਿਣ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਾਨਣ।

ਮਾਸਟਰ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਣ ਉਪਰੰਤ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਸੰਭਾਲਣੀ ਪਈ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵਧ ਗਈ।

ਭਾਈ ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਾਲਾ ਖਬਾਈਆ 2008 ਬਿ: 'ਚ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਆਇਆ। ਉਸਨੇ ਭਾਈ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾਂ ਇਉਂ ਖਿੱਚਿਆ ਏ:-

ਗੁਰੂ ਘਰ ਨੂੰ ਜੇ ਕਿਸੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਸਮਾਇਆ ਏ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਨ ਭਾਈ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ, ਜੇਹਾ ਨਾਉਂ ਤੇਹਾ ਭਉ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਵਜ਼ੀਰ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਲਿਜੁਗੀ ਵਜ਼ੀਰ ਨਹੀਂ ਸਤਿਜੁਗੀ ਵਜ਼ੀਰ। ਕਲਿਜੁਗੀ ਵਜ਼ੀਰ, ਮਤਲਬੀ, ਤੋਤਾ ਚਿਸਮ, ਡੰਗ ਟਪਾਉ, ਪਰ ਵਜ਼ੀਰ ਸ਼ੇਰ ਸਤਿਜੁਗੀ, ਪੂਰਾ ਸਾਊ, ਪਸੀਨੇ ਦੀ ਥਾਂ ਲਹੂ ਡੋਲ੍ਹਣ ਵਾਲਾ। ਸਰਬ ਦਾ ਭਲਾ ਲੋਚਕ, ਸੱਸੇ, ਹਾਹੇ, ਕੱਕੇ, ਖੱਖੇ, ਗਗੇ, ਘਘੇ ਸਭ ਇਸਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ। ਇਹ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਲਿਕ ਵਾਂਗ ਕੰਢ ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਦਾ, ਦਲਾਸਾ ਦੇਂਦਾ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ ਪਾਸੋਂ ਅਵੱਗਿਆ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਬਖਸ਼ਾਉਣ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ, ਨਿਰਾਸ ਨੇ ਹੋਣ ਦੇਂਦਾ।

ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਦੀ ਬੁੜ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਜੁਗਤ

ਬਿਨਾਂ ਤਾਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਨਾ ਚਲਦੇ। ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਹੀ ਕੀਲ ਰਖਿਆ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਦਾ ਸੰਗ ਸਰਫੇ ਨਾਲ ਵਰਤਣ ਵਾਸਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ। ਨੌਜਵਾਨ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹੋ ਆਖਦੇ, ਗੁਰੂ ਦੁਲਾਰਿਓ ਤੁਹਾਡਾ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਘਰੀਂ ਆਉਣਾ ਜਾਣਾ ਏਂ, ਵੇਖਣਾ ਚੇਤਨ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਰਹਿਣਾ। ਮੈਲੀ ਅੱਖ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ। ਮੰਦੇ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿਣਾ।

ਰਤਨ! ਤੂੰ ਵੀ ਵੇਖੀਂ, ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ ਦੇ ਮੱਥੇ ਵਟ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਦੇਣਾ, ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਮੋੜਨਾ, ਮਨ ਵਿਚ ਦਇਆ ਭਾਵ ਰਖਣਾ, ਮੰਦਾ ਨਹੀਂ ਚਿਤਵਣਾ, ਕੋਈ ਬਖਸ਼ਾਣ ਆਵੇ ਤਾਂ ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਵਾਹ ਲੱਗੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਵਿਛੜਨ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ। ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦੇਣਾ। ਮਾਲਿਕ ਅੱਗੇ ਸਦਾ ਅਰਜ਼ੋਈਆਂ, ਅਰਦਾਸਾਂ, ਬਖਸ਼ਸ਼ਾਂ ਵਾਸਤੇ ਖੈਰ, ਰਹਿਮਤਾਂ ਵਾਸਤੇ ਤਰਲੇ, ਕਿਸੇ ਵਾਸਤੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੇਰੀਆਂ ਬਿਆਈਆਂ ਪਾਟੀਆਂ ਵੇਖ ਸੰਤ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਬੂਟ ਲੈ ਦਿੱਤੇ। ਭਾਈ ਜੀ ਮੇਰੇ ਲਿਸ਼ਕਦੇ ਬੂਟ ਵੇਖ ਆਖਿਆ, ਕਾਲਿਆ! ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਦੇ ਅਜੇਹੇ ਲਿਸ਼ਕ ਪੁਸ਼ਕ ਵਾਲੇ ਬਸਤਰਾਂ ਜਾਂ ਜੋੜਿਆਂ ਨਾਲ ਨਾ ਜਾਇਆ ਕਰ। ਤੂੰ ਟਾਕੀ ਦੇ ਬੂਟ ਲੈ ਲੈ, ਇਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਣਗੇ। ਉਹਨਾਂ ਕਾਲੇ ਦੇ ਬੂਟ ਲੁਹਾ ਲਏ ਤੇ ਕੈਨਵਸ ਦੇ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਮਾਤਰ ਖਰੀਦ ਦਿੱਤੇ। ਜੇ ਭਾਈ ਜੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕਛਹਿਰਾ ਬਿਰਧ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਝੱਟਪਟ ਨਵੇਂ ਵਾਸਤੇ ਅਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ, ਓਸੇ ਨੂੰ ਟਾਕੀ ਲਵਾ ਲੈਣੀ।

ਇਕ ਵੇਰ ਮਾਸਟਰ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭਾਈ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਭਾਈ ਜੀ ਡੇਰੇ ਦਾ ਖਰਚ ਵਧ ਗਿਆ ਏ, ਕੁਝ ਰਸਦਾਂ ਘਟਾ ਦਈਏ ਤਾਂ ਕਿ ਖਰਚਾ ਪੂਰਾ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਭਾਈ ਜੀ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਖੁਰਕਦਿਆਂ ਆਖਿਆ, ਲੰਡਿਆਂ, ਗਰੀਬ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਰਸਤਾਂ ਘਟਾਉਂਦਾ ਏਂ, ਚੰਗਾ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕੱਪੜੇ ਧੋਵੋਂ ਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਖਰਚਾ ਕਿੱਥੇ ਹੁੰਦਾ ਏ।

ਭਾਈ ਜੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਕੌਰ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜਦ ਦੱਖਣ ਨੂੰ ਚਲੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਬਿਨਾਂ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਤਾਂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹਾਂ, ਜਦ ਚਾਹੋਗੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਆ ਕਰਾਂਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਭਾਈ ਜੀ ਦਾ ਸੀ।

ਇਕ ਸਮੇਂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰੋਂ ਇਕ ਮਾਈ ਦੇ ਭੋਗ ਤੇ ਪਟਿਆਲੇ ਲਾਗੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਤੇ ਗਏ ਤਾਂ ਭਾਈ ਹੁਰਾਂ ਦਾ ਵੈਰਾਗ ਠਲਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਬਿਨ ਜਲ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵੈਰਾਗ

ਕਰਦਿਆਂ, ਨੀਰ ਵਗਾਂਦਿਆਂ ਗੁਜ਼ਾਰਿਆ। ਇਕ ਸਿੱਖ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, ਭਾਈ ਜੀ! ਕੀ ਗੱਲ ਦੇ 18 ਘੰਟੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਨਹੀਂ ਛੱਕਿਆ ਤਾਂ ਭਾਈ ਜੀ ਬੜੇ ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, ਜੇਹੜੇ ਟੋਏ ਵਿਚ ਅੰਨ ਭਰਨਾ ਸੀ, ਓਥੇ ਵਿਛੋੜਾ ਜਾ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਅੰਨ ਕਿੱਥੇ ਪੈਂਦਾ।

ਭਾਈ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਖਾਰਾ ਨੇ ਗੱਲੀਂ ਬਾਤੀਂ ਇਸੇ ਭਾਂਤ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਸੁਣਾਈ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਸਿਆਮ ਗਏ, ਪਿੱਛੇ ਭਾਈ ਜੀ ਦਿੱਲੀ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੁਆਰਟਰ ਵਿਚ ਰਹੇ। ਜਿੰਨੇ ਦਿਨ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬਾਹਰ ਰਹੇ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਉੱਠੇ, ਖਾਧਾ ਨਾ ਪੀਤਾ, ਸਿਸਕੀਆਂ ਭਰਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਅੱਥਰੂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਇਕ ਸਮਾਂ ਭਾਈ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨੁਕਸ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਡਾ: ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਖੰਨਾ ਪਾਸੋਂ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਇਆ। ਭਾਈ ਜੀ ਆਪਣਾ ਤੰਬੂ ਗੋਲ ਛੱਪਰ ਦੇ ਲਾਗੇ ਲਵਾਇਆ ਤਾਂ ਕਿ ਲੰਘਦਿਆਂ ਟਪਦਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਣ।

ਭਾਈ ਜੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਆਸ਼ਿਕ ਤੇ ਮਾਸ਼ੂਕ ਵਾਲੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ।- ਇਕ ਘੜੀ ਨਾ ਮਿਲਤੇ ਤਾਂ ਕਲਿਜੁਗ ਹੋਤਾ।-ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜਦ ਦੇਹ ਦਾ ਓਹਲਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੰਡੀ ਸਨ ਤਾਂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਭਾਈ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ‘ਭਾਈ ਵੇਖ 24 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਕੀ ਬਣਦਾ ਹੈ।’ ਇਸੇ ਗੱਲ ਨੇ ਭਾਈ ਜੀ ਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਦੇ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਡੋਬ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਈ ਜੀ ਬੇਹਬਲ ਹੋ ਉੱਠੇ। ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਵੀ ਵਿਸਰ ਗਿਆ। 30 ਸਾਵਣ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਭਾਈ ਜੀ ਦਰਿਆ ਦੇ ਰੇਤੇ ਤੇ ਮੂੰਹਦੜੇ ਪਏ ਰੋਈ ਜਾਣ। ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਮੁੱਛਲ ਨੇ ਭਾਈ ਹੁਰਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਹਲਾਇਆ ਤਾਂ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਸਿਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਵਲ ਵੇਖਿਆ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਜੀ ਦਾ ਦਾੜ੍ਹਾ ਤੇ ਮੂੰਹ ਰੇਤੇ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਵੇਖਿਆ। ਰੇਤਾ ਵੀ ਗਿੱਲਾ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਸੀ, ਭਾਈ ਜੀ ਇੰਨਾਂ ਹੀ ਕਿਹਾ, ‘ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦੇਹ ਦਾ ਓਹਲਾ ਕਰ ਜਾਣਾ ਏਂ ਤੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸਦਾ ਦਾ ਵਿਛੋੜਾ ਪੈ ਜਾਣਾ ਏਂ।’

ਭਾਈ ਜੀ ਰੇਤੇ ਤੋਂ ਉੱਠੇ ਤੇ ਰਤਨ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਮਿਲੇ ਤੇ ਗਲੇ ਲੱਗ ਕੇ ਆਪ ਵੀ ਰੋਈ ਜਾਣ ਤੇ ਰਤਨ ਨੂੰ ਵੀ ਹੁਆਈ ਜਾਣ ਤੇ ਆਖਣ ਬਚੜੀਏ ਅਸੀਂ ਮਾਰੇ ਗਏ, ਸਾਡਾ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਸਾਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਟੁਰ ਜਾਣਾ ਏਂ।’ ਭਾਈ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਆ ਕੇ ਵੀ ਡੁਸਕਦੇ ਰਹੇ। ਅੱਖਾਂ ਭਿੱਜੀਆਂ ਤੇ ਸੁੱਜੀਆਂ, ਖਾਣ ਪੀਣ ਵੱਲੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹੀ। ਭਾਈ ਜੀ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਦੋ ਸਾਲ ਪਿੱਛੋਂ ਤਕ ਰਹੇ, ਪਰ ਬੇ-ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਵਾਂਗ। ਨਾ ਖਾਣ ਦੀ ਸੁਧ ਨਾ ਪੀਣ ਦੀ ਸੁਧ, ਜਿੱਥੇ ਬਹਿਣ ਯਾਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ।

ਇਕ ਸਮੇਂ ਬੈਠੇ ਬੈਠੇ ਭਾਈ ਜੀ ਹੱਸਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੱਸੇ, ਪਰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਉਪਰੰਤ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਦੇ ਸੱਜੇ ਖੱਬੇ ਚਪੇੜਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਏ

ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, ‘ਭੜਵਿਆ ਮਨਾਂ! ਐਵੇਂ ਕਿਉਂ ਹੱਸਿਆ
 ਏਂ, ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਬਿਨਾ ਨਾਮ ਬੋਲਣਾ ਝਖਣਾ ਝਾਖ ਵਾਲਾ ਹਿਸਾਬ ਹੈ।
 ਜੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਭਾਈ ਜੀ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸੱਚੇ ਆਸ਼ਿਕ ਸਨ
 ਤਾਂ ਮੁਬਾਲਗਾ ਨਹੀਂ, ਉਹਨਾਂ ਘਰ ਬਾਹਰ ਛੱਡਿਆ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਸਤਿਗੁਰਾਂ
 ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਕਾਰਨ। ਜਦ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇਹ ਦਾ ਉਹਲਾ ਕਰ ਗਏ
 ਤਾਂ ਸਦਾ ਵੈਰਾਗੀ। ਇਕ ਵੇਰ ਇਕ ਸਿੱਖ ਨੇ ਕਿਹਾ ਭਾਈ ਜੀ ਕੁਝ ਖਾਇਆ
 ਪੀਆ ਕਰੋ ਤੇ ਮੋਟੇ ਹੋਵੋ। ਭਾਈ ਜੀ ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, ਉਸ
 ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਓ ਹੁਣੇ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਵਾਂਗਾ।

ਅੰਤ ਇਹ ਵੀ ਸੰਮਤ 2018 ਬਿ: ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ
 ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ
 ਭਾਰੀ ਮੇਲਾ ਕੀਤਾ। ਥਾਂ ਥਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਈ ਜੀ ਦੇ ਸਿਦਕ, ਭਰੋਸੇ,
 ਸ਼ਰਧਾ, ਸੇਵਾ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

ਸੰਤ ਮੁਹਕਮ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਸੰਤ ਮੁਹਕਮ ਸਿੰਘ (ਮੁਹ ਕਮ) ਆਤਮ ਰਸੀਏ, ਪੂਰਨ ਤਿਆਗੀ,
 ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ-ਵਾਸੀ, ਨਾਮ ਦੇ ਰਸੀਏ, ਨਿਰਕਪਟ, ਨਿਰਛਲ, ਭੋਲੇ ਭਾਲੇ ਹੰਸਲੇ,
 ਮੋਤੀ ਚੋਗ, ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਇੱਕੋ ਜੈਸੇ, ਦੁੱਧ ਚਿੱਟੇ, ਨੂਰ ਦੀ ਟੁਕੜੀ, ਧਰਤੀ
 ਦੇ ਵਾਸੀ, ਪਰ ਗਗਨਾਂ ਦੇ ਉਡਾਰੂ, ਸੰਤ ਜੀ, ਭਾਈ ਜੀ ਤੇ ਰਤਨ ਸਭ ਇੱਕੋ
 ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਸੁੱਚੇ ਸਿੱਕੇ, ਇੱਕੋ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਦੇ ਚਾਟੜੇ, ਸਭ ਦੀ ਇੱਕੋ ਜੈਸੀ
 ਸੰਥਾ, ਇੱਕੋ ਜੈਸੀ ਪੜ੍ਹਾਈ, ਇੱਕੋ ਜੈਸੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ, ਇੱਕੋ ਜਿੰਨੇ ਅੰਕ, ਪਹਿਲਾ
 ਦਰਜਾ। ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਦੀ ਘੁੱਟੀ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਤੇ ਮਹੇਸ਼ ਨਿਆਈਂ।

ਇਹ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਬਸਤਰ ਸਾਫ਼ ਕਰਦੇ। ਮਨ ਖਿੜਿਆ ਖਿੜਿਆ,
 ਹਰਿਆ ਭਰਿਆ। ਮੱਥੇ ਵਟ ਨਾ ਝੁੜੀ, ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਲਿਆਂ ਮਨ
 ਸਾਹਮਣੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦਰ ਜੀ ਦੇ ਵਿਦਿਆ ਗੁਰੂ ਵਸਿਸ਼ਟ ਜੀ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਆ
 ਖਲੋਂਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਵੇਰ ਸੀਸ ਤੇ ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਜੂੜਾ, ਤੇੜ ਕਛਹਿਰਾ, ਨੰਗੇ ਚਰਨ,
 ਹਸੂੰ ਹਸੂੰ ਕਰਦਾ ਚਿਹਰਾ, ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਝਲਕਾਰਾ ਪੇਸ਼
 ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਦੋਂ ਬਾਬਿਆਂ
 ਦੇ ਸਰੂਪ ਸਨ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਮੌਜ ਮੇਲਾ, ਹਾਸਾ ਠੱਠਾ, ਪਰ ਸਤਿਕਾਰ
 ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ।

ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਕਰਦਿਆਂ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਖਾਰਾ, ਹਾਲ ਦਿੱਲੀ ਨੇ
 ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਕ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਸੱਜਣ ਨੇ ਰੋਜਾ ਲਿਆ ਕੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ
 ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਉਪਰੰਤ ਉਹੋ ਸੱਜਣ

ਮੁੜ ਆਇਆ ਤੇ ਦੋ ਗਜ਼ ਕੱਪੜਾ ਮੰਗਿਆ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, ਸਾਧਾ ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਸੰਭਾਲਣਾ ਸੀ, ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਦੇਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ। ਸੇਠ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਆਵੇਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਦੇਵੇਗਾ, ਮੈਂ ਇਮਾਨਤ ਵਿਚ ਖਿਆਨਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਸਵਾਦੇ ਲੰਗਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਤੋਂ ਮਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਖੀ। ਬਾਕੀ ਸਭ ਮਾਲ ਗੁਰੂ ਕਾ। ਗੁਰੂ ਜਾਣੇ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖ।

ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿਣੋਂ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਕਿ ਭਾਈ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਮੁਹਕਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਇੰਦਰਪੁਰੀ ਦੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ ਜੇਹੜੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਮਾਤਲੋਕ ਤੇ ਆ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਸਨ ਤੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਇੱਛਕ ਸਨ। ਜਦ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਅੰਤਮ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਮੰਡੀ ਸਨ ਤਾਂ ਇਹ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਮੰਡਲੀ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਿਆਂ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਵੈਰਾਗੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਘੱਟ ਬੋਲਣਾ, ਘੱਟ ਖਾਣਾ ਤੇ ਘੱਟ ਸੌਣਾ। ਜਦ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਮੰਡੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਅੰਤਮ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਲ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ ਤਾਂ ਸੰਤ ਜੀਪ ਵਿਚ ਨਿਮੋਬੂਣ ਹੋ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਸੰਤ ਹਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਸੰਤ ਜੀ! ਹੁਣ ਕਦ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣਗੇ, ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਇਤਨਾ ਹੀ ਕਿਹਾ, ਹਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘਾ! ਤਾਰਾਂ ਖੜਕ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਤਾਰਾਂ ਖੜਕ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਤਾਰਾਂ ਖੜਕ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਖੇੜਾ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ। ਹਰ ਸਮੇਂ ਵੈਰਾਗੀ। ਭਜਨ ਵਿਚ ਲੀਨ, ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਰਹੇ ਜਾਂ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਭਜਨ ਵਿਚ ਲੀਨ। ਅੰਤ ਇਹ ਵੀ ਸੰਮਤ 2022 ਵਿਚ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਜਾ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ।

ਚਰਨ ਸਾਧ ਕੇ ਧੋਇ ਧੋਇ ਪੀਉ॥ ਅਰਪਿ ਸਾਧ ਕਉ ਅਪਨਾ ਜੀਉ॥
ਸਾਧ ਕੀ ਧੂਰਿ ਕਰਹੁ ਇਸਨਾਨੁ॥ ਸਾਧ ਊਪਰਿ ਜਾਈਐ ਕੁਰਬਾਨੁ॥
ਸਾਧ ਸੇਵਾ ਵਡਭਾਰੀ ਪਾਈਐ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਹਰਿ ਕਰੀਤਨੁ ਗਾਈਐ॥
ਅਨਿਕ ਬਿਘਨ ਤੇ ਸਾਧੂ ਰਾਖੈ॥ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸੁ ਚਾਖੈ॥
ਓਟ ਗਹੀ ਸੰਤਹ ਦਰਿ ਆਇਆ॥ ਸਰਬ ਸੁਖ ਨਾਨਕ ਤਿਹ ਪਾਇਆ॥੬॥

ਸ: ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਚਾਈ, ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਫੁਟ ਫੁਟ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਮਿਹਨਤ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਤੇ ਲਗਨ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਖੂਨ ਵਿਚ ਰੱਚੀ ਮਿੱਚੀ ਸੀ। ਇਹ ਅਤ ਦੇ ਮਿਲਨਸਾਰ, ਸਾਫਗੋ ਤੇ ਦੁੱਧ ਦਾ ਦੁੱਧ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪਾਣੀ ਨਖੇੜਨ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਇਹ ਸੱਜਣਾਂ ਦੇ ਸੱਜਣ ਤੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੇ ਮਿੱਤਰ ਸਨ। ਇਹ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟਰਾਂ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਮਿਹਰਾਂ ਸਨ। ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਦੁਵ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ 1947 ਦੇ ਦੇਸ਼ ਵੰਡਾਰੇ ਸਮੇਂ ਕਈ ਸਕੂਲੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਫੀਸਾਂ ਤੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ। ਵਿਧਵਾ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਨਿਰਬਾਹ ਹਿਤ ਸੀਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਤੇ ਸਵੈਟਰ ਬੁਣਨ ਵਾਲੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਣੇ ਮਾਲ ਦੀ ਸੇਲ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਰਾਹ ਕੱਢਿਆ।

ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਸੰਤ ਨਗਰ ਦੇ ਹੋਲੇ ਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕੋਈ ਸਿੰਘ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦਣ ਹਿਤ ਆਪਦਾ ਹੁਕਮ ਪਾ ਕੇ 3000/- ਰੁਪਿਆ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਅਮਾਨਤ ਰਖ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਨਾ ਉਹ ਮੰਗਣ ਆਇਆ ਹੈ, ਨਾ ਆਪ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਅਮਾਨਤ ਪਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਹੁਕਮ ਹੋਵੇ? ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਤੇ ਉਸਦੀ ਪਿੱਠ ਤੇ ਕਰ ਕਮਲਾ ਫੇਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, ‘ਅਜੇਹੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਮੇਰੀ ਛਾਤੀ ਚੌੜੀ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।’

ਸ: ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਮਿਹਰਾਂ ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਦਾ ਬਲ ਬਖਸ਼ਿਆ ਤੇ ਬਿਗਾਨੀ ਅੰਸ਼ ਗਊ ਸਮਾਨ। ਉਹਨਾਂ ਮੇਰੀ ਪੱਗ ਨੂੰ ਦਾਗ਼ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣ ਦਿੱਤਾ।

ਸੰਤ ਕਾ ਮਿਲਾਪ ਤੀਨ ਤਾਪ ਹੂੰ ਕੋ ਦੂਰ ਕਰੇ,

ਪਾਪ ਤੇ ਸਰਾਪ ਸਭ ਰੋਗ ਸੋਗ ਨਸਦਾ।

ਸੰਤ ਕਰਤੇ ਉਪਕਾਰ ਚਾਲ ਚਲਤ ਬਿਹੰਗਮ ਕੀ,

ਜਹਾਂ ਪਗ ਧਰੇ ਮੇਘ ਮੇਹਰ ਦਾ ਵਰਸਦਾ।

ਹੋਣ ਹਾਰ ਟਾਲੇ ਸੰਤ ਮੋਇਆਂ ਨੂੰ ਜਵਾਲੇ ਸੰਤ,
 ਸੰਤ ਕੇ ਛੁਡਾਏ ਫੇਰ ਫਾਹੀ ਨਹੀਂ ਫਸਦਾ।
 ਸੰਤ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਆਪ ਜਾਣ ਰਹੇਂ ਹੈ ਸਾਧ ਜਨ
 ਮਹਿਮਾ ਹੈ ਅਗਾਧ ਚਾਰ ਬੇਦ ਨਹੀਂ ਦਸਦਾ।

ਧੰਨਵਾਦ

ਸੰਤ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ, ਸਤ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸ੍ਰ: ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ,
 ਸਪੱਤਰ ਸ੍ਰ: ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜਿਨ੍ਹਾਂ “ਰਤਨ ਮਾਲਾ” ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨ
 ਵਿਚ ਮਾਇਕ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ।

